

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

Nr. 56

Peti Lehel

**SCHIMBĂRI ÎN AGRICULTURA
RURALĂ ÎNTR-O LOCALITATE
DIN TRANSILVANIA**

**THE CHANGES OF RURAL FARMING
IN A TRANSYLVANIAN SETTLEMENT**

INSTITUTUL PENTRU
STUDIAREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Cluj-Napoca, 2014

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

■ Nr. 56:

Autor: Peti Lehel

Titlu: *Schimbări în agricultura rurală într-o localitate din Transilvania*
The changes of rural farming in a Transylvanian settlement

■ Coordonator serie: Iulia Hossu, Horváth István

© INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE
Cluj-Napoca, 2014
ISSN 1844 – 5489
www.ispmn.gov.ro

■ Lector: Kiss Dénes

■ Traducere text: Incze Éva, Gál Noémi

■ Concepție grafică, copertă: Könczey Elemér

■ Tehnoredactare: Sütő Ferenc – TIPOTEKA LABS

Opiniile exprimate în textul de față aparțin autorilor și ele nu reflectă în mod obligatoriu punctul de vedere al ISPMN și al Guvernului României.

- Peti Lehel a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet kutatója, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszékén szerzett doktori fokozatot.
E-mail: petilehel@yahoo.com
- Peti Lehel is a researcher at the Romanian Institute For Research On National Minorities and he holds an PhD in Ethnology at the Babeş–Bolyai University, Hungarian Department of Ethnography and Anthropology.
E-mail: petilehel@yahoo.com

Kivonat

■ A falusi gazdálkodás változásai egy erdélyi településen

A tanulmány egy erdélyi település falusi gazdálkodásának változásait elemzi. A tanulmány első felében a település gazdálkodásának gazdasági és társadalmi kereteit és kontextusának ismertetésére kerül sor. Az elemzés központi része a pluriaktivitás, diverzifikáció és önellátó élelmiszertermelés elméleti fogalmi köré épül és az ezeket konceptualizáló szakirodalom segítségével elemzi egy romániai település gazdasági stratégiáit, kísérletet téve a gazdasági stratégiák szerinti legfontosabb típusok bemutatására. A szerző amellett érvel, hogy bár a településen a pluriaktivitás a domináns gazdálkodói magatartás, a diverzifikációs stratégiák korlátozott formái is jelen vannak, amelyek egy specializáltabb, profitorientált gazdálkodás irányába történő elmozdulást jeleznek. E stratégiák mellett jelen van az önellátó élelmiszertermelés, ugyanakkor a nyugati alternatív élelmiszerhálózatok motivációs szerkezetéből ismert ideológiák és jelentések is megjelentek.

Abstract

■ Changes in rural farming in a Transylvanian village

The article analyzes the changes occurred in a Transylvanian village farming. First part of the paper focuses on the economic and social frameworks and context of the rural farming. The main part of the analysis based on the theoretical concepts of *pluriactivity*, *diversification* and *food self-provisioning* and the conceptualization of the special literature analyzes the economic strategies of a Romanian village, seeking to present a typology based on nature of economic strategies. The author argues that the main strategy is pluriactivity, however the limited forms of diversification are also present in the farming patterns of the village, which mark a shift toward a more specialized, profit oriented farming. Near this strategies the food self-provisioning is also present, what is more there has appeared new ideologies and meanings regarding to food very well known mostly from the western countries' alternative food networks.

Cuprins/Contents

SCHIMBĂRI ÎN AGRICULTURA RURALĂ ÎNTR-O LOCALITATE DIN TRANSILVANIA	5
Pluriactivitate și diversificare	5
Producerea de alimente la ferme de subzistență	7
Stratificarea societății din Mâldoc pe baza strategiilor economice	13
Grupuri care nu se gospodăresc independent și nu se ocupă de autoaprovizionare	14
Elita administrativă și culturală care face naveta din oraș	14
Slujitorii	14
Grupuri cu activități agricole servind în primul rând autoaprovizionarea	15
Mici ferme	15
Pensionari	15
Navetiști, comercianți, mici meseriași	15
Apicultori	16
Gospodării cu grădini mici	16
Clujenii	16
Gospodării rome	16
Grupuri care se ocupă de agricultură în vederea profitului	17
Ferme mijlocii	17
Ferme specializate pe creșterea bovinelor și ferme mixte	17
Vanzători pe piață	18
Ferme mari	19
Ferme specializate pe creșterea vacilor și ferme mixte	19
Ferme crescătoare de oi	21
O fermă exclusivistă, specializată pe cultivarea cerealelor	21
Concluzii	23
Referințe	25
THE CHANGES OF RURAL FARMING IN A TRANSYLVANIAN SETTLEMENT	28
Pluriactivity and diversification	28
Self-supporting, domestic/household food production	30
The social stratification of Sárdok based on economic strategies	36
Groups not independently active and not engaged in FSP	37
Administrative and cultural elite commuting from the town	37
Servants	37
Groups involved in agricultural activities mainly for domestic food self-provisioning (FSP)	38
Small farms	38
Pensioners	38
Commuters, merchants, artisans	38
Apiculturists	39
Households with small gardens	39
Living in Cluj-Napoca/Kolozsvár	39
Romani households	39
Profit-oriented farm groups	40
Medium-size farms	40
Combined farms and farms specialized in cattle keeping	40
Marketers	41
Large farms	42
Combined farms and farms specialized in cow keeping	42
Sheep farms	44
A farm specialized in grain production, a “special” economy	44
Conclusions	47
Bibliography	49

SCHIMBĂRI ÎN AGRICULTURA RURALĂ ÎNTR-O LOCALITATE DIN TRANSILVANIA¹

■ Studiul are ca scop analiza schimbărilor în agricultura rurală într-o localitate din Câmpia Transilvaniei, Mâldoc (nume fictiv). Analiza are în centru prezentarea strategiilor economice aplicate în prezent, acordând o atenție deosebită structurii veniturilor fermelor examinate. Abordările studiului au fost inspirate de următoarele: analize de strategii economice din punctul de vedere al pluriactivității și diversificării (de exemplu, Blad 2010, Walford 2003, Gidarakou et. al 2004); studiile care analizează agricultura, producerea neindustrială de alimente cu scopul autoaprovizionării (*food self-provisioning*) din prisma importanței ei în structura veniturilor (Smith–Jehlička 2013); respectiv polemica dusă de Petr Jehlička și coautorii (Jehlička–Kostelecký–Smith 2008) cu analiza elaborată de Jens Alber și Ulrich Kohler despre rolul producției informale de alimente în țările Uniunii Europene (Alber–Ulrich 2008). Studiul abordează următoarele probleme: Care sunt modelele culturale premergătoare care influențează opțiunea pentru strategii aplicate de fermele rurale? Ce schimbări au produs în acest sens liniile de finanțare agricolă lansate după aderarea la UE? Ce importanță au veniturile legate de agricultură, respectiv cele independente de agricultură în funcționarea fermelor? Cum influențează stabilitatea economică a fermelor strategiile economice bazate pe combinația dintre veniturile obținute din activități agricole și veniturile din alte tipuri de activități, și ce rol au acestea în modul de tratare a crizelor în cadrul fermelor privind posibilitățile lor de dezvoltare? Există strategii economice bazate pe diversificare, activități cu caracter diferit de agricultură dar care sunt conexe vieții rurale?

În prima parte a studiului se prezintă pe scurt noțiunile teoretice (*pluriactivitate, diversificare, autoaprovizionare*) și literatura de specialitate de referință, prin prisma cărora se va interpreta materialul etnografic. În continuare se prezintă cadrul economic și social al agriculturii locale, cu scopul de a oferi o descriere a contextului economico-social al localității. Se va încerca prezentarea efectelor schimbărilor sociale cele mai importante din trecutul apropiat (colectivizare, naveta și migrarea la oraș, schimbarea de regim, reprivatizare/decolectivizare) asupra transformării agriculturii locale, acordând o atenție deosebită proceselor de după schimbarea regimului. În partea a doua a studiului se enumeră strategiile economice ale comunității fermierilor din Mâldoc, oferind totodată o tipologie pe baza strategiilor economice.

Pluriactivitate și diversificare

■ În literatura de specialitate există o oarecare congruență semantică între acești doi termeni. În cele ce urmează se vor prezenta câteva definiții din literatura de specialitate a acestor două concepte-cheie din punctul de vedere al analizei.

1 Autorul a beneficiat pe parcursul elaborării acestui studiu de o Bursă de Cercetare „Bolyai János”.

În accepțiunea lui Niegel Walford prima tipologie formală a fermelor a fost creată de Brian W. Ilbery (Ilbery 1991), „făcând distincție între formele agricole și structurale, distincția bazându-se pe criteriul activității ca extindere a rolului agricol tradițional, sau ca una aferentă unui sector industrial.” (Walford 2003: 52) Brian W. Ilbery înțelege prin termenul *diversificare* „activitățile netradiționale ale fermelor”, care în același timp „sunt derulate în mare parte în unități cu caracter agrar, care (...) nu se bazează primordial pe producția de alimente și cereale(...)” (Ilbery 1991: 208)² Conform lui B. W. Ilbery termenul diversificare cuprinde și sectoarele de producție inovatoare lansate de ferme (autorul oferă ca exemple, printre altele, valorificarea melcilor și cultivarea diferitelor plante medicinale), precum cazuri în care „se adaugă valori noi la produse tradiționale prin prelucrarea la fermă sau marketing direct,³ sau întreprinderi/activități în afara producției de alimente, cum ar fi posibilități de cazare și recreere la fermă.” (Ilbery 1991: 208) Ilbery a însumat diferitele forme ale diversificării într-un tabel:⁴

Tipologia posibilităților de diversificare a fermei
(A typology of farm diversification options) (Ilbery 1991: 210)

Diversificare structurală	Diversificare agrară
1. <i>Turism</i> (i) <i>Cazare</i> (ii) <i>Recreere</i> (iii) <i>Combi-nație</i>	1. <i>Întreprinderi neconvenționale</i> (i) <i>Produce agricole</i> ⁵ (ii) <i>Produce animaliere</i> ⁶ (iii) <i>Agricoltura organică</i>
2. <i>Creșterea valorii adăugate</i> (i) <i>Marketing direct</i> (ii) <i>Prin prelucrare</i> (iii) <i>Vânzare de piele/blană și lână</i>	2. <i>Fermă forestieră</i> 3. <i>Contracte agricole</i>
3. <i>Diversificare pasivă</i> Închirierea terenului Închiriere de imobile/clădiri	

Niegel Walford, în timp ce prezintă esența tipologiei lui Brian W. Ilbery, atrage atenția asupra câtorva inconsecvențe. În interpretarea lui, câteva dintre formele de diversificare sunt numite greșit ca fiind structurale de către Ilbery (cum am văzut, Ilbery consideră aceste activități ca activități agrare diferite de cele tradiționale, care reprezintă o apropiere de atitudinea antreprenorială prin adăugarea de noi valori), căci, de exemplu, prelucrarea domestică a laptelui la ferme a fost o activitate frecventă și din perspectivă istorică (vezi Walford 2003: 53). De aceea N. Walford crede că „trebuie luate în considerare particularitățile istorice ale tipologiilor diversificării, și trebuie examinate începuturile pluriactivității/întreprinderilor de diversificare la nivelul fermelor.” (Walford 2003: 53)

Conform Martei Blad, „prin diversificare se vor înțelege activități producătoare de venit, care nu sunt strâns legate de fermă, dar care depind direct de proprietate, de exemplu folosesc resursele proprietății, iar la rândul lor au și ele un efect asupra proprietății.” (Blad 2010: 158) Examinând ferme norvegiene, Anne Moxnes Jervell a ajuns la concluzia că „diversificarea și intensificarea⁷ sunt caracteristice în primul rând fermelor mai mari, iar pluriactivitatea în afara fermei și migrația generației mai tinere din anturajul fermei pe o perioadă mai îndelungată sunt mai frecvente în cazul gospodăriilor mai mici.” (Jervell 1999: 109)

2 Pentru o aplicare similară a termenului de diversificare vezi: Knickel et. al. 2003 *citat de* Blad 2010: 156.

3 Prin *marketing direct* autorul înțelege valorificarea la fermă, magazine deschise la fermă, strategia livrării la clienți, iar prin prelucrarea la fermă se referă la producția diferitelor produse de casă (de exemplu, caș, iaurt, gem, vin etc.) (vezi Brian 1991: 210).

4 Tabelul este redat într-o formă simplificată, cu termenii-cheie și cu exemple selectate.

5 Autorul include aici diferitele produse de morărit, respectiv cultivarea de plante „neobișnuite” (plante medicinale, plante industriale și struguri).

6 B. W. Ilbery enumeră peștii, cerbii, caii.

7 Creșterea volumului de producție – notă P. L.

Conceptualizarea termenului *pluriactivitate* de către Anthony M. Fuller include câteva aspecte ale *diversificării* în accepțiunea lui B. W. Ilbery. Conform lui A. M. Fuller „pluriactivitatea este tipică acelor ferme, unde pe lângă agricultură se exercită și alte activități”, cum ar fi: „muncă la alte ferme (de exemplu, muncă salariată), activitate cvasi-agricolă, cum ar fi producția de alimente (de exemplu, producerea vinului cu scopul vânzării directe), alte activități neagrare la fermă (de exemplu, cazare oferită turiștilor, fabricarea de mobilier), activitate în afara fermei (muncă salariată).” (Fuller 1990: 367) Totodată, Fuller atrage atenția asupra faptului că structura veniturilor în cazul celor mai multe ferme are un caracter complex, căci pe lângă veniturile obținute din agricultură, se acumulează multe alte venituri externe (cum ar fi ajutoarele sociale, pensiile etc.), de aceea pluriactivitatea „caracterizează o unitate de proprietate multidimensională, unde pe lângă agricultură se practică și alte activități, legate sau nu de fermă, care atrag venituri de diferite niveluri (salariu, venituri în natură, transferuri).” (Fuller 1990: 367)

În formularea lui Durand și Huylenbroeck pluriactivitatea „constă în combinația activităților agricole și celor fără caracter agricol efectuate de agricultor sau de membrii gospodăriei.” (Durand–van Huylenbroeck 2003 *citată de* Blad 2010: 156) Examinând pluriactivitatea fermelor familiale din Norvegia, Anne Moxnax Jervell a confirmat constatările unor studii preliminare, care „au demonstrat că pluriactivitatea extinsă la nivelul fermelor se datorează în mare parte participării soțului (mai ales a soției) pe piața muncii.” (Jervell 1999: 100) Conform aceluiași autor, combinația veniturilor acumulate de ferme și gospodării din diferite surse face parte din strategia de adaptare la condițiile înapoiate ale pieței alimentare (vezi Jervell 1999: 106).

Pe baza constatărilor autorilor citați, prin termenul *pluriactivitate* se face referire la acele venituri din afara fermei și la acele activități de atragere de venituri ale membrilor gospodăriei, care nu provin din valorificarea bunurilor produse la fermă (de exemplu, salariu, servicii, pensie, ajutor social etc.), dar care nu sunt neapărat independente de existența gospodăriei (de exemplu, subvenții primite de la Uniunea Europeană și de la stat). Prin *diversificare* – în primul rând pe baza tipologiei lui Brian W. Ilbery (1991) și a observațiilor critice ale lui N. Walford la adresa acestei tipologiei (Walford 2003: 52–53) – se înțelege acele strategii de atragere a unor venituri, care sunt într-o oarecare măsură sau complet diferite de profilul principal al fermei, și care oferă noi posibilități în privința veniturilor fermei. Se includ aici și acele tehnici domestice de producere a produselor lactate, care, deși sunt practicate în mod tradițional la majoritatea fermelor, pentru unele ferme deschid o nouă conjunctură de valorificare a produsului.

Producerea de alimente la ferme de subzistență

■ Conceptul de pluriactivitate și diversificare, în general rolul veniturilor plurale în sustenabilitatea fermelor s-a născut în timpul crizei industriei agrare din anii 1980 (vezi Walford 2003: 52, Fuller 1990: 362, 367), perioadă în care cercetătorii și persoanele cu putere de decizie au fost preocupați de problemele de trai și șomajul extins din mediul rural (vezi Fuller 1990: 367, 368). Anterior „agricultura cu jumătate de normă și pluriactivitatea au fost privite ca simptomele insuficienței veniturilor obținute din agricultură, care amenință productivitatea agrară” (Jervell 1999: 102), și care în același timp deschid drumul spre renunțarea la agricultură și spre posibilități de a întreprinde alte tipuri de activități (vezi Jervell 1999: 102, 110, Nyrdan et. al 1993, *citată de* Gidakou et. al 2004: 153).

Există o tendință în literatura de specialitate a fenomenului autoaprovizionării în țările postsocialiste, care explică fenomenul în primul rând prin factori de altă natură decât cel economic. Precum Joe Smith și Petr Jehlička au ilustrat cu exemple din Cehia și Polonia, menținerea relațiilor personale (dăruirea alimentelor) este o componentă chiar poate mai importantă decât aspectele de piață în întreținerea fermelor de subzistență (*domestic/household production, FSP – food self-provisioning*), având totodată un rol important și ideile legate de calitatea alimentului, respectiv aprecierea caracterului sănătos al alimentului produs domestic, motivații care întrec în valoare economisirea în bani (vezi Smith–Jehlička 2013: 13, 25, 29). Autorii consideră că aspectul cel mai important al producției de alimente la ferme de subzistență în țările est-europene este „sustenabilitatea tacită” (*quiet sustainability*), care acordă o importanță mai mare utilității în sens social și de protecția mediului față de aspectele economice ale fenomenului: „Sustenabilitatea tacită poate fi definită ca totalitatea practicilor care au un efect benefic asupra mediului și societății, care nu sunt legate direct sau indirect de tranzacții comerciale, și pe care

cei care le practică nu le expun ca având în primul rând scopuri legate de mediu sau sustenabilitate.” (Smith–Jehlička 2013: 28)

Deși Smith și Jehlička nu cred că autoaprovizionarea alimentară practică în țările postsocialiste poate fi analizată prin paradigma de interpretare a rețelelor alimentare existente în țările vestice,⁸ în legătură cu factorii motivaționali care mențin fenomenul, autorii subliniază în primul rând aspectele cu alt caracter decât cel economic. Într-un studiu anterior P. Jehlička și coautorii lui refuză ideea formulată de Jens Alber și Ulrich Kohler (Alber–Kohler 2008), care presupun că în spatele fenomenului stau sărăcia din țările postsocialiste, precum și comportamentele formate din cauza aprovizionării anevoioase cu alimente în timpul socialismului (vezi Jehlička–Kostecký–Smith 2008: 2). Însă, în articolul destinat contestării rezultatelor lui Jens Alber și Ulrich Kohler, și ei tratează România ca fiind o excepție. Conform datelor cantitative ale lui Alber și Kohler, printre țările europene, în România procentul „producției alimentare informale” (termen utilizat de ei) este remarcabil de înalt,⁹ fapt care nu poate fi explicat în mod exclusiv prin rolul motivațiilor culturale, a aspectelor de recreere sau a ideologiilor „alternative” asociate cu hrana, subliniate de P. Jehlička și coautorii lui.¹⁰ În interpretările lui Alber și Kohler, care stabilesc o legătură între producția alimentară și economia alimentară socialistă, șomajul și sărăcia par a fi la fel de semnificative (dacă nu chiar și mai importante).

Michael Sofer și Florica Bordanc, în urma unei cercetări efectuate în mijlocul anilor 1990 în două localități situate într-o regiune montană din România (județul Vâlcea), consideră producția alimentară cu scopul autoaprovizionării și pluriactivitatea ca strategii adoptate din constrângere, care frânează producția agricolă extensivă și competitivitatea pe piața alimentară, și care limitează posibilitățile de câștigare a existenței la autoaprovizionare (vezi Sofer–Bordanc 1998: 294–295). Conform autorilor, din cauza problemelor interne (locale, de mentalitate) și externe (economice la nivel macro, național) ale dezvoltării regionale,¹¹ producătorii nu se pot integra în mod competitiv pe piață, productivitatea agricolă rămâne la nivel scăzut, iar forța de muncă se distribuie între agricultură și veniturile externe (vezi Sofer–Bordanc 1998: 295).

Mâldoc (nume fictiv). Mâldoc este o localitate situată la 35 km în direcția est de Cluj-Napoca, și aparține zonei etnografice Câmpia Transilvaniei.¹² Conform recensământului din 2002, satul avea 1451 locuitori. Distribuția etnică era următoarea: maghiari 902 (62,16%), români 430 (29,63%), romi 119 (8,2%);¹³ iar distribuția religioasă: 288 de ortodocși, 157 de greco-catolici, 510 de unitarieni, 401 de reformați, 56 de adventiști, 10 penticostali, 21 bapțiști, 4 catolici români, 91 altele (Varga E. 2007). Mâldoc are statut de comună în administrația publică românească, astfel, instituțiile unității administrative, primăria, poliția, cabinetul medical, cabinetul veterinar, poșta, școala comunală sunt plasate în localitate.

-
- 8 „Producerea de alimente la ferme proprii în țările est-europene nu este pur și simplu o variantă a rețelelor alternative de alimente, în sensul că ar reprezenta un *răspuns*” (Smith–Jehlička 2013: 31). (Sublinierea autorilor – P. L.)
 - 9 Conform unei statistici, dintre țările europene, în României mai mulți dintre locuitorii produc mai mult de 50% din alimentele necesare gospodăriei (pe o scară de la 0 la 3 situându-se la un nivel depășind numărul 2) (Alber–Kohler 2008: 114).
 - 10 Acest aspect s-a prezentat anterior în mod detaliat.
 - 11 Problemele interne sunt exemplificate de autori prin strategia localnicilor de diminuare a riscurilor care are un efect negativ asupra producției intensive, și care constă în agricultură întreținută pe parcele situate în condiții microclimatice diferite. Pentru cele externe se enumeră, printre altele, autoaprovizionarea ca formă de bază a fermei și mentalitatea care favorizează producția neavând scopuri comerciale, lipsa organizării piețelor locale, lipsa de dezvoltare infrastructurală cauzată de distanța față de centre, costurile ridicate pe latura de producere a produselor și faptul că guvernul dispune de capital dezvoltat de input, lipsa ajutoarelor de stat etc. (vezi Sofer–Bordanc 1998: 294–295).
 - 12 Cercetarea de teren pe care se bazează articolul a fost începută în vara anului 2009, când împreună cu Dénes Kiss, Töhötöm Á. Szabó și câțiva studenți de la Catedra de Sociologie din Cluj-Napoca am examinat situația agriculturii în această localitate. În cursul celor 6 zile am avut mai multe convorbiri informale, și am înregistrat 5 interviuri. Dénes Kiss a sintetizat constatările noastre într-un raport de cercetare (*A tejtermelők piacra lépési technikái. Esettanulmány egy Romániai faluról/Tehnicile intrării pe piață a producătorilor de lapte. Studiu de caz despre un sat transilvănean*). Accesare: <http://ruralstudies.ro/kutatasok/6.html>) Cercetarea încă nu a fost finalizată. Continuarea cercetărilor a fost posibilă în cadrul Bursei de Cercetare „Bolyai János” (2012–2014), pe parcursul căreia am făcut 14 interviuri parțial structurate, cu o durată între 1 și 3 ore, 2 dintre persoanele intervievate fiind persoane care s-au mutat la Cluj-Napoca din Mâldoc. Am purtat și convorbiri scurte, informale cu localnicii.
 - 13 Institutul pentru Studiul Minorităților Naționale: Hărți etnice 2013. Sursă: http://www.ispmn.gov.ro/maps/county/59657_cj_etnii_maghiar. Data accesării: 21 mai 2013.

Comuna Mâldoc este una dintre puținele localități din județul Cluj, unde numărul maghiarilor la nivelul comunei îl depășește pe cel al românilor, în consecință începând cu 1989 localitatea are primar ales din rândul UDMR și consiliu local în majoritate constând din membri ai formațiunii UDMR. Prin urmare, localitatea se bucură de atenția și sprijinul distins al conducerii județene a UDMR. O manifestare a acestor preocupări a fost, de exemplu, ajutorul acordat tinerilor agricultori la întocmirea cererii de finanțare pentru atragerea de fonduri europene, în urma căruia mai multe persoane au beneficiat de finanțare – în articol se va prezenta importanța acestei finanțări.

Datele recensămintelor din 2002 și 2011 arată că procentul maghiarilor și cel al românilor la nivelul comunei a scăzut (maghiarii cu 2,62%, românii cu 3,48%), iar procentul locuitorilor romi a crescut cu 3,32%.¹⁴

În localitate trăiește o comunitate romă semnificativă. Conform estimării reprezentantului de la Departamentul social al primăriei, în jur de 200 de familii de romi trăiesc în localitate, ceea ce înseamnă aproximativ 400 de persoane cu drept de vot.

După colectivizare, populația aptă pentru muncă s-a angajat în unitățile industriale ale orașului apropiat, ceea ce în anii 1960 și 1970 implica naveta. Conform unei persoane care făcuse naveta, în aceste decenii aproximativ jumătate din populația activă din Mâldoc, 300-400 de oameni au făcut naveta, femei și bărbați (fiind angajați în industria ușoară, fabrici de utilaje grele, construcții etc.). Numărul navetiștilor a scăzut la sfârșitul anilor 1970, când și locuitorii din Mâldoc au profitat de posibilitatea oferită de un decret, conform căruia muncitorii din sate aflându-se la o distanță mai mare de 30 km față de oraș puteau obține locuințe la un preț avantajos.

Conform statisticilor demografice, în 1966 Mâldoc număra 2676 locuitori, până în 1977 numărul locuitorilor a scăzut cu 226 de persoane, iar până în 1992 cu 1047 de persoane (Varga E. 2007).

În anii 1970, în urma mutărilor în oraș, s-a schimbat nu numai numărul locuitorilor: azi majoritatea populației localității este compusă din oameni vârstnici. La începutul anilor 1990 au venit înapoi câțiva locuitori în sat, mai ales muncitorii întreprinderilor de construcție care erau primele întreprinderi desființate, precum și locuitori care au ieșit la pensie în această perioadă, însă acest lucru nu a modificat semnificativ numărul locuitorilor și structura de vârstă a comunei.

După emiterea Legii nr. 18 din 1991 care reconstitua dreptul de proprietate asupra terenurilor agricole, retrocedarea a fost îngreunată în toată țara de o serie de probleme, acestea fiind prezentate de mai mulți autori. Privatizarea terenurilor agricole este un proces care nu este finalizat nici azi, și reprezintă o sursă de conflict în multe localități, mai ales după aderarea României în Uniunea Europeană în 2007, căci în urma subvențiilor pe teren finanțate din fonduri europene, terenurile agricole, care se devalorizaseră până la mijlocul anilor 2000,¹⁵ au devenit din nou valoroase.

Terenurile care nu au fost distribuite în primii doi ani au fost lucrate de Stația de Mașini și Tractoare (SMT) care funcționa până în toamna anului 1992. Terenurile a câte 50 de ari distribuite au fost cultivate de tractoriștii SMT pe cont propriu, îngăduindu-le să folosească tractoarele și utilajele, și plătind stației de trei ori prețul combustibilului astfel utilizat. Terenurile au fost retrocedate în 1992, astfel restabilind în mare parte relațiile de proprietate valabile înaintea colectivizării.

Majoritatea locuitorilor satului au părți de pădure, iar agricultorii mai înstăriți au cumpărat și alte terenuri pe lângă cele restituite, astfel unii dispun de chiar 1-3 hectare de pădure. Pe lângă încălzire, uz casnic, lemnul are un rol important și ca material de construcții la ferme. Anexele gospodărești sunt de regulă clădiri construite din materialul lemnos obținut din proprietate, de către proprietar, cu caracter improvizat.

Asociația. După ce SMT a devenit nefuncțională și a fost reprivatizată, în 1992, 30 de agricultori au înființat o asociație. Asociația nu a fost înregistrată oficial, a funcționat informal, pe baza unui acord verbal. De fapt a luat naștere sub îndrumarea a doi agricultori care erau prieteni. Fermele au contribuit la achiziționarea tractoarelor, mașinilor necesare lucrărilor agricole cu sume stabilite în funcție de mărimea terenului aflat în proprietatea lor în momentul achiziționării, aceste utilaje reprezentând proprietatea comună a asociației. Mașinile au fost achiziționate de la SMT, privatizată în acel an. Cei doi agricultori care conduceau asociația erau obligați la a lucra terenurile aparținând asociației cu mașinile agricole din

14 Recensământ Oficial din 2011, respectiv datele Institutului pentru Studiarea Minorităților Naționale. (Hărți etnice 2013. Scăderea populației 2002-2011, minoritatea maghiară, județul Cluj. Sursă: http://www.ispmn.gov.ro/maps/county/59657_cj_grad-de-suprapunere-2011_maghiar. Data accesării: 21 mai 2013.)

15 Una dintre semnificațiile metaforei „vanishing hectare” folosită de A Katherine Verdery desemnează tocmai schimbarea funcției pământului supraestimat anterior, devalorizarea sa (vezi Verdery 2003: 360).

dotare. În primii ani membrii asociației au plătit numai prețul combustibilului, mai târziu ei au avut acces la servicii mult mai ieftine decât prețul practicat în general pentru etapele respective de lucru. Cei doi agricultori responsabili de mașini au lucrat 150 de hectare de teren cu mașinile din proprietatea colectivă. Pe lângă mașinile cumpărate de la SMT locală, asociația a închiriat două tractoare de la societatea județeană Agromec, transformată în societate pe acțiuni.

Asociația a funcționat ca o comunitate de bunuri numai în privința parcului de mașini agricole achiziționate din banii strânși la comun. Lucrările care nu necesitau mașini agricole trebuiau efectuate de către agricultori. Recolta produsă pe terenuri le-a revenit în întregime agricultorilor. Această funcționare a asociației era expresia nevoii agricultorilor de a considera terenurile ca proprietatea lor, care includea la fel, și atașamentul emoțional față de terenurile proprii și conținuturile simbolice, fenomene asupra cărora mai mulți autori au atras atenția (de exemplu, Oláh 2004a: 18). *A fost o asociație, dar noi am lucrat pământul.*¹⁶

Funcționarea asociației a fost îngreunată de nenumărate probleme. În primul rând nu a avut la bază reguli stipulate formal, rândul agricultorilor în efectuarea etapelor de lucru se stabilea în mod accidental și haotic. Oamenii erau suspicioși, nerăbdători, încercau să-i depășească pe alții, ca să le vină rândul cât mai repede. Din cauzele menționate, unul dintre fermierii aflați la conducere a părăsit asociația, și-a cumpărat mașini proprii, și s-a lansat în agricultură independent. Conducerea asociației a fost preluată de un alt agricultor.

Asociația a asigurat servicii agricole mecanizate în mică măsură și fermierilor care nu erau membrii asociației. Dat fiind că tractoarele și utilajele aferente celei mai necesare au fost achiziționate în sat abia la mijlocul anilor 1990, în acești ani cultivarea pământului cu cai, bivoli, vaci a avut o importanță majoră.

Cum nu s-au cheltuit bani în vederea achiziționării de noi mașini sau reînnoirii parcului de mașini al asociației împovărate de conflicte și neînțelegeri, lucrarea pământurilor membrilor colectivului cu mașinile deja uzate și necesitând continuu reparații a devenit din ce în ce mai dificilă. Membrii li s-au asigurat din ce în ce mai puține servicii mecanizate la preț avantajos, la sfârșitul anilor 1990 aceste servicii reprezentând doar în jur de 10% față de serviciile similare obținute la preț standard. Totodată, diminuarea importanței asociației a coincis cu consolidarea unor ferme care începând cu mijlocul anilor 1990 au achiziționat mașini agricole din ce în ce mai performante, și care ofereau servicii cu mașini mai bune, cu timp de așteptare mai scurt, și aproape la același preț, fermierilor care nu aveau tractoare. Din motivele prezentate, majoritatea agricultorilor, mai ales cei care au avut proprietăți mai mari, au părăsit asociația, solicitând o parte din banii investiți în achiziționarea de mașini, pe care au primit-o de la cei doi conducători ai asociației sub formă de bani sau de servicii mecanizate. Mașinile asociației au rămas în proprietatea celor doi conducători, care între timp și-au reînnoit propriul lor parc de mașini cu tractoare și mașini agricole performante. Definirea valorii exacte a părților de proprietate din parcul de mașini a fermelor a fost însoțită de neînțelegeri, care produc tensiune încă și azi între conducătorii asociației și foștii/actualii membri.

Încă mai luptă. Își solicită partea. (...) Le-am spus, încetați, că dacă rup tăcerea, v-am terminat. Doar că suntem rude, suntem vecini. (...) Bunicile noastre au fost surori, deci... Eu i-am zis: „Bine, să fie al tău, numai să nu vă aud țipând.”¹⁷

Astfel, asociația a devenit practic disfuncțională până la începutul anilor 2000, deși unele ferme care cultivă terenuri mai mici (1-2 hectare) apelează și azi la „conducătorii” asociației pentru unele etape de lucru, justificând solicitarea prin partea lor din parcul de mașini al asociației.

Asociația a fost înființată deci în anii de după schimbarea regimului datorită lipsei de mașini agricole. Nu a avut o strategie pe termen lung, eșecul a fost de fapt inevitabil. Tractoarele și mașinile cumpărate la mâna a doua nu au fost înlocuite cu altele noi, fapt ce exprima și pierderea încrederii în asociație. Succesele agricultorilor care nu erau membri ai asociației, și care s-au lansat la mijlocul anilor 1990 în proiecte economice promițătoare (înființarea de parcuri de mașini proprii, specializarea pe creșterea de bovine) au avut un efect negativ cu privire la forma economică a asociației, și au stimulat tendințele de agricultură independentă.

16 D. B., bărbat, 24 aprilie 2013.

17 D. B., bărbat, 24 aprilie 2013.

Caritas. În satul care tocmai a trecut prin privatizarea colectivului și SMT-ului, precum retrocedarea pământurilor, anul 1993 a fost de o importanță specială în ceea ce privește dotarea fermelor cu mașini agricole, fapt în care au avut un rol major câștigurile obținute din jocul piramidal Caritas din Cluj-Napoca. Mai mulți fermieri de succes, care erau printre primii care s-au lansat în dezvoltarea fermei proprii, au menționat importanța sumelor câștigate prin Caritas de ei sau de părinți. Pentru mai mulți, cumpărarea unui tractor și a accesoriilor era posibilă cu ajutorul banilor câștigați prin Caritas.

Câteva persoane au cumpărat din banii astfel câștigați locuințe în Cluj-Napoca. Închirierea acestor locuințe, pe lângă o stabilitate relativă, are un rol important în situația financiară a acestor familii. În mod paradoxal, în această perioadă de *tranziție* a României, când procesele politice, economice nefavorabile împiedicau dezvoltarea agriculturii, Caritasul a însemnat unul dintre mijloacele cele mai importante în eforturile de consolidare a fermelor din Mâldoc.

Uzina de produse lactate. La sfârșitul anilor 1990, la începutul anilor 2000 un antreprenor din Cluj, dar născut în Mâldoc, a înființat în sat o fabrică de produse lactate. Conform informațiilor obținute, fabrica cu câțiva angajați locali a funcționat pe o perioadă de trei ani. Fabrica a cumpărat toată cantitatea de lapte produsă în sat, a produs smântână, caș, telemea, pe care le-a comercializat în magazine din Cluj-Napoca. Unii oameni din sat spun că întreprinderea nu a avut succes, de aceea a fost desființată. Conform celor spuse de un angajat al fabricii, timp de trei ani fabrica a fost victima împărțirii averii ce a urmat divorțului proprietarului. După părerea lui, la desființarea fabricii a contribuit și nepăsarea, incapacitatea de a gândi pe termen lung a sătenilor, căci mulți au dat lapte de proastă calitate, ceea ce a diminuat și calitatea produselor fabricii.

Firme de achiziționare a laptelui. În prezent, există în localitate cinci puncte de colectare a laptelui. Dintre acestea patru se ocupă de colectarea laptelui produs în sat, acestea aflându-se în proprietatea a trei firme. Toate trei sunt firme mari, de nivel național, care se ocupă de prelucrarea laptelui (Bonas, Napolact, Covalact).¹⁸ Halele a două firme sunt instalate la fermele care dispun de un efectiv mai mare de vite, în părți diferite ale satului, iar a treia firmă și-a instalat halele în clădiri în afara fermelor (una dintre ele fiind instalată în „hala veche” care aparținea cândva cooperativei). Dotarea hălelor constituie proprietatea firmei.

În fermele unde funcționează o hală, unul-doi dintre membrii gospodăriei lucrează câteva ore ca angajați ai firmei respective. Atribuțiile lor includ administrarea legată de funcționarea halei, controlul calității, evidența, dar și asigurarea curățeniei în hală, spălarea containerelor de lapte etc. Deși primesc un salariu minim, permanența venitului calculabil, fondul de pensii și asigurarea de sănătate plătite de angajator sunt extrem de importante în acele ferme, unde nu se realizează lunar venituri în bani, ci ele sunt legate de diferitele vânzări, de ciclurile de plăți ale subvențiilor care sunt amânate adesea până la termene neprevizibile.

Halele dispun în general de 1-3 angajați cu jumătate de normă. Pe lângă persoanele cu atribuții administrative, de control și asigurarea igienei, halele (deci firmele) angajează și persoane care colectează laptele. Acești angajați de obicei dispun de căruțe cu cai, cu care colectează laptele de la ferme la ore potrivite cu timpul mulgerii în containere de lapte și-l transportă la o hală pentru prelucrare. În timpul cercetării una dintre hale a angajat o persoană cu 2 ore pentru colectarea laptelui, cu un salariu lunar de 300 de lei (în jur de 67 de euro).

Nu toate persoanele care colectează laptele sunt angajați oficiali („nu au hârtii”). Firmele transportă laptele de la hale cu o frecvență de 1-3 zile (în funcție de anotimp) la fabricile de produse lactate.

Strategia comună a firmelor de achiziționare a laptelui este că plătesc laptele la un preț definit în funcție de cantitatea produsă (în cazul în care laptele corespunde anumitor criterii de calitate, de exemplu are procentul corespunzător de grăsime). Cu cât este mai mare cantitatea de lapte produsă la o anumită fermă, cu atât mai mare este prețul plătit pentru un litru de lapte. Cantitățile mai mari se măsoară de obicei în unități de 50 l. În perioada cercetării o firmă plătea 50 de bani pe litru pentru 1-50 l de lapte. Plătea 1,50 de lei pe litru numai fermelor care produceau zilnic peste 500 l de lapte.

18 Potrivit unei clasificări pe un portal de internet, bazată pe cercetare de piață, două dintre firme, și anume Napolact și Covalact fac parte dintre cele 50 de branduri cele mai puternice din România. *50 cele mai puternice branduri românești în 2012*. Sursă: <http://www.revistabiz.ro/50-cele-mai-puternice-branduri-romanesti-in-2012-668.html>. Data accesării: 2 iunie 2013.

Sunt puțini fermieri care primesc 1,5 de lei pe litru, căci o cantitate atât de mare de lapte poate fi obținută numai cu un efectiv mare de vaci. Sunt puțini și acei fermieri, care primesc 1 leu pe litru; am vorbit de exemplu cu un fermier, care a dat în general 120-130 l de lapte în hală, totuși foarte rar a reușit să primească cel mult 1 leu pentru un litru de lapte.¹⁹ Obținerea unei cantități mai mari de lapte este de fapt singura șansă pentru localnici de a modifica condițiile contractuale. În acest sistem prețurile sunt cam aceleași la toate firmele.

Într-una dintre hale se depozitează numai laptele de vacă produs la o singură fermă. Efectivul de animale al acestei ferme este unul dintre cele mai mari din sat. Această fermă este acționar al unei cooperative de comercializare cu acoperire regională („Cooperativa Someș-Arieș”). Contrar cu micile gospodării, care predau laptele în halele firmelor instalate în sat, cooperativa are o poziție mai puternică de negociere față de firmele de achiziționare a laptelui. Dat fiind că multe ferme producătoare de cantități relativ mari de lapte aparțin cooperativei, ea reprezintă un factor de piață care nu poate fi neglijat. În comparație cu fermele din sat, cooperativa vinde la un preț considerabil mai mare laptele firmelor de prelucrare a laptelui.

Cooperativa este, deci, singura formațiune care are capacitatea de a reprezenta interesele fermierilor față de marile companii. Pe lângă prețul mai ridicat la care se vinde laptele, apartenența la cooperativă are și alte avantaje – acestea se vor discuta detaliat în articol. Printre aceste avantaje cel mai important este accesul la sursele de input ale fermei la un preț mai mic. În ciuda avantajelor prin apartenență, numai o singură fermă din Măldoc este membră a cooperativei.

Programe de finanțare. Numai câteva persoane din localitate au profitat de programele de finanțare anunțate în vederea modernizării și dezvoltării activităților agricole. Printre cauzele acestui lucru se numără neîncrederea față de gestionarea formală a fermelor, în general neîncrederea fermierilor față de orice tip de obligațiune formală. Alte motive sunt lipsa de experiențe în administrație, impenetrabilitatea birocrăției, dar și frica de abuzurile autorităților de monitorizare, despre care localnicii povestesc multe întâmplări, oferite ca explicații pentru evitarea obligațiilor administrative. Reținerea față de consolidarea formală a fermelor era motivată și în cazul în care, de exemplu, poliția a amendat agricultorii care ofereau ocazional servicii mecanizate, proclamând ilegalitatea serviciilor și fraudă. Fermierii au plătit amenzile fără a protesta, însă nici atunci nu s-au înregistrat ca persoane fizice autorizate (PFA),²⁰ care ar fi oferit activităților agricole un cadru legal.

Din punctul de vedere al fermelor, gestionarea fermelor care dispun de personalitate juridică are multe dezavantaje, dintre care nepriceperea în administrație este numai unul. Unul dintre motive este că pentru a se înregistra ca PFA, terenurile trebuie să fie oficial în proprietatea persoanei respective. În realitate însă terenurile unei ferme sunt înregistrate pe numele diferitelor membri ai gospodăriei, peste care se suprapun acordurile verbale dintre rude în privința folosinței terenurilor. Într-o gospodărie, în general, o parte a pământului este în proprietatea generației în vârstă, primită în urma solicitării de restituire. O altă parte a pământului cultivat în comun este constituită din terenuri cumpărate de descendenți după perioada restituirii, o parte semnificativă intrând în posesia lor printr-un proces neoficial de vânzare-cumpărare. Familiile tinere consideră terenurile cumpărate ca proprietatea lor, în ciuda cultivării comune. După decesul generației vârstnice, aceste terenuri desigur nu vor fi subiectul partajului. Nelămurirea juridică a raporturilor de proprietate constituie obstacolul cel mai important în depunerea de solicitări de finanțare pentru dezvoltări agricole. Fermierii cu greu pot satisface condițiile de eligibilitate impuse de programele de finanțare. Pe lângă aceasta oficializarea necesită mult timp și mulți bani. Mai mult, cele mai multe anunțuri stipulează ca condiție de bază înregistrarea ca PFA. Pentru majoritatea agricultorilor nu sunt clare consecințele legale și condițiile de impozitare legate de înregistrarea ca PFA. Teama lor este că prin statutul de PFA, statul le va impozita într-o măsură excesivă, pe baza prețului de piață a produsului respectiv produs pe diferite terenuri, chiar și atunci, când fermierii nu reușesc să vândă produsul, astfel ei nu ar realiza niciun venit real. Tendința generală este că majoritatea fermierilor ar corespunde condițiilor definite pentru proiecte legate de achiziționarea de mașini agricole care ar mări eficiența producției agricole, ar contribui la dezvoltarea fermei, dacă considerăm parametri reali

19 În timpul cercetării prețul unui litru de lapte în supermarketurile clujene era între 4 și 6 lei.

20 PFA – Persoană fizică autorizată să desfășoare orice formă de activitate economică permisă de lege, folosind în principal forța sa de muncă. Sursa: http://www.dreptonline.ro/dictionar_juridic/termen_juridic.php?cuvant=Persoana%20fizica%20autorizata. Data accesării: 3 februarie 2014.

ai fermei lor (cum ar fi mărimea pământului, efectivul de animale, dotarea cu mașini agricole etc.), însă pe baza parametrilor oficiali ai fermei lor nu. De exemplu, dacă se consideră mărimea terenurilor, un fermier care nu depășește limita de vârstă, conform condițiilor majorității programelor dispune de o fermă ori „prea mică”, ori „prea mare”.

STRATIFICAREA SOCIETĂȚII DIN MÂLDOC PE BAZA STRATEGIILOR ECONOMICE

Grupuri orientate pe profit		Grupuri participante la activități agricole prin producția alimentelor cu scop de subzistență		Grupuri fără ferme proprii și activități FSP
<i>Ferme mari</i>	<i>Ferme mijlocii</i>	<i>Ferme mici</i>	<i>Gospodării cu grădini mici</i>	
Elita locală administrativă și culturală		Pensionari	Cu domiciliul în Cluj	Elită administrativă și culturală făcând naveta din oraș
Ferme specializate pe creșterea de bovine și ferme mixte		Navetiști, comercianți, meseriași		Slujitori
Ferme de oi Ferme de cultivarea cerealelor	Vânzători pe piață (grădinari/crescători de vaci)	Apicultori	Gospodării de romi	

Grupurile locale din sat – cu excepția celor câțiva membri ai elitei administrative și culturale care nu stau în localitate, dar lucrează în sat (fără preoții care trăiesc în sat) – cu toții practică agricultura pentru prepararea alimentelor în gospodărie. Intensitatea producerii de alimente servind subzistența sau (mai ales) furnizarea de alimente copiilor/rudelor care trăiesc în oraș diferă semnificativ, variind de la câteva păsări de curte și grădină de legume până la câțiva porci, vaci și agricultura pe câteva hectare.

Există o suprapunere importantă între membrii elitei din administrația locală și grupul agricultorilor. Primarul, viceprimarul (soția lui fiind asistentul social al satului), funcționarul responsabil de intervențiile de urgență, el fiind și conducătorul local al UDMR (soția lui este secretara Asociației Crescătorilor de Bovine) sunt cu toții și agricultori. Preoții din sat – cel ortodox (soția lui fiind bibliotecara), greco-catolic, unitarian, reformat – au numai grădină de legume sau se ocupă de agricultură numai cu scopul completării venitului (autoaprovizionare, apicultură).

La cele mai multe ferme care se ocupă de agricultură intens și orientat pe profit, creșterea vacilor și în mai mică măsură creșterea oilor au o importanță majoră. Fermierii care cresc animale, se ocupă și de producție de cereale și de furaj, folosite în primul rând la hrănirea animalelor. Majoritatea gospodarilor vând laptele de vacă produs în gospodărie firmelor de achiziționarea laptelui, un grup mai mic își vinde laptele în orașul apropiat familiilor sau pe piețele orașene. Fermierii care se ocupă de creșterea oilor au propria lor clientelă pentru comercializarea cașului de oaie, lăunii etc., dar sunt exemple și pentru comercializarea pe piața din oraș. Unele dintre fermele care vând laptele de vacă în oraș se ocupă și de cultivarea de legume și flori în seră. În unele dintre fermele mai mici producerea de alimente pentru autoaprovizionare se combină cu apicultura, o activitate orientată pe profit. Pe lângă aceste domenii principale există și excepții, de exemplu un fermier se ocupă de cultivarea extensivă a cerealelor pentru obținere de profit, și nu crește deloc animale. Sau o femeie intelectuală care trăiește singură cu nenumărații ei câini, s-a mutat în sat după pensionare – ea este considerată într-o oarecare măsură excentrică –, și se ocupă de agricultură pe terenul de mari proporții moștenit de la părinții ei, fără a dispune de mașini agricole, astfel recurgând pentru fiecare etapă de lucru la serviciile mecanizate oferite de fermieri care au tractoare.

În anii 1990 creșterea porcilor a avut o importanță majoră. La mai multe ferme se țineau peste 50 de animale. În prezent, importanța creșterii de porci a scăzut, servind numai nevoile gospodăriei.²¹ În lipsa abatoarelor porcii sunt greu de vândut, singura posibilitate de a vinde porci fiind oferită de comercianții veniți în sat. Sosirea lor este imprevizibilă, iar prețurile definite de ei nu prea fac posibilă negocierea. Banii obținuți din vânzările ocazionale constituie un venit complementar important în cazul fermelor mai mici, însă din motivele prezentate nu asigură o stabilitate aidoma specializării pe creșterea de vaci și oi, în consecință nici o fermă nu se specializează în prezent pe creșterea de porci. Cu toate acestea, veniturile realizate din vânzările la comercianți au un rol important încă și azi în fluxul de numerar al fermelor, deși acest tip de venit în structura veniturilor anuale are un rol mai degrabă complementar, și din cauza incertitudinii vânzărilor nici nu prea se bazează pe el. Dacă nu reușesc să vândă porcii, îi taie, „îi iroiesc pentru casă”, cum s-a exprimat un fermier. Se cresc porci în număr mai mare, dar maximum 10-15 la acele ferme, care întrețin agricultură extensivă și cresc un număr mare de vaci, astfel cerealele necesare porcilor sunt disponibile, căci oricum nu le-ar vinde, astfel nu se calculează nici prețul creșterii porcilor.

În cele ce urmează se vor prezenta cele trei grupări mari ale societății locale, diferențiate pe baza importanței venitului realizat din activități agricole, acestea fiind: **agricultorii orientați pe profit, grupul persoanelor care fac agricultură pentru autoaprovizionare**, precum și **grupul persoanelor care nu se ocupă de agricultură în mod independent, și nu recurg la autoaprovizionare**. În cazul primelor două grupuri s-au diferențiat alte sub-categorii pe baza strategiilor urmate și mărimea fermelor.

Grupuri care nu se gospodăresc independent și nu se ocupă de autoaprovizionare

Elita administrativă și culturală care face naveta din oraș. Acest grup este într-o situație specială: spre deosebire de elita administrativă și culturală care trăiește în sat, ea nu se ocupă de gospodărie, apartenența sa la comunitatea locală este incertă, deși unii dintre ei lucrează de mult timp în sat, sunt cunoscuți, și s-au încadrat în societatea locală.

Majoritatea elitei care lucrează în sat în domeniu administrativ, educațional și cultural face naveta din Cluj sau din satele vecine. Nu locuiesc în sat o parte a cadrelor didactice, medicul de circumscripție, medicul veterinar, agentul agricol care lucrează la primărie și se ocupă de ținerea evidenței datelor agricole, casiera, contabila, respectiv doi informaticieni care lucrează într-un proiect de tip centru de informatică. Împreună cu grupul *slujitorilor* angajați la marile ferme, ei alcătuiesc categoria persoanelor care nu se ocupă de agricultură și de autoaprovizionare.

Slujitorii²². Ei sunt angajați permanenți în primul rând la fermele care se ocupă de creșterea extensivă a animalelor. În general sunt angajați de către fermele cele mai mari din sat, unde cresc 20-30 de vaci sau mai multe sute de oi. La o astfel de fermă lucrează în general unul sau doi slujitori. Munca lor cea mai importantă constă în îngrijirea animalelor, însă fermele mai extinse le folosesc forța de muncă și la etapele mai importante ale muncilor agricole, pe lângă zilierii angajați temporar. De obicei, slujitorii nu provin din rândul localnicilor, ci sunt din diferitele localități ale județului sau din alte județe.

Într-una dintre cele mai mari ferme din sat lucrează trei slujitori. Gospodina acestei ferme a spus că au făcut rost de slujitori datorită faptului că aceștia căutau de lucru, „s-au oferit”. Primesc un salariu lunar negociat prealabil și întreținere completă, de exemplu băutură, țigări și li se spală hainele. În gospodăria menționată ei stăteau într-o clădire separată construită în apropierea clădirilor gospodărești (și familia unuia dintre slujitori locuia acolo), în cazul în care animalele sunt duse la cătun, slujitorii stau acolo cu animalele în mod permanent.

Salariul unui slujitor în această gospodărie a fost de 700 de lei, la care se adaugă costul țigărilor (după spusele gospodinei în jur de 300 de lei), însă salariul slujitorilor diferă chiar și într-o singură gospodărie, în funcție de acordul încheiat de slujitor sau părinții lui și gospodarul. Există cazuri, de exemplu în gospodăria menționată, în care salariul este completat cu cereale sau porci dați familiei slujitorului. Slujitorii de regulă nu sunt de etnie romă, deși am întâlnit în sat și slujitori romi. Motivul este că acest tip de relație

21 D. B., bărbat, 24 aprilie 2013.

22 Exprimare emică.

implică frecvent faptul că slujitorul trăiește în apropierea familiei gospodarului, iar fermierii au încredere mai mică în romi. De multe ori slujitorul ia masa cu familia gospodarului, lucrează împreună cu membrii gospodăriei. Este o opinie generală, cum că slujitorii muncesc numai sub supravegherea constantă a fermierilor, de altfel „slujitorul nu dezvoltă gospodăria”.

Grupuri cu activități agricole servind în primul rând autoaprovizionarea

Mici ferme

Pensionari. Pensionarii constituie grupul cel mai mare al societății locale. De obicei cultivă 1-2 hectare de pământ prin cheltuirea pensiei sau pensiei de boală pentru lucrări agricole. Potrivit datelor furnizate de asistentul social al satului, în jur de 80 de persoane beneficiază de pensie de invaliditate de diverse tipuri. Aproape toți vârstnicii primesc pensie, majoritatea primind pensie după munca din CAP. Dau în chirie terenurile necultivate de ei fermierilor care întrețin ferme mai extinse. Rețin subvenția agricolă de stat și în cazul terenurilor date în arendă, pe care o folosesc la fel pentru cultivarea terenurilor proprii. În general primesc pentru pământurile arendate o cantitate prestabilită din recoltă în funcție de calitatea pământului, sau în multe cazuri agricultorul care dispune de mașini agricole asigură cultivarea automatizată a terenurilor proprii în contravaloarea arendei. Din recolta primită, respectiv din recolta propriilor terenuri cresc câțiva porci, 1-3 vaci, păsări de curte, în scopul de a completa alimentarea proprie, respectiv a familiilor copiilor lor care trăiesc în oraș. Din când în când familia copiilor ajută la lucrările agricole, însă contribuția lor este inconstantă, adeseori imprezibilă din punctul de vedere al etapelor de lucru. În cazul acestui grup, printre motivațiile activității agricole, atitudinea față de pământ și agricultură încărcată cu conținuturi simbolice (supraestimarea subiectivă a pământului și agriculturii) are o importanță majoră, ceea ce este considerat în literatura de specialitate ca un specific al agriculturii țărănești (de exemplu Fél-Hofer 1997: 19–20, Gagyi 1995, Kiss 2002, Kotics 2001, Szilágyi 2002).²³ A. M. Jervell a explicat în legătură cu cazul cercetat reinvestirea în agricultură a veniturilor din agricultură, deci motivația pluriactivității prin atașamentul tradițional la pământ, văzut de proprietari în același timp ca o „strategie de asigurare” în cazul unor „vremuri grele”,²⁴ atitudine susținută și de tradiția narativă a familiei (vezi Jervell 1999: 111).

Agricultura practică de pensionari pe câteva hectare de pământ și pe terenurile din jurul casei rămâne mult în urmă în ceea ce privește eficiența de producție în comparație cu fermele specializate, orientate pe profit. Dotarea cu mașini a acestor ferme este modestă, de regulă dispun în general de căruță, plug tras de cai, grapă etc., dar adesea plătesc și pentru lucrările efectuate cu cai. (Un serviciu solicitat frecvent, de exemplu, este aratul cartofilor cu cai, lucru făcut de romi.)

Navetiști, comercianți, mici meseriași. Persoanele din acest grup – în jur de 40-50 de persoane – lucrează majoritatea în Cluj-Napoca. Bărbații sunt angajați mai ales în construcții pe funcții de operatori utilaje, șoferi, portari,²⁵ un grup de femei mai tinere lucrează ca femei de serviciu, bucătărese etc. O parte a navetiștilor călătoresc cu cursa de microbuze cu orarul potrivit orelor de lucru, iar unii fac naveta cu mașina, în organizându-se în grupuri pentru a reduce costurile navetei.

Navetiștii nu au o gospodărie mai mare, însă întrețin una mai mică în jurul casei, cultivă legume în grădina lor pentru propria folosință, și cresc unul-doi porci, câteva păsări de curte. Mai rar cresc în aceste ferme și una-două vaci, mai ales persoanele cu program de lucru mai flexibil (de exemplu, mai mulți portari) sau care au o muncă ce nu necesită mult efort fizic.

Comercianții care au un magazin sau bar în sat, respectiv cei câțiva meseriași (tâmplari, zidari) își câștigă existența din afacerea și din comenzile lor, dar întrețin și ei o mică gospodărie. Precum celelalte grupuri, care nu întrețin gospodărie cu scopul obținerii unui profit, scopul activității lor agricole este în primul rând asigurarea alimentelor pentru propria folosință: legume și zarzavaturi, cartofi, mă-

23 Pentru „factorii de formare a identității celor ce practică activități agricole” (expresia autorului citat) vezi: Szabó 2009: 67.

24 Expresii ale autorului.

25 Fiind portar, mai poți întreține o mică gospodărie, și în plus primești și salariu. Nu prea mare, dar totuși, acolo te poți odihni. B. T., bărbat, 11 aprilie 2013.

lai, făină albă etc., respectiv producerea cerealelor și furajului fibros necesar pentru hrănirea păsărilor de curte, a 1-3 porci, câteva oi.

Această atitudine de gospodar nu exclude vânzarea ocazională a surplusului de produse sau schimbarea lor cu alte produse care constituie lipsă în gospodăria respectivă. Cerealele sau furajul fibros necesare hrănirii animalelor foarte rar sunt cumpărate, de obicei produsul lipsă este achiziționat de la un localnic în schimbul unor servicii oferite (muncă fizică sau muncă specială necesitând o anumită calificare).

Apicultori. Albinăritul se practică la șapte ferme, români și maghiari. În dezvoltarea acestor ferme dobândirea unei finanțări anunțate acum trei ani cu scopul extinderii și dezvoltării fermelor apicole a avut o mare importanță. Proiectul are o durată de cinci ani, și înseamnă anual 1500 de euro ajutor nerambursabil acordat apicultorilor tineri. Venitul realizat din albinărit nu constituie sursa exclusivă de trai la aceste ferme. Trei persoane din elita locală se ocupă de albinărit, fostul și actualul preot reformat, respectiv familia educatoarei. Ceilalți apicultori – cu excepția unui pensionar, care se ocupă numai de albinărit – întrețin și o gospodărie mică.

Fermele apicole nu au dimensiunea necesară obținerii unui profit mai semnificativ. Pe baza mărimii lor prezente, fermele apicole sunt considerate mici, dispunând de 20-25 stupi. Nici ferma cea mai mare nu are mai mult de 50 de stupi. În prezent, fermele sunt în curs de dezvoltare, astfel că vânzările sunt ocazionale, în cantități mici. Majoritatea apicultorilor își vând mierea unui comerciant.

Gospodării cu grădini mici

Clujenii. Din acest grup fac parte persoane născute în Măldoc, care în anii 1970 s-au mutat în oraș, și cu ocazia retrocedărilor au primit terenuri. La începutul anilor 1990, chiar până în anul 2000, și-au cultivat terenurile cu ajutorul părinților vârstnici rămași acasă, prin investirea salariului sau pensiei în agricultură. Și-au întreținut gospodăria folosindu-se de forță de muncă locală (mai ales zilieri romi), sau cu ajutorul prietenilor clujeni la sfârșituri de săptămână. Astfel, au putut asigura alimentele de bază necesare familiei și familiei copiilor adulți (în primul rând făină, lapte, carne de porc, ulei de floarea soarelui). Surplusul de produse (în primul rând cereale și porumb, unul-doi porci, lapte) de obicei a fost vândut de părinți în sat.

Până în 2000 au îmbătrânit și au murit părinții generației care azi are în jur de 50-60 de ani, care jucau un rol major în organizarea și întreținerea zilnică a gospodăriei. Aceste ferme au început să se degradeze treptat din cauza lipsei forței de muncă (părinții, bunicii devenind inapți pentru muncă), insuficienței dotării cu mașini, respectiv a prețului ridicat al serviciilor. Până în 2000, acești proprietari au vândut terenurile mai mari, iar restul terenurilor sunt date în chirie. Majoritatea întrețin casa părintească nelocuită, în grădina căreia produc legume la sfârșitul de săptămână. O parte dintre aceste case au fost transformate în case de odihnă de către proprietari (și copiii lor care, la fel, trăiesc în oraș), fapt semnalat de curtea acoperită cu peluză, locurile de odihnă acoperite, construite pentru distracție, livada plantată în jurul casei.

În cazul lor poate fi observată ideea calității diferite a produsului propriu: „are un alt gust”, „nu folosim soluții de pulverizat, numai cât trebuie”.²⁶ Aici pluriactivitatea constă în aspectul descris de către Marta Blad, în sensul că aceste familii se bucură simultan de avantajele vieții rurale și de siguranța unui loc de muncă permanent (vezi Blad 2010: 163).

Gospodării rome. Majoritatea familiilor rome își îngrijesc micile grădini din jurul casei. De obicei produc legume cu scopul autoaprovizionării, și cresc 1-2 porci. Conform legii de reprivatizare, acele familii de romi au primit 50 de ari de pământ, care au trăit în localitate pe timpul socialismului, și au lucrat în cooperativa agricolă locală. O mare parte a familiilor de romi a vândut terenul primit cu ocazia restituirilor, majoritatea acestor terenuri fiind cumpărate de un agricultor rom specializat în creșterea bovinelor – el deține în prezent una dintre cele mai mari ferme din sat. Acele familii, care nu au vândut parcela lor, o cultivă cu scopul subzistenței, produc mai ales porumbul indispensabil hrănirii porcilor și păsărilor de curte. Pentru familiile care țin cai, aceste terenuri au la fel un rol important în hrănirea cailor.

26 K. B., bărbat, Cluj-Napoca, 5 martie 2013.

Grupuri care se ocupă de agricultură în vederea profitului²⁷

Ferme mijlocii

Ferme specializate pe creșterea bovinelor și ferme mixte. Este grupul cel mai mare al societății locale. Fermierii din acest grup au o fermă extensivă, realizează venituri din agricultură, iar acest venit este elementul principal al surselor de trai.

Grupul cel mai semnificativ este constituit din cele aproximativ 15 ferme specializate exclusiv pe creșterea de bovine. O parte mai mică a acestui grup combină creșterea de bovine cu creșterea oilor. În fermele mixte, în general, se cresc 7-10 vaci și 100-300 de oi. Fermele specializate exclusiv pe creșterea vacilor dispun de un efectiv de bovine mai mare (10-25 de animale), decât cele mixte.

În general, gospodăria se întinde pe un teritoriu de 10-15 ha, fermele sunt automatizate într-o mare măsură, dispun de mașinile agricole necesare cultivării pământului. De regulă, lipsesc din aceste ferme numai mașini mai speciale, de valoare mai mare, cum ar fi combina – astfel că ei plătesc pentru folosirea acestor mașini altor fermieri.

Acest grup constă, în general, din agricultori mai tineri, în anii 40, iar fiecare membru al familiei participă la muncile agricole. Recurg la forță de muncă exterioară mai rar, în timpul muncilor agricole sezoniere. În lansarea acestor ferme au avut un rol important pământul și clădirile moștenite de la părinți, precum și contribuirea prin muncă a părinților în anii după schimbarea regimului.²⁸ Deși terenurile, mașinile, clădirile gospodărești, sau chiar banii economisiți au jucat un rol major și în cazul acestor ferme, acestea în mare parte s-au consolidat. Dezvoltarea fermelor la nivelul actual s-a produs sub îndrumarea tinerilor gospodari în ultimii 10-15 ani.

Majoritatea acestor ferme s-au consolidat. Ca și în cazul altor ferme, banii câștigați prin jocul piramidal Caritas au contribuit semnificativ la dotarea cu mașini agricole, căci cu acești bani s-au cumpărat tractoarele și mașinile cele mai vitale producției agricole. Terenurile private de 2-5 ha moștenite s-au dublat prin achiziționări permanente. Pe lângă terenurile aflate în proprietatea lor, gospodarii mai cultivă încă alte 2-5 ha de pământ închiriat. Nu vând deloc recolta, cu cerealele produse hrănesc animalele. Este vorba de aproximativ 10 ferme, unde se țin 10-25 vaci. Sursa lor de venit cea mai importantă este laptele, vândut firmelor care au în localitate hale de colectare a laptelui. Privind structura prețului care se stabilește în funcție de cantitatea de lapte colectată, firmele achizitoare de lapte se plasează aproximativ „la mijloc”.

Membrii acestui grup sunt persoane importante, însă nu cele mai importante în structura puterii locale. Există o suprapunere semnificativă între câțiva membri și elita administrativă, în rândul lor numărându-se viceprimarul (soția lui este asistentul social al satului), angajatul unui departament din Primărie (care este totodată conducătorul organizației locale UDMR, soția lui fiind secretara Asociației Crescătorilor de Bovine din Măldoc), mai mulți membri ai Consiliului Local.

Datorită unui program de finanțare UE, o parte a acestor ferme (în jur de 5) s-au extins (chiar și comparat cu situația observată cu ocazia cercetărilor pe teren din 2009). Asemănător apicultorilor, aceste ferme au beneficiat de un ajutor nerambursabil de 7000 de euro în vederea extinderii gospodăriei, iar începând cu al treilea an al proiectului, în vederea măririi cu 20% a profitului. Gospodarii intervievați au cheltuit acești bani pentru mărirea efectivului de animale, renovarea grajdului și achiziționarea acelor mașini agricole care încă lipseau din dotarea fermei. Relevanța acestor proiecte poate fi analizată prin prisma obținerii informațiilor referitoare la linia de finanțare, la completarea dosarului cererii de finan-

27 Pentru caracteristicile cele mai importante ale acestui grup de gospodării, vezi în literatură (neexhaustivă) descrieri paralele în literatura de specialitate: gospodăriile clasificate de Esther Golibruch sub termenul de „agricultură orientată către piață” (market-oriented agriculture) (Golibruch 2002: 163–164); gospodării caracterizate de „comportament antreprenorial” de către Dumitru Sandu (Sandu 1999); practicile economice numite de către Oláh Sándor „practici gospodărești producătoare de marfă” Oláh 2004b: 31–32); ambele „grupuri de strategie” (termenul autorilor – P. L.) „gazdele mari” și cei „care întreprind activități de producție diversificate” (több lábon állók) caracterizate de către Borsos Endre și György István care, precum precedentele, prezintă similitudini cu cele identificate în satul cercetat (Borsos–György 1999: 80–81). Cea mai importantă caracteristică prezentă în cazul tipologiilor menționate constă în caracterul producției – mai mult sau mai puțin – specializate, de piață.

28 Conform lui Marsden et. al., în Anglia anilor 1980, în acele gospodării familiale, unde activitatea agricolă reprezenta tradiție familială, capitalul acumulat a făcut posibil un răspuns flexibil la provocările economice, fără apelarea la credite bancare (Marsden et. al. 1989: 6).

țare, și obținerii cunoștințelor administrative necesare implementării proiectului, precum și relațiilor aferente, căci informația principală referitoare la program a fost transmisă prin organizația județeană a UDMR. Toate cererile de finanțare au fost întocmite de fiul președintelui organizației județene UDMR, vicepreședintele organizației județene pentru tineret, care face curte unei fete din Mâldoc.

O parte a fermierilor mai tineri care conduc aceste ferme primesc ajutor substanțial de la părinți, aceștia contribuind mai ales prin munca lor. Un gospodar a relatat că atunci când are nevoie urgentă de bani din cauza întârzierii subvențiilor agricole de la stat sau a plății laptelui, câteodată împrumută bani de la părinții pensionari, care își gestionează pensia separat, însă își dedică toată puterea de lucru fermei conduse de fiul lor. Utilitatea muncii membrilor de familie nu este valabilă numai în privința familiei mai restrânse (soția, copiii) și părinți. În cazul unei ferme doi frați (unul dintre ei avea familie) întrețineau o fermă comună.

Strategia comună a acestor ferme constă în faptul că nu vând recolta (cerealele) și furajul, ci le folosesc în întregime pentru hrănirea animalelor. Astfel nu cumpără furaj pentru animale, producând ei înșiși cantitatea necesară. În schimb, îngrășămintele chimice, erbicidele necesare producției agricole sunt cumpărate, în general, din localitatea apropiată Mociu, dar sunt unii care le cumpără din Cluj-Napoca.

Venitul lor principal este obținut din laptele vândut local firmelor de achiziționare a laptelui, în cazul fermierilor care țin un număr mai mare de oi la aceasta se adaugă venitul realizat din vânzarea mieilor. O componentă importantă în stabilitatea financiară a fermei reprezintă pământurile private, respectiv subvenția UE primită după animale. Mai mulți agricultori au spus că banii primiți pentru lapte sunt cheltuiți aproape în întregime pentru întreținerea fermei, iar profitul anual obținut din funcționarea fermei îl constituie de fapt subvenția de la stat primită după terenurile proprii și efectivul de animale. În trei dintre aceste ferme mijlocii există și moară cu ciocan, operată de proprietari ca serviciu complementar activităților agricole.

Vânzători pe piață. În jur de 8 ferme aparțin acestui grup. Pe când fermele grupului anterior își vând produsul în principal, laptele, firmelor deținătoare de hale în sat, vânzătorii pe piață își vând produsele direct consumatorilor. Vânzarea se face prin transportarea laptelui la fiecare a doua zi la Cluj-Napoca, ceea ce cuprinde și livrarea laptelui la locuința cumpărătorilor. În medie se livrează 100-150 l de lapte în oraș. Pe lângă vânzarea la domiciliul cumpărătorilor, ocazional acești gospodari închiriază mese pe piețele clujene, însă pe piață vând mai degrabă alte produse, lapte numai excepțional.

Fiecare fermier are o rețea de cumpărători formată în cursul anilor. Pe lângă faptul că acești consumatori atribuie o calitate mai bună laptelui de casă, ei cumpără laptele la un preț mai bun comparat cu prețurile practicate în supermarket, iar fermierii obțin un preț mai bun dublu sau jumătate în plus față de prețul plătit în sat. Cu toate acestea, vânzarea laptelui în locuințe necesită mult timp și energie. Cei mai mulți fermieri care-și vând laptele în sat, la un preț mai mic, când au fost întrebați de ce nu au ales această formă de comercializare, au făcut referire la greutățile mari pe care le întâmpină vânzătorii din piață, deoarece acești gospodari trebuie să se ocupe și de cultivarea plantelor, de creșterea animalelor, ca și ceilalți gospodari, aceste activități fiind un lucru important în hrănirea animalelor. Pe lângă cultivarea plantelor și întreținerea gospodăriei, îngrijirea, mulgerea animalelor, transportarea sistematică a laptelui în oraș, livrarea la domiciliul cumpărătorilor în cele mai multe cazuri necesită eforturi imense. În cazul acestor ferme, mai mulți membri ai familiei lucrează în gospodărie.

Vânzarea laptelui la domiciliul orașenilor este completată de regulă cu vânzarea altor produse, acestea fiind predominant produse lactate obținute din prelucrarea domestică a laptelui (caș, brânză, telemea, unt, smântână), dar adaptându-se la cerințele clienților se vând și alte produse „rurale, de casă” (cel mai frecvent slănină și alte preparate din carne de porc, carne de pasăre etc.). Majoritatea acestor mărfuri sunt produse în gospodăria respectivă, dar câteodată gospodarii cumpără aceste produse în localitate, iar apoi le vând „pe piață”. Aceste ferme dispun de regulă de 7-10 vaci.

În aceste ferme mașina este indispensabilă, iar în multe familii și soția are permis de conducere. Ele se ocupă de transportarea și vânzarea laptelui alternativ cu soțul sau fiul, sau chiar în mod exclusiv.

Vânzătorii pe piață se deosebesc de tipurile de ferme prezentate mai înainte nu numai în privința strategiei valorificării produselor, căci se pot observa multe diferențe legate și de aspectul input al gospodăriei. Conform relațiilor lor, spre deosebire de celelalte ferme, ei cumpără frecvent produse în vederea creșterii volumului recoltei sau a laptelui: semințe, îngrășămintă chimice, erbicide, furaje concentrate. Prin urmare, obțin în general pe un teritoriu mai mic și cu animale mai puține un volum de produse la fel de mare, precum gospodarii care nu-și vând produsele pe piață. Faptul că investesc mai mult în întreținerea gospodăriei poate fi explicat prin faptul că au la îndemână bani în numerar în mod constant. Obține-

rea de venit este mult mai sistematică, investiția se rambursează mult mai repede, ca în cazul altor tipuri de ferme, deci avantajul strategiilor de diversificare se manifestă și sub această formă. Li se întâmplă mai rar ceea ce este o problemă permanentă la celelalte ferme, și anume că în perioadele în care este nevoie de cele mai mari investiții, nu dispun de sume mai mari, deoarece primirea venitului principal, și anume subvențiile primite după pământ și animale, respectiv banii primiți pentru lapte nu coincide întotdeauna cu perioada lucrărilor de primăvară și toamnă, când este nevoie de inputuri mai mari.

În comparație cu fermierii care-și vând laptele în localitate au însă și cheltuieli mai multe și mai frecvente (transport, instalații frigorifice, cheltuielile legate de cultivarea legumelor și florilor, permise de piață, închirierea mesei, cumpărarea și întreținerea mașinii etc.).

Aceste ferme diferă de celelalte tipuri și în privința calculului financiar și relația dintre formal și informal. Pe când în cazul fermelor care nu frecventează piețele, funcționarea gospodăriei nu are deloc baze formale (nu au o formă juridică înregistrată, nu plătesc impozite etc.), majoritatea vânzătorilor pe piață au o formă juridică înregistrată, plătesc impozite și au asigurare de sănătate. Aceste ferme sunt mult mai calculate financiar, țin contabilitate, și au o experiență mai mare în domeniul administrației. Prin acest ultim aspect se poate explica și încrederea lor mai mare față de programele de finanțare, deoarece mai multe dintre aceste ferme au dobândit subvenții.

O parte a fermelor de vânzători pe piață diferă de celelalte ferme și din punctul de vedere al specializării pe anumite produse. Pe lângă producerea de lapte și produse lactate, câteva ferme se ocupă și de sere, produc legume și flori cu scopul comercializării.

Două dintre aceste ferme s-au specializat exclusiv pe creșterea vacilor, ei vând numai lapte, și dispun de mai multe vaci (în jur de 20) decât ceilalți vânzători pe piață.

Ferme mari

Ferme specializate pe creșterea vacilor și ferme mixte. Trei dintre marile ferme s-au specializat pe creșterea vacilor. În privința strategiei nu se observă diferențe semnificative față de fermele mijlocii cu specializare similară, însă comparat cu acestea, au un efectiv de animale și terenuri cultivate mai mari, și sunt mai bine dotate cu mașini agricole. Cresc 30-80 de bovine, cultivă un teren de minim 50 ha, care în mare parte sunt în proprietatea lor. Creșterea animalelor constituie cea mai importantă sursă de venit, în funcție de volumul recoltei câteodată vând și cereale. Într-una din fermele specializate pe creșterea vacilor se cultivă pe un teren extins floarea soarelui, vândută unor fabrici din Carei și Câmpia Turzii, conform unor condiții contractuale prestabilite. Una dintre ferme – spre deosebire de celelalte – s-a specializat exclusiv pe cultivarea de cereale.

În ultimii ani aceste ferme au avut investiții semnificative, au cumpărat mașini agricole de mare capacitate și valoare și terenuri extinse.²⁹ Pe lângă pământurile proprii închiriază terenuri destul de mari mai ales de la descendenții foștilor proprietari (care au primit aceste terenuri conform legii de restituire a pământurilor), respectiv de la biserici. În această categorie am inclus primarul actual, un gospodar rom și fostul pădurar român. Aidoma celorlalte ferme, într-o singură gospodărie se reunește forța de lucru a mai multor generații, deci ferma se întreține de fapt în cadrul unei familii extinse. În faptul că aceste ferme funcționează pe o concentrare de proprietăți și au agonisit o avere mai semnificativă, a avut un rol important și lansarea timpurie, astfel conducătorul fermei aparține în fiecare caz generației mai în vârstă. Poziția-cheie ocupată de conducătorul gospodăriei în societatea locală în epoca socialistă a rezultat în acumularea unui capital de relații mai extins (conducătorul stației de mașini agricole, pădurar, șofer).

Cazul lui B. T. și fiii lui. Într-una dintre fermele considerate mari creșterea bovinelor se combină cu creșterea oilor, deși domeniul principal îl constituie și în acest caz creșterea numeroaselor vaci. Ferma este întreținută de trei familii, și anume părinții și cei doi copii cu familiile lor. Părinții și fiii lor, respectiv una dintre nurori își dedică toate orele de lucru gospodăriei, numai o noră primește salariu în afara gospodăriei, ea e vânzătoare într-un magazin, în prezent este în concediu de maternitate. Gospodăria a angajat trei slujitori, care locuiesc în camere amenajate pentru ei în clădirile gospodăriei, unul dintre ei stând cu familia lui. În timpul lucrărilor sezoniere câteodată se angajează zilieri pentru a completa forța de muncă a slujitorilor.

29 În timpul cercetării valoarea unui hectar de teren agricol mai bun putea să atingă chiar și 2.000 de euro (aproximativ 9.000 de lei).

Pe lângă cele 80 de bovine cresc cam tot atâtea oi. Gospodăria dispune de 3 tractoare de mare valoare și capacitate, o combină performantă, precum și de alte mașini agricole, achiziționate în cadrul unui program de finanțare anunțat cu acest scop. Fermierii sunt unici membri din sat în cooperativa de valorificare de importanță regională menționată anterior.

Părinții au crescut 2-3 vaci și în timpul socialismului. Extinderea considerabilă a fermei a avut loc la începutul anilor 1990, când fiii lor, care stăteau în oraș, și-au pierdut locul de muncă la întreprinderea unde lucrau ca șoferi, și s-au mutat înapoi în casa părintească.

Precum în cazul altor ferme mixte de creștere a bovinelor și oilor, sursa lor principală de venit provine din vânzarea laptelui. În rândul veniturilor anuale au un rol important subvențiile europene și de stat primite după animale (bovine și oi), respectiv subvențiile acordate pe baza pământurilor proprii. O altă sursă importantă de venit este vânzarea de miei. Laptele de oaie nu se vinde, deoarece cașul de oaie obținut pe baza numărului oilor este un element important în rândul alimentelor necesare familiei și muncitorilor (slujitori și zilieri).

Totodată, hrana produsă are un rol important în tranzacțiile cu produse. Salariul slujitorilor, respectiv chiria pentru terenuri agricole se plătește într-o măsură semnificativă nu în bani, ci în hrană, astfel o parte din porci, carnea de porc, vițelul, păsările de curte, laptele, cașul de oaie, ouăle, cartofii etc. pot fi valorificate evitând tranzacția cu bani.

În cazul fermelor cu mai mulți membri, cum ar fi în cazul prezentat, unde se asigură hrană slujitorilor, respectiv zilierilor angajați în timpul muncilor sezoniere necesitând mai multă forță de muncă în cadrul gospodăriei, creșterea porcilor are un rol deosebit, în ciuda faptului că vânzarea porcilor și-a pierdut importanța. Pe lângă faptul că creșterea porcilor scade cheltuielile legate de închirierea de terenuri (când în loc de bani se plătește pentru terenul închiriat cu hrană), ea are un rol important și în remunerarea slujitorilor: frecvent porcul face parte din remunerația anuală a slujitorului.

Cele trei familii sunt co-proprietari ai mijloacelor de producție, ai pământului și ai animalelor. Din când în când fiii oferă servicii agricole mecanizate sătenilor. Venitul obținut din aceste „munci separate” este reținut de către fiecare. Deciziile mai importante sunt aduse în comun, însă decizia finală aparține conducătorului fermei, tatălui.

Spre deosebire de celelalte ferme, ei dispun de aparat frigorific în care laptele poate fi conservat mai multe zile. Aparatul frigorific este instalat într-o încăpere specială, dotată cu echipamentele igienice și infrastructurale de bază (apă, curent, faianță). La fel constituie proprietatea gospodăriei bazinul necesar colectării și răcirii laptelui și accesoriile aferente. Gospodăria a achiziționat echipamentul și dotările halei cu ajutorul cooperativei. Datorită faptului că cooperativa a cumpărat aceste instalații într-un lot mai mare fermelor care-i aparțineau, le-a achiziționat și le-a dat membrilor la un preț mult mai mic, decât în cazul în care aceste ferme ar fi inițiat cumpărarea acestor instalații. Precum s-a menționat anterior, laptele este vândut la un preț negociat de cooperativă unei firme care are în proprietate o hală.

Resursele necesare funcționării fermei se obțin aproape exclusiv cu ajutorul cooperativei, care în calitate de achizitor principal are acces la diferitele produse chimice, semințe, utilaje de producție etc. la un preț mai avantajos. Totodată, cooperativa oferă acționarilor și credit, în sensul că ferma nu este obligată la a plăti în momentul achiziționării, ci prețul este redus din banii primiți pentru lapte. Din punctul de vedere al gospodăriei acest lucru este extrem de avantajos mai ales în perioada muncilor de primăvară și toamnă care necesită investiții considerabile, perioadă în care majoritatea fermelor sunt în lipsă de bani din motivele deja prezentate.

Pe lângă dotarea fermei cu mașini performante în comparație cu alte ferme, pentru multe activități legate de îngrijirea animalelor se recurg la metodele și mijloacele cele mai depășite. Astfel se țin în gospodărie cai, chiar și măgari, pe lângă mașinile agricole performante. Clădirile agricole, grajdurile, hangarele, hambarele supraîncărcate sunt construite de proprietari în mod improvizat, cum de altfel, cu câteva excepții, la toate fermele locale. Cel mai mare obstacol în extinderea gospodăriei este lipsa de grajduri. De exemplu cele existente s-au creat prin extinderea vechiului grajd cu câteva încăperi noi, unde din constrângere animalele au fost înghesuite. Apa este adusă de departe, iar curățarea animalelor se face manual.

La faptul că gospodăria a devenit mai prosperă a contribuit existența în jurul casei părințești a unui teren extins, neîmpărțit, care a făcut posibilă extinderea în spațiu a fermei (construirea de hambare, grajduri, garaje). Pășunatul și pășirea animalelor în apropierea gospodăriei, întreținerea pășunilor cu costuri reduse datorită apropierii pășunilor (de exemplu folosirea îngrășământului organic în loc de îngrășămintă chimice) constituie un avantaj strategic față de celelalte ferme. Pășunile în jurul gospodăriei sunt folosite intermitent (pășunatul se face cu ajutorul gardurilor electrice), protejând-le astfel de pășunatul excesiv.

Recolta produsă pe câmpuri, aidoma celorlalte ferme, este folosită pentru hrănirea animalelor. Din cauza mărimii efectivului de animale, din când în când sunt nevoiți să cumpere recoltă (mai ales porumb, făină, tărâțe, furaj pe bază de semințe de floarea soarelui). Aceste produse nu sunt cumpărate de la alți fermieri localnici, ci de la cooperativă.

Familia are în proprietate în jur de 10 ha de pășuni, din care 7 iugăre se află în apropierea gospodăriei. Mai au în jur de 30 ha teren arabil, și închiriază de la diferite persoane aproximativ 30 ha teren arabil. Conform celor spuse de fermieri, profitul anual este cheltuit pentru dezvoltarea fermei, în general se cumpără o mașină-lipsă.

Ferme crescătoare de oi. Există în localitate trei ferme specializate pe creșterea oilor, care au mai multe sute de oi – una dintre ferme depășind 1000. Măsura subvenției de la stat acordată creșterii oilor depășește semnificativ celelalte subvenții agricole de la stat. Asemănător fermelor specializate pe creșterea bovinelor, și aceste ferme cultivă pământuri. Deși recolta produsă pe aceste terenuri de cele mai multe ori trebuie completată cu furaj cumpărat, recolta produsă înseamnă reducerea costurilor în rândul investițiilor anuale. Astfel se explică faptul că pe lângă pășune, mai închiriază și terenuri arabile, și, precum ceilalți gospodari cu activități agricole mai semnificative, dispun de mașinile necesare agriculturii. Venitul lor cel mai important constă în subvenția primită după oi, vânzarea mieilor și produselor din laptele de oaie. Cei mai mari gospodari sunt un tată și fiul lui, care însă întrețin turme și ferme separate. Soția gospodarului mai tânăr are o masă permanentă pe piața centrală din oraș, unde ea însăși vinde produsele din lapte de oaie. Cea mai mare parte a cașului produs de gospodarul mai vârstnic este cumpărat de un comerciant, dar și localnici sau locuitori din satele vecine cumpără ocazional de la el, mai ales cu ocazia târgului local ținut în fiecare luni.

Din cauza activității agricole intensive din sat (mai ales din cauza nevoii de pășune a crescătorilor de vaci) există puține pășuni pentru oi în hotarul satului. Din cauza lipsei de pășuni acești doi gospodari (tată și fiu) au închiriat majoritatea pășunilor de oaie a localității vecine. Toți trei crescătorii de oi au angajat slujitori.

O fermă exclusivistă, specializată pe cultivarea cerealelor – cazul lui J. Sz. În sat singura fermă, a cărei venit principal este obținut din cultivarea de cereale, pe lângă această specializare, poate fi considerată unică și din multe alte aspecte în rândul fermelor satului. În cele ce urmează se vor prezenta istoria înființării acestei ferme și strategia sa economică.

J. Sz. (42 de ani) a devenit șomer în anul 1993, când creditoria din oraș la care lucra îi asigura un salariu abia depășind cheltuielile de navetă. În sat și-a practicat ocupația în continuare, și a lucrat câteodată ca zilier.

În 1994, cu banii câștigați prin Caritas, cu ocazia privatizării SMT locale, a cumpărat un tractor nefuncțional de mică capacitate. În această perioadă încă nu s-a gândit să se ocupe de agricultură, tractorul îi oferea posibilitatea de a se dedica hobbyului personal. Timp de doi ani a reparat tractorul, a executat modificări mecanice și dezvoltări esențiale, în final a vândut tractorul reparat complet și cu dotări nenumărate la un preț multiplu prețului de cumpărare. (Datorită dotărilor inovatoare tractorul a atras atenția presei și fabricantului.)

În 1999, pe banii primiți pentru tractorul îmbunătățit, pe baza unui anunț a cumpărat un tractor mai performant, disc și plug aferent, și a început să ofere servicii cu tractorul, respectiv și-a cultivat cei câțiva ari de pământ propriu. A început agricultura pe terenul propriu de 2-3 ha în 2004. A investit banii câștigați cu serviciile mecanizate și servicii de croitorie oferite ocazional în achiziționarea de mașini și terenuri agricole. Obstacolul principal în extinderea și mai considerabilă a gospodăriei consta în lipsa de terenuri de vânzare: nu putea să cumpere dintr-o dată un teren mai mare, pentru că în sat rar se oferă terenuri la vânzare, și există concurență mare pentru acestea.

În prezent are șase tractoare, din care funcționează patru, două fiind de valoare mai mare (peste 10.000 euro), o combină, șase pluguri, discuri, extirpator, mașină de distribuit îngrășămintă, remorcă. A cumpărat tractoarele la mâna a doua, și le-a îmbunătățit el însuși (două dintre ele le-a comandat din Suedia). Cele două combine de recoltat porumb dotate cu utilaj pentru zdrobirea coceanului sunt mașinile de cea mai mare valoare, dintre care una este potrivită lucrărilor de randament industrial, și care împreună depășesc valoarea de 40.000 de euro (le-a cumpărat noi), și reprezintă 40% a valorii totale estimate de J. Sz. (Conform estimării lui valoarea actuală a mașinilor este în jur de 100.000 euro.) La achiziționarea mașinilor nu a apelat la subvenții sau împrumut bancar. La achiziționarea combinei de recoltare a porumbului cu capacitate industrială a plătit 70% din preț, restul fiind plătit în rate lunare de

1500 de euro fără dobândă, în condiții contractuale riguroase: în cazul în care nu plătește trei rate lunare, firma vânzătoare avea dreptul de a lua înapoi combina fără drept la recursuri legale.

De mulți ani lucrează pentru alți fermieri numai ocazional, ceea ce se explică prin diminuarea cererii: fiecare fermă de agricultură extensivă dispune deja de mașinile de bază, iar veniturile realizate din serviciile acordate fermelor mai mici se distribuie între fermele dotate cu mașini agricole complexe.

În prezent, J. Sz. cultivă aproape 20 ha de pământ, dintre care 12 ha sunt în proprietatea lui, iar restul este închiriat. Cultivă cereale. În anul 2012 a avut de vânzare în jur de 80.000 kg cereale, iar alte 20.000 kg a păstrat pentru hrănirea anuală a celor 12 porci crescuți de soția lui. Prețul cerealelor a fost de 1,3 lei/kg, iar al porumbului cu știuleți de 1 leu/kg. Conform calculelor lui, cheltuielile aferente cultivării unui hectar de pământ cu ajutorul mașinilor agricole (incluzând extirparea și dispersarea îngrășământului, respectiv cumpărarea de semințe) sunt în jur de 2000, cel mult 2500 de lei, dacă nu se calculează munca proprie, chiria plătită pentru teren și uzura mașinilor.

În 2011 a avut o recoltă de 6500 kg porumb cu știuleți pe un hectar de pământ, pe care o poate vinde la cel puțin 1 leu/kg. (În primăvara anului 2012, când l-am vizitat, a mai avut 25-30 tone de cereale de vânzare.) Potrivit calculelor lui, de cele 20 de hectare de pământ va avea un venit net de 80.000 de lei (în jur de 18.000 de euro). În 2012 și-a extins terenurile cultivate, sperând ca în caz de recoltă obișnuită, în 2013 să obțină 100.000 kg de recoltă. Pe lângă acestea, își păstrează ca profit subvenția agricolă de stat primită după terenurile proprii, anual în jur de 2000 de euro.

Închiriază terenuri de la zece proprietari diferiți. Nu ia în calcul cheltuielile legate de închirierea pământului, pentru că plătește proprietarilor cu recoltă: pentru folosirea unui hectar de teren se dau 300 kg de cereale. A menționat un singur caz, când a plătit cu bani chiria, și anume 200 de lei pentru folosirea timp de un an a unui iugăr de teren. Valoarea cerealelor date ca și chirie este înregistrată ca vânzare. Faptul că nu plătește în bani pentru munca ocazională oferită de localnici în întreținerea mașinilor, ci își închiriază mașinile pentru ca muncitorul respectiv să-și cultive terenul, este o soluție eficientă din punctul de vedere al costurilor.

Cumpărătorii lui sunt fermele cele mai mari, mai ales crescătorii de oi, care cumpără cereale de la el în cantități mari pentru a completa furajul de iarnă al animalelor. De câteva ori a încercat să-și vândă recolta în târgurile săptămânale din diferitele sate ale regiunii, însă vânzările erau mult sub așteptările sale, în câte o ocazie a reușit să vândă abia 5-6 saci. El crede că nu are mare nevoie nici de contracte încheiate cu achizitori la scară industrială, căci își poate vinde recolta și fără aceștia.

Cam de trei ani cultivă și vinde în cea mai mare parte porumb. În cazul în care clientul cumpără o cantitate importantă (calculată în tone), J. Sz. macină cerealele într-o moară de capacitate mare, operată de un tractor (moara poate măcina atât cereale boabe, cât și știuleți), și le transportă la domiciliu până la o distanță de 40 km. Nu cere o sumă separată pentru măcinare, însă ia în calcul ca cheltuială de input la calcularea cheltuielilor pe hectar. Nu oferă servicii de măcinare contra bani, numai dacă clientul cumpără de la el cerealele. Serviciile speciale oferite în vederea creșterii vânzărilor pot fi clasate în rândul strategiilor de diversificare definite de Brian W. Ilbery, ca fiind practici de marketing care asigură o valoare adăugată întreprinderii (vezi Ilbery 1991: 210). Pe lângă livrările la domiciliu în cantitate mare, se cumpără de la el cereale și de la fața locului. (În timpul vizitei mele tocmai a sosit un client, care a cumpărat câțiva saci de cereale.)

În ciuda faptului că dispune de un parc de mașini mai complex decât majoritatea localnicilor, nu-și poate exploata mașinile pe deplin. Nu poate cumpăra sau închiria atâtea terenuri agricole, ca să producă un volum semnificativ mai mare de recoltă, iar serviciile oferite sunt rar solicitate. Conform calculelor lui, parcul lui de mașini cu dotările existente ar putea acoperi cultivarea a 100 hectare de terenuri, cu ajutorul a 2-3 angajați.

Pe lângă faptul că dispune de un parc de mașini oarecum „supradotat”, care nu este utilizat la maxim, se confruntă cu alte insuficiențe structurale care împiedică o producție mai eficientă, și a căror soluționare ar necesita o investiție imediată de mai multe zece mii de euro, în prezent imposibil de realizat. Una dintre problemele cele mai mari este că are hambare improvizate pentru depozitarea cantității mari de cereale produse, astfel depozitarea recoltei pe perioadă îndelungată conduce inevitabil la deteriorarea ei. Lipsa de clădiri este o problemă și în cazul întreținerii mașinilor; în prezent J. Sz. este nevoit a-și ține mașinile în curte, în jurul casei, la marginea drumului. Potrivit calculelor lui construirea unui depozit modern ar costa 30.000 de euro, iar o investiție care ar oferi o soluție minimală ar costa 10.000 de euro. O altă problemă mare este că își poate transporta cerealele la clienți în mod improvizat, cu o remorcă supraincărcată trasă de o mașină. El crede că un autocamion cu care ar putea transporta cerealele la o distanță mai mare l-ar costa alți 10.000 de euro.

În viitorul apropiat va fi nevoit să cumpere o nouă secerătoare (aprox. 30.000 de euro), deoarece secerătoarea actuală, cumpărată acum 15 ani la mâna a doua, s-a învechit. Astfel, în vederea creșterii semnificative a productivității gospodăriei ar avea nevoie în total de 50-70.000 de euro.

Pe lângă lipsa de resurse în privința inputurilor, J. Sz. se confruntă cu cheltuieli considerabile și în privința vieții cotidiene: trebuie să-și construiască casă. În urmă cu câțiva ani a cumpărat ca soluție temporară o casă rurală veche, mică, împreună cu un lot, dar aceasta asigură condiții de locuit destul de modeste. Pentru construirea unei case noi ar avea nevoie de 50.000 de euro.

Precum majoritatea fermierilor, și J. Sz. are rețineri față de obligațiunile formale (încheierea de contracte cu parteneri industriali, cereri de finanțare, crearea bazelor formale ale fermei, credit bancar). Și-a ilustrat legitimitatea acestei atitudini cu nenumărate episoade din viața lui. De exemplu, la sfârșitul anilor 1990, ar fi fost eligibil la un credit în cadrul unei linii de finanțare anunțate la sfârșitul anilor 1990 pentru achiziționare de mașini, cu condiția să-și ofere tractorul ca și garanție, însă institutul creditor ar fi estimat tractorul la un sfert din valoarea reală. Conform unei alte povestiri, a cumpărat o mașină împreună cu fratele lui care își vinde produsele pe piață, iar în vederea condițiilor mai optime de impozitare fratele lui s-a înregistrat ca PFA, statut desființat cu prețul a multor greutate și cu pierderi semnificative. Din cauza acestor experiențe, fermierul nu a vrut să creeze bazele formale ale fermei sale nici atunci, când la sfârșitul anilor 1990 poliția a luat măsuri concrete pentru ca fermierii care oferă servicii agricole mecanizate să plătească impozite după veniturile astfel realizate. Mai bine a ales să plătească amendă, mai târziu să dea mită polițistului local. Falimentul proprietarului unei ferme de porcine construită din credit bancar la începutul anilor 1990, precum eșecul unui alt fermier crescător de bovine, care la fel, a solicitat credit bancar, i-au întărit hotărârea de a evita cu orice preț datoriile.

Cu ocazia achiziționării surselor de input necesare fermei se angajează numai la credite pe termen scurt, în cazul acestor credite plătește în avans 70-80% din sumă, iar restul o plătește cu ocazia vânzărilor în bani.

J. Sz. și-a putut dezvolta ferma până la acest nivel prin satisfacerea minimală a altor nevoi. Deși în context local are realizări semnificative, drumul parcurs de el diferă în mai multe privințe de modelul înființării marilor ferme din sat, care conțin mai multe elemente comune. Lansarea târzie (față de ceilalți și-a înființat ferma zece ani mai târziu), lipsa unei moșteniri semnificative (terenuri agricole, casă, pădure,³⁰ utilaje de producție) constituie obstacole în dezvoltarea fermei. Are o strategie complet diferită de strategia fermelor de creșterea animalelor, care a făcut posibilă ocuparea unei nișe a pieței. Competența personală (aptitudini și inovație tehnică dezvoltată din hobby), atitudine mai calculată față de ceilalți fermieri (ține o evidență contabilă informală), prezența elementului de marketing pe partea de output a fermei, autoformarea permanentă (achiziționarea de cărți de specialitate din domeniul mecanicii și agriculturii) au condus la succesul fermei. Pe lângă nenumăratele sale inovații, și în cazul lui J. Sz. se perpetuează tiparul mental al ierarhiei țărănești, care stabilește poziția unei persoane în societatea satului pe baza succeselor gospodărești ale mai multor generații precedente ale familiei. Iată răspunsul dat la întrebarea unde se situează în ierarhia satului ca avere și ca prestigiu: *Eu, de exemplu, se poate spune că sunt un om amărât în sat. (...) Nu sunt printre primii gospodari, ci printre cei de rangul doi.*

Concluzii

■ Rezultatele lui László Csák și Dénes Kiss deduse din cercetările efectuate cu metodă cantitativă asupra schimbărilor și situației actuale a agriculturii rurale în județul Harghita oferă multe puncte de reper pentru compararea observațiilor prezentate (vezi Kiss–Csák 2013). Aș enumera trei dintre concluziile lor, care se potrivesc și atitudinii fermierilor și formelor activităților agricole din Mâldoc: 1. Majoritatea gospodăriilor din județul Harghita practică o formă de agricultură ca activitate secundară/complementară; 2. În fermele specializate pe un anumit domeniu s-a produs recent o concentrare lentă de proprietăți; 3. Se observă gradul înalt al pluriactivității (în satele cercetate de autori, numai 14% dintre fermieri au obținut venituri exclusiv din agricultură, deoarece ceilalți fermieri obțin venituri sau își completează veniturile

30 Pentru că nu a moștenit pădure, a fost nevoit să cumpere un hectar și jumătate de pădure.

din alte activități tipice pluriactivității) (vezi Csák–Kiss 2013). Deși nu am efectuat analize cantitative, iar constatările mele se bazează pe observații și metode de tip calitativ, se pare că aceste tendințe sunt prezente și în cazul Măldocului.

Toți locuitorii satului participă într-o oarecare măsură în producerea de alimente pentru propria folosință (desigur, cu excepția elitei administrative și culturale care face naveta zilnic în sat). Există puține persoane care nu se ocupă de producerea de alimente, ci experimentează cu forme noi ale producției agricole (sere de flori și de legume ale fermelor vânzătorilor pe piață, producția de floarea soarelui în condiții contractuale la o fermă mare crescătoare de bovine). În acest sens *diversificarea agricolă* definită de Brian W. Ilbery nu face parte din rândul strategiilor economice dominante. Sunt mai frecvente însă formele *diversificării structurale* definite de Ilbery (1991): crearea de valoare adăugată prin prelucrarea domestică a produselor alimentare și livrarea lor la piață (în cazul fermelor care frecventează piețele, serviciile „speciale” ale fermei producătoare de cereale, și anume măcinarea și livrarea cerealelor).³¹ Deși aceste ferme au o activitate economică mai dinamică și mai orientată pe venit în numerar, prezentând multe modernizări, de fapt sistemul lor este bazat pe un model tradițional. În timpul socialismului, sau chiar după schimbarea regimului imaginea oamenilor în vârstă pe autobuz transportând în oraș câțiva litri de lapte în desagă era un fenomen des întâlnit.

La fel, în rândul strategiilor agricole din Măldoc pluriactivitatea este atitudinea dominantă. Precum a arătat Marta Blad, acest fenomen arată tendințe crescătoare și în alte țări ale Uniunii Europene, fapt în care subvențiile UE au un rol important. Blad susține că aceste subvenții nu asistă în primul rând „dezvoltarea, ci suportă consumul, și mențin structura agrară actuală nefavorabilă.” (Blad 2010: 164)

Pluriactivitatea are motivații diferite la fermele de diferite tipuri. În cazul fermierilor pensionari, cheltuirea pensiei, pensiei de boală, ajutorului social și a subvenției UE primită după pământ în vederea achitării costurilor legate de funcționarea fermei, finanțarea etapelor de lucru mecanizate din aceste surse semnaleză atașamentul față de pământ, mentalitatea orientată spre agricultură. Această atitudine de agricultor nu este orientată în primul rând pe profit (deși vânzarea ocazională a produselor în surplus nu constituie o excepție), ci pe producerea de alimente cu scopul autoaprovizionării. Oferirea alimentelor astfel produse – în mare parte, dar nu în mod exclusiv copiilor care trăiesc la oraș și au și ei familii – îndeplinește funcții sociale importante – Smith și Jehlička au tras concluzii similare din cercetările efectuate în Cehia și Polonia: „Aceste obiceiuri sunt practicate prin rețele familiale și de prieteni, atât în orașe mari cât și în regiuni rurale, depășind distincția dintre rural și urban.” (Smith–Jehlička 2013: 25) În schimbul alimentelor, părinții vârstnici se pot aștepta ca copiii și nepoții ocazional, la sfârșituri de săptămână, să-i viziteze și să-i ajute la muncă. Totodată, alimentele dăruite diminuează în mod considerabil cheltuielile gospodărești ale copiilor. Astfel, capacitatea de a întreține o gospodărie contribuie la întărirea identității la oamenii vârstnici.³²

În analiza lor despre micile gospodării familiale din Grecia, I. Gidakou și co-autorii lui formulează o dilemă: „(...) oare pluriactivitatea persistă datorită importanței ca strategie care asigură supraviețuirea și continuitatea gospodăriilor familiale, sau mai degrabă datorită faptului că pe parcursul scăderii treptate a populației de fermieri întotdeauna există un grup, care renunță la agricultură prin participarea la pluriactivitate?” (Gidakou et. al. 2004: 152) Examinând relațiile dintre pluriactivitate și moștenirea activităților agricole, autorii au ajuns la concluzia, că „pe când pluriactivitatea nu suportă moștenirea în cadrul structurilor agrare fragile, nu s-a confirmat că aceasta ar fi pasul spre exod.” (Gidakou et. al. 2004: 158) Din interviurile realizate cu fermierii din Măldoc se poate constata că pluriactivitatea nu înseamnă o etapă în renunțarea treptată la agricultură, posibilitate sugerată în cazul cercetării mai sus-menționate efectuate în Grecia. Întrebuințarea salariului, pensiei, ajutorului social în vederea unor investiții agricole arată aspectul de „sustenabilitate tăcută” a întreținerii fermelor semnalat de Joe Smith și Petr Jehlička (2013). Acest aspect este valabil mai ales în cazul fermelor mijlocii, care în anii trecuți s-au dezvoltat și

31 Rămâne de văzut dacă producerea de caș la o fermă mare crescătoare de oi se poate clasa în această categorie, deoarece oieritul tradițional întotdeauna a inclus și prelucrarea laptelui de oaie. Astfel, se poate vorbi de diversificare în acest caz numai din cauza livrării produselor direct pe piețele orașene, ca formă a valorificării produsului care creează o nouă situație conjuncturală.

32 Similar constatările lui Tamás Mohay despre funcția de identitate care exprimă vitalitate și independență la oamenii vârstnici parcurgând drumul abrupt de mai multe ori cu ocazia pelerinajului de la Șumuleu (vezi Mohay 2005: 182–183).

s-au extins într-o măsură considerabilă. În cazul acestui tip de fermă investirea veniturilor obținute de la locul de muncă constituie sursa cea mai importantă în întreținerea și dezvoltarea fermelor.

La fermele din Mâldoc, după schimbarea regimului, s-a produs treptat concentrarea terenurilor agricole exploatabile. În anii de după schimbarea regimului acest proces s-a manifestat în vânzarea-cumpărarea de terenuri agricole, iar după integrarea în UE a țării mai ales în închirierea informală a pământului. Dintre grupurile care dețin terenuri agricole, grupul oamenilor vârstnici și a pensionarilor, respectiv grupul persoanelor care s-au mutat în Cluj erau cei care au micșorat în număr cel mai mare mărimea terenurilor agricole proprii. Una dintre cele mai mari probleme ale fermelor active este lipsa de terenuri (pe lângă lipsa resurselor necesare dezvoltărilor semnificative).

Grupul clujenilor, deși și-a micșorat extinderea terenurilor lucrate prin vânzare sau închiriere, se ocupă de producerea de alimente în scopul propriei folosințe, dăruirii sau schimbulilor de produse pe cei câțiva ari din jurul casei. La fel procedează și pensionarii pe cele 1-2 hectare de pământ reținut sau în grădina gospodăriei. Literatura de specialitate oferă exemple de structură agricolă asemănătoare celei din Mâldoc, în care proprietarii de terenuri agricole care trăiesc în centre urbane apropiate de localitate întrețin activități agricole cu jumătate de normă, în forma pluriactivității (vezi Gidarakou et. al. 2004: 158).

Totodată, familiile din Mâldoc nu solicită credit bancar în vederea dezvoltării fermei nici chiar ocazional, astfel că sursa lor de dezvoltare o constituie reinvestirea veniturilor obținute din agricultură, respectiv pluriactivitatea.

Desigur, pe lângă cei care au ales agricultura din angajament, printre fermierii mai tineri activi sunt fermieri care au ales agricultura din constrângere, ca urmare a desființării locului de muncă orășenesc în anii 1990 sau din cauza salariului mic. Pentru fermierii fără educație școlară liceală, fără profesie, rămași acasă, agricultura a însemnat tot o constrângere fără alternative.

Se pare că, spre deosebire de majoritatea țărilor postsocialiste, în România producerea neindustrială a alimentelor în regiunile rurale este mult mai strâns legată de atitudinea orientată pe autoaprovizionare, care încearcă să evite la maxim cheltuielile, decât în cazul din Cehia examinat de Jehlička și Kostelecký (2008). Rămâne însă de analizat dacă această activitate este sau nu doar strategia săracilor, precum au afirmat Alber și Kohler (2008).³³ În răspunsurile date la întrebarea referitoare la folosirea recoltei și alimentelor, la motivațiile din spatele activității agricole, caracterul de hobby, respectiv caracterul sănătos al alimentelor (folosindu-se numai în măsură mică îngrășăminte, astfel situându-se într-un sistem „cvasi-ecologic”) a fost menționat numai de către „clujeni”, care stau în oraș, și întrețin în sat numai o gospodărie modestă. Se poate afirma însă, că pe lângă celelalte aspecte ale producerii alimentelor în gospodăria propriei, motivația cea mai importantă din spatele pluriactivității este cea cost-eficiență a producerii de alimente. Celelalte motivații culturale ale producerii neindustriale de alimente, menționate mai ales de Joe Smith și Petr Jehlička, de exemplu altruism, împărțire, schimb (vezi Smith–Jehlička 2013: 28–30) constituie un factor important și în cazul acelor fermieri pensionari, care nu sunt orientați spre profit.³⁴

Referințe

ALBER, Jens – KOHLER, Ulrich

2008 Informal food production in the Enlarged European Union. *Social Indicators Research*, 89. 113–127.

BLAD, Marta

2010 Pluriactivity of farming families – old phenomenon in new times. In: Andrew Fieldsend (szerk.): *Linking competitiveness with equity and sustainability: new ideas for the socio-economic development of rural areas*. Rural areas and development – vol. 7. European Rural Development Network, University of Debrecen. Warsaw, 155–165.

33 Potrivit observațiilor făcute în cursul unei cercetări efectuate în paralel într-un sat din regiunea Târnavei Mici, în sat tocmai romii cei mai săraci nu au posibilitatea de a produce alimente în scopul subsistenței datorită faptului că nu dispun de terenuri agricole și de utilajele necesare.

34 Îi datorez mulțumiri lui Dénes Kiss pentru observațiile făcute pe marginea articolului.

BORSOS Endre – GYÖRGY István

1999 Gencs: egy erdélyi falu a parasztosodás útján. In: BORSOS Endre – CSITE András – LETENYEI László: *Rendszerváltozás után. Falusi sorsfordulók a Kárpát-medencében*. MTA Politikai Tudományok Intézete – SZÁMALK Kiadó, Budapest, 51–90.

CSÁK László – KISS Dénes

2013 *A mezőgazdasági tevékenység és a területhasználat dinamikája Hargita megyében (Dinamica activităților agricole și folosirii pământului în județul Harghita)*. [manuscris]

FÉL Edit – HOFER Tamás

1997 *Arányok és mértékek a paraszti gazdálkodásban (Proporții și măsuri în agricultura țărănească)*. Balassi Kiadó, Budapest.

FULLER, Anthony M.

1990 From Part-time Farming to Pluriactivity: a Decade of Change in Rural Europe. *Journal of Rural Studies*, Vol. 6., No. 4, 361–373.

GAGYI József

1995 „Földhöz kötött” mentalitás (Mentalitate atașată de pământ). In: TÚROS Endre (szerk.): *Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról*. Csikszereda, 214–222.

GIDARAKOU, I. – KAZAKOPOULOS, L. – KOUTSOURIS, A.

2004 Pluriactivity and succession in small family farms: The case of two less favoured areas in Greece. In: CRISTÓVÃO, Artur (coord.): *Farming and rural systems research and extension. European Farming and Society in Search of a New Social Contract – Learning to Manage Change*. (Pre)Proceedings of the 6th European IFSA Symposium. Serviços de Reprografia da UTAD, Vila Real, Portugal, 151–160.

GOLIBRZUCH, Esther

2002 Informal activities in rural areas: family situations in farming and day labouring. In: NEEF, Rainer – STĂNCULESCU, Manuela (szerk.): *The Social Impact of Informal Economies in Eastern Europe*. ASHA-GATE, Burlington, 149–168.

ILBERY, Brian W.

1991 Farm Diversification as an Adjustment Strategy on the Urban Fringe of the West Midlands. *Journal of Rural Studies*, Vol. 7., No. 3, 207–218.

JEHLIČKA, Petr – KOSTELECKÝ, Tomáš – SMITH, Joe

2008 Food self-provisioning in Czechia: beyond coping strategy of the poor: a response to Alber and Kohler's Informal Food Production in the Enlarged European Union' (2008). *Social Indicators Research*, 111(1), 219–234. [1–39.]

JERVELL, Anne Moxnes

1999 Changing Patterns of Family Farming and Pluriactivity. *Sociologia Ruralis*, Vol. 39., No. 1, 100–116.

KISS Antal

2002 Magánvállalkozók és a hagyományos értékrend (Antreprenori privați și valorile tradiționale). In: SZILÁGYI Miklós (szerk.): *Utak és útvesszők a kisüzemi agrárgazdaságban 1990–1999*. Budapest, 89–107.

KOTICS József

2001 Gazdálkodói mentalitás és paraszti polgárosodás. Egy régióvizsgálat tanulságai (Mentalitate de agricultor și îmburghezirea țăranimii. Concluzii referitoare la examinarea unei regiuni). In: *Mások tekintetében*. Miskolc, 109–153.

- MARSDEN, T. K. – MUNTON, R. J. C. – Whatmore, S. J. – LITTLE, J. K.
1989 Strategies of Coping in Capitalist Agriculture: an Examination of the Responses of Farm Families in British Agriculture. *Geoforum*, vol. 20, No. 1., 1–14.
- MOHAY, Tamás
2005 Moldvai magyarok pünkösdkor Csíksomlyón (Maghiari moldoveni în Șumuleu cu ocazia Rusaliiilor). In: MOLNÁR Ádám (szerk.): *Csodaszarvas. Östörténet, vallás és néphagyomány. I.*, Molnár Kiadó, Budapest, 173–186.
- OLÁH Sándor
2004a Ember és föld a Székelyföldön. In: Uő.: *Falusi láttelepek (1991-2003)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 18–24.
2004b Gazdálkodásmód és életvitel. In: Uő.: *Falusi láttelepek*. ProPrint, Csíkszereda, 25–32.
- SANDU, Dumitru
1999 Cine sunt antreprenorii din agricultura de tranziție? *Sociologie Românească*, nr. 1, 33–52.
- SOFER, Michael – BORDANC, Florica
1998 Opportunities, constraints and pluriactivity in rural Romania during the transition period; preliminary observations. *GeoJournal* 44, 4, 238–296.
- SMITH, Joe – JEHLIČKA, Petr
2013 Quiet sustainability: Fertile lessons from Europe's productive gardeners. *Journal of Rural Studies*, 148–157.
- SZABÓ Á. Töhötöm
2009 *Kooperáló közösségek. Munkavégzés és kapcsolatok a falusi gazdálkodásban (Comunități cooperative. Muncă și relații în agricultura rurală)*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
- SZILÁGYI Miklós
2002 Mai kisüzemi agrárgazdaságok néprajzi kutatásának lehetőségei (Posibilități în cercetarea etnografică a fermelor agricole prezente). In: Uő. (szerk.): *Utak és útvesztők a kisüzemi agrárgazdaságban 1990–1999*. Budapest, 7–19.
- VARGA E. Árpád
2007 Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 1850-2002 között (Statistica etnică și religioasă a Transilvaniei. Date de recensământ între 1850-2000). <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>
- VERDERY, Katherine
1995 Faith, Hope, and Caritas in the Land of the Pyramids, Romania 1991–1994. *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 37, No. 4, 625–699.
2003 *The vanishing hectare. Property and value in postsocialist Transylvania*. United States of America, Cornell University.
- WALFORD, Nigel
2003 A past and a future for diversification on farms? Some evidence from large scale, commercial farms in south east England. *Human Geography*, vol. 85. No. 1, 51–62.

THE CHANGES OF RURAL FARMING IN A TRANSYLVANIAN SETTLEMENT¹

■ In my analysis I study the changes in the system of rural farming of a settlement in the Transylvanian Mezőség region, called Sárdok (fictitious name). The aim of the analysis is the outlining of the presently followed economic strategies, with a special regard to the income structure of the households. In formulating the questions of my research I was inspired on the one hand by the issues formulated in the studies that approach the economic strategies of the families from the viewpoint of pluriactivity and farm diversification (e.g. Blad 2010, Walford 2003, Gidarakou et al. 2004), and on the other by the analyses which present non-industrial food self-provisioning from the viewpoint of its importance in the income system (Smith–Jehlička 2013), as well as by the debate of Petr Jehlička and his fellow researchers (Jehlička–Kostelecký–Smith 2008) regarding Jens Alber and Ulrich Kohler’s analysis of the role of informal food production in the countries of the European Union. These are the following: What cultural prefiguration influences the strategies followed by rural households and what changes did the agricultural support system trigger after the EU-accession? What is the importance of the incomes related to agriculture or that of those independent from it in the functioning of the households? How do the economic strategies relying on the combination of the incomes from agricultural activities and non-agricultural ones influence the financial stability of the households and what is their role in the crisis management of economies and in their possibilities to evolve? Do economic activities or economic strategies built on diversification exist which are not agricultural in their nature, but are linked to the rural?

The first part of the article gives a brief insight into the theoretical concepts (*pluriactivity, diversification, food self-provisioning*) and the conceptualizing scholarly literature with the help of which the ethnographic material will be interpreted. Next the farming, economic and social characteristics of the settlement will be presented, which is an attempt to trace the economic and social context of the settlement. The article also ventures upon presenting the extent to which the most important milestones of the social history of the recent past (land collectivization, system change, reprivatisation/de-collectivization) triggered the changes in local farming, placing greater emphasis on the processes after the system change. In the second part of the study the economic strategies of the farming society from Sárdok will be presented, attempting to identify the most important types from the point of view of economic strategies.

Pluriactivity and diversification

■ In the scholarly literature there is some overlap between the semantic fields of pluriactivity and diversification; in the following we present a number of scholarly conceptualizations of these two terms, which are paramount from the point of view of our study.

According to Niegel Walford the first formal typology of farm diversification was created by Brian W. Ilbery (Ilbery 1991) who “distinguished between its agricultural and structural forms, with the basis of this division being whether or not a specific activity represents an extension of the traditional agricultural

1 The study has been funded by the Bolyai János Research Scholarship.

role or engagement with a different industrial sector” (Walford 2003: 52). Brian W. Ilbery defines the concept of *diversification* as the “non-traditional agricultural farm enterprises”, “taking place on predominantly agricultural-proprietorial units which (...) are not based on the primary production of food and fibre” (Ilbery 1991: 208).² According to B.W. Ilbery, diversification also includes the new production sectors initiated by the farms (the author mentions - among others - snail processing and the cultivation of herbs), or cases which add value “to traditional products through either non-farm processing and/or forms of direct marketing, and new enterprises not associated with food production, like farm-based accommodation and recreation” (Ilbery 1991: 208). Ilbery summed up the different forms of diversification in the chart below:³

A typology of farm diversification options (Ilbery 1991: 210)

Structural diversification	Agricultural diversification
1. <i>Tourism</i> (i) <i>Accommodation</i> (ii) <i>Recreation</i> (iii) <i>Combined</i>	1. <i>Unconventional enterprises</i> (i) <i>Crops</i> ⁴ (ii) <i>Animal products</i> ⁵ (iii) <i>Organic farming</i>
2. <i>Adding value to farms enterprises</i> (i) <i>Direct marketing</i> (ii) <i>By processing</i> (iii) <i>Selling skins/hides and wool</i>	2. <i>Farm woodland</i> 3. <i>Agricultural contracting</i>
3. <i>Passive diversification</i> Leasing of land Leasing of buildings	

Nigel Walford, after presenting the essentials of Brian W. Ilbery’s typology, draws attention to some of its inconsistencies. According to Walford, some forms of diversification identified as structural by Ilbery are misguided (which – as we have seen – Ilbery considered to be different from traditional agrarian activities, and as such resulting in a shift towards entrepreneurship by its nature of adding value to farm enterprises), as the domestic processing of milk products was quite common on the farms even in the historical perspective (see Walford 2003: 53). That is why according to N. Walford “there is need to consider the historical specificity of existing diversification typologies and to examine precedents for pluriactivity and/or diversification enterprises at the farm level” (Walford 2003: 53).

According to Marta Blad “diversification is understood as the creation of any gainful activities that do not include any farm work but are directly related to the holding, i.e. use its resources or products, and have an economic impact on the holding” (Blad 2010: 158). Studying Norwegian households Anne Moxnes Jervell came to the conclusion that “this can be done by intensification and/or diversification⁶ of farm production on larger farms, while off-farm pluriactivity or migration from the farm area by the younger generation for longer periods, is more common on smaller farms” (Jervell 1999: 109).

The way Anthony M. Fuller conceptualizes *pluriactivity* covers some aspects of *diversification* as defined by B. W. Ilbery. According to A. M. Fuller pluriactivity “describes those farm households which engage in activities in addition to farming”, such as “employment on other farms” (e.g. hired labour); “para-agricultural activity”, such as food processing (e.g. wine making for direct sale); other, non-agricultural activities on the farm (e.g. tourist accommodation, furniture making); off-farm activity (wage labour)” (Fuller 1990: 367). Fuller also draws attention to the fact that the income structure of most households is of a combined character, and besides the incomes originating from agricultural activity, several external

2 For the similar interpretation of the concept of diversification see: Knickel et al. 2003 quoted by Blad 2010: 156).

3 The chart is simplified, featuring the key concepts and selected examples.

4 The author includes here - among others - grain mill products as well as the “non-conventional” cultivation (herbs, industrial crops and grapes).

5 B. W. Ilbery’s enumeration includes fish, deer, horse.

6 The increase in the production volume - P. L.

incomes can be channelled (e.g. social benefits, pension, etc.) and that is why in his opinion pluriactivity “therefore describes a multidimensional land-holding unit, in which farming and other activities are undertaken, both on and off the farm, for which different kinds of remuneration are received (earnings, incomes in-kind and transfers)” (Fuller 1990: 367).

According to Durand and van Huylenbroeck, pluriactivity is the “combination of agricultural and non-agricultural activities performed by the farmer or the members of the farm” (Durand–van Huylenbroeck 2003 quoted by Blad 2010: 156). Based on her analysis of the pluriactivity of Norwegian family farms, Anne Moxnes Jervell confirms the results of previous studies which “have pointed out that a large part of increased pluriactivity at a household level is due to (mostly female) farm spouses’ increased participation in the labour market” (Jervell 1999: 100). According to the same author the combination of the income of households and small farms coming from several sources is part of a strategy to adjust to the poorly developed food market circumstances in many parts of the world (see Jervell 1999: 106).

Taking into consideration the above quoted authors I define *pluriactivity* as the out-of-farm, gainful activities and incomes of the members of the farm, which do not originate from the selling of the products of the farm (e.g. salary, services, pension, social benefits, etc.) but which are not necessarily independent of the life of the farm (e.g. EU or state subsidies). I define *diversification* – mainly based on Brian W. Ilbery’s typology (Ilbery 1991) and N. Walford’s critical comments (Walford 2003: 52–53) – as the gainful strategies which are to some extent or even completely different from the main profile of the farm and which constitute new possibilities for income for the farm. Here I include the domestic dairy production techniques, in the case of which – though traditionally practiced in most of the households – the households gain new prosperity in the selling of these products.

Self-supporting, domestic/household food production

■ The concepts of pluriactivity and diversification, in fact the role of multiple income in the sustainability of the farms in the 1980s developed during the rural crisis emerging because of the spread of agricultural industry (see Walford 2003: 52; Fuller 1990: 362, 367), a period in which the researchers and the decision-makers were interested in the problems in subsistence and those of mass rural unemployment (see Fuller 1990: 367, 368). Prior to this “part-time farming or pluriactivity has been seen both as a symptom of insufficient farm income and as a threat to productive efficiency in agriculture” (Jervell 1999: 102), and which open the door to giving up farming, the way out (see Jervell 1999: 102, 110, Nrydan et al. 1993 *quoted by* Gidarakou et al. 2004: 153).

One of the directions presented in the scholarly literature problematizing the phenomenon of food self-provisioning in eastern European post-socialist countries explains this phenomenon mainly with non-economic factors. As Joe Smith and Petr Jehlička have demonstrated on Czech and Polish examples, besides the mercantile aspects of domestic/household production and food self-provisioning (FSP) there is also an equally important component: that of sustaining personal relations (giving the food away), in which the concepts regarding the quality of the food are also present, as well as the valorification of the food produced by the individual as being healthy, which motivations even exceeds the aspect of saving money (see Smith–Jehlička 2013: 13, 25, 29). The most important aspect of food self-provisioning in eastern European countries is considered to be *quiet sustainability*, which values the social and environmentally friendly nature of the phenomenon more than its economic aspects: “Quiet sustainability is defined by practices that result in beneficial environmental or social outcomes, that do not relate directly or indirectly to market transactions, and that are not represented by the practitioners as relating directly to environmental or sustainability goals (Smith–Jehlička 2013: 28).”

Smith and Jehlička consider that food self-provisioning in the post-socialist countries cannot be included in the paradigm of alternative food networks of the Western countries⁷ highlighting the moti-

7 “In our view food self-provisioning in Central Eastern Europe is not simply an example of an alternative food network, in the sense of being a *response* to the contemporary agri-industrial food system.” (Smith–Jehlička 2013: 31). [The authors’ italics – P.L.]

vational factors sustaining the phenomenon as well as its non-economic aspects. In a previous article Jehlička and his co-authors reject Jens Alber and Ulrich Kohler's (Alber–Kohler 2008) approach who assume that this phenomenon can be explained in the light of poverty in post-socialist countries, as well as by the habits emerging due to erratic food-supply in the socialist era (see Jehlička–Kostecký–Smith 2008: 2) Nevertheless in their study aimed to refute Jens Alber and Ulrich Kohler's results they consider Romania to be an exception. According to J. Alber and U. Kohler's quantitative data among the European countries in Romania the percent of "informal food production" – as they call it is significantly higher,⁸ which on the other hand cannot be solely explained by the cultural motivations, free-time peculiarities or the role of alternative ideologies on food, which are highlighted by P. Jehlička and his fellow authors⁹; Alber and Kohler's notes which connect food production with socialist shortage economy, unemployment and poverty seem to be as important (or even more important).

As a conclusion of their study conducted in the middle of the 1990s in two Romanian highland villages (from Vâlcea county), Michael Sofer and Florica Bordanc consider food self-provisioning and pluri-activity to be a strategy of constraint which hinders extensive agricultural production and competition on the food market, which only leads to self-sufficiency (see Sofer–Bordanc 1998: 294–295). According to the authors, as a result of internal (local, mental) and external (macro and national economic) issues of rural development¹⁰ the farmers cannot achieve a competitive integration on the market, agricultural productivity remaining on a lower scale, while work force is distributed between agriculture and external income sources (see Sofer–Bordanc 1998: 295).

Sárdok. (Fictitious name). Sárdok is a settlement in the ethnographic region of Mezőség, 35 kilometres east of Kolozsvár (Cluj-Napoca). According to the 2002 official census the number of inhabitants was 1451, while the ethnic distribution is as follows: Hungarian 902 (62.16%), Romanian: 430 (29.63%), 119 Gipsy/Romany (8.2%).¹¹ The same census data regarding denominational distribution are the following: 288 Orthodox, 157 Greek Catholic, Unitarian 510, 401 Protestant, 56 Adventist, 10 Pentecostal, 21 Baptist, 4 Roman Catholic, 91 other (E. Varga 2007). In the Romanian administrative system Sárdok has the status of village centre, under which the institutions of the administrative bodies can function in the settlement: the Mayor's Office, Police, a municipal medical clinic, a veterinary clinic, post office and village school.

Sárdok belongs to the small group of settlements in Cluj/Kolozs county where the proportion of the Hungarian population exceeds that of the Romanian population, as a result of which ever since the system change of 1989 it has had a DAHR mayor and a DAHR majority local council. As a consequence, the settlement has enjoyed the special attention and support of the county-level leadership of the DAHR. A manifestation of this was the support given for young farmers in the application for an EU competition; several inhabitants of the settlement won the tender, and its importance will be discussed further on.

The final results of the 2002 and 2011 census show that in comparison with the data of the former census there has been a decrease in both the proportion of the Hungarian and Romanian population (the former by 2.62%, the latter by 3.48%), while the proportion of the Romani community increased by 3.32%.¹²

The settlement has a significant number of Romani population. According to the estimate of the social worker with the mayor's office, approximately 200 Romani families live in the settlement, around 400 voters.

8 According to one of their charts, Romania has the highest number of citizens in Europe who produce more than 50% of their food needs (on a scale from 0 to 3 being situated in the field above 2) (Alber–Kohler 2008: 114).

9 As I have presented this before in detail.

10 The authors give as an example of the first situation the risk reduction strategy applied by the locals, which goes against intensive production: farming in different microclimatic situations on parcels; as external problems they enumerate – among others – settling for self-provisioning and a mentality which does not encourage commercial agricultural production, the disorganized local markets, the structural fallback induced by the distance from the centers, the high price of expenses on the input side of production and the fact that the government disposes of developed input-capital, the lack of state subventions, etc. (see Sofer–Bordanc 1998: 294–295).

11 Romanian Institute for Research on National Minorities: 2013 Ethnic maps. Source: http://www.ispmn.gov.ro/maps/county/59657_cj_etnii_maghiar. Retrieved on: May 21, 2013.

12 2011 census, as well as the data of the Romanian Institute for Research on National Minorities (2013 Ethnic maps. Decrease of population 2002-2011, Hungarian minority, Cluj/Kolozs county. Source: http://www.ispmn.gov.ro/maps/county/59657_cj_grad-de-suprapunere-2011_maghiar Last retrieved: 21 May, 2013.)

Following land collectivization the working age population of the village looked for jobs at the industrial companies in the nearby town which during the 1960s and 1970s resulted in a commuter lifestyle. According to a former commuter around half of the working age population of Sárdok, approx. 300-400 people were commuters during this period, men and women alike (working in light industry, heavy machinery factory, constructions, etc.). The number of commuters decreased by the end of the 1970s, when the inhabitants of Sárdok took the opportunity of a decree which stipulated that the workers from villages more than 30 kilometres away from the town benefit from subsidized housing purchases.

According to census reports the number of inhabitants of Sárdok in 1966 was 2676, in 1977 it decreased by 226, while in 1992 by 1047 as compared to the 1977 census (Varga E. 2007).

In the 1970s as a result of moving to the city there was a significant decrease in the number of the population; today the age structure of the settlement is formed by a majority of elderly inhabitants. At the very beginning of the 1990s some moved back to the village, mainly the workers of the earliest dissolved construction companies, as well as the retired inhabitants, who however did not make a significant difference in the number and age structure of the settlement.

The enactment of law 1991/18 regarding the distribution and re-privatization of land was followed by many problems all across Romania, as it has been pointed out by several authors in the scholarly literature. Land re-privatization in the Romanian villages has been an ongoing process up until today. In many villages it is still a source of conflict and tension. This was true especially after Romania's accession to the EU in 2007, when as a result of land subsidies from the EU the lands which were significantly devalued by the mid-2000s,¹³ became more valuable again.

The lands not distributed in the first two years were worked by the County Council of Trade Unions (CCTU) functioning until the fall of 1992. The distributed 50 hectares of land were worked by the tractor drivers of the CCTU for themselves in such a way that they could use the tractors and machines, for which a price three times the used fuel was paid to the CCTU. The distribution of lands was carried out in 1992 as a result of which the structure of land before land collectivization was broadly reconstructed.

The majority of the inhabitants owns a part of forest, while more important farmers bought larger pieces near the lands they got back, and got to own 1-3 hectares of forest in some cases. Wood is used not only in heating or cooking; it has an important role in building new constructions on the farms. Farm buildings are usually self-built, improvised constructions, the wood usually coming from the forests owned.

Joint farm. As the CCTU became dysfunctional and as a result of its re-privatization, in 1992 30 farmers founded a joint farm. It was not officially registered, it operated informally, based on oral agreement. The joint farm came into being under the leadership of two friends, two farmers. The farms contributed with a sum determined based on the size of land they owned to the purchase of tractors and machinery needed in the agricultural activity, and which became the common property of the group farm. They bought their equipment from the CCTU which was privatized that year. The two farmers leading the joint farm were bound to work the lands of the farms belonging to the group. In the first years the farmers paid only for fuel, later on they received services much cheaper than the price of a given work phase in the village. With the common property machinery the two farmers worked approximately 150 hectares of land. Besides the machines bought from the local CCTU, the joint farm rented two tractors from the county Agromec, which was restructured as a joint-stock company.

The joint farm functioned as a joint estate only in the respect of the machines which they purchased from the jointly raised money. The manual work phases were managed by the farmers. The crops produced in the fields remained in full at the farmers owning the land. This type of functioning of the joint farm expressed the demand of the farmers to have the land in their own property, which represents their emotional relationship to their land as well as symbolic content already highlighted in the scholarly literature (e.g. Oláh 2004a: 18). *It was a joint farm, but we worked the land.*¹⁴

The operation of the joint farm was hindered by a vast array of problems. First of all it did not have formally laid down rules, and determining which farmer was next in the completion of the given work-phases was chaotic and haphazard. People were suspicious and impatient, trying to get their lands

13 One of the meanings of the metaphor of "the vanishing hectare" used by Katherine Verdery is exactly this change, this depreciation of the previously appreciated function of the land (see Verdery 2003: 360).

14 Man, over 80, April 24, 2013.

worked as soon as possible, ahead of each other. Because of this one of the farmers left the group, bought machinery for himself, and started farming on his own. The leadership of the joint operation was taken over by another farmer.

To a lesser extent the joint farm offered machine service to farmers who did not belong to the group. As the purchase of tractors and that of the most necessary equipment occurred only by the middle of the 1990s in the village, working the land with horses, buffalos, and cows was of a great importance during this period.

As in the case of the joint farm shattered by conflicts and disagreement there were no funds to renew the machinery, to purchase new machines, it became more and more difficult to work the lands of the members of the joint farm with the used equipment, which needed constant reconditioning. There was a continuous increase in the price of machine services provided for the members, and by the end of the 1990s the exploitation was approximately 10% in the village as compared to the full price paid for machine services in the different work phases. The decline of the importance of the joint farm coincided with the independence of the farms with a higher quality mechanical equipment, which offered better machines, shorter waiting lists, and almost the same price for the machine services to farmers who did not own tractors. As a result of the above the majority of the farmers, especially those owning larger lands, left the group, reclaiming a part of the money they had invested in buying machinery, which they received either in cash or as machine services from the two leaders of the joint farm. The equipment remained in the property of the two leaders, who enlarged their plant with new tractors and adherent agricultural machinery. Determining the value of the part-ownership of the farmers in the machine plant of the joint farm triggered disagreements, and this has resulted in tensions between the leaders of the joint farm and the previous/present members.

They are still fighting. They demand their share. (...) I told them not to make trouble, because if I open my mouth, they are done. But you see, we are relatives, we are neighbours (...). Our grandmothers were sisters, so... I told him: "Keep it, man, but I don't want to hear you yelling!"¹⁵

And that is how the joint farm lost its function up until the beginning of the year 2000, although some farms have a few work phases on small lands (1-2 hectares) done by the "leaders of the joint farm" invoking their joint share in the machinery owned by the joint farm.

The joint farm was founded as a result of the lack of agricultural machinery in the years following the system change. It did not have a long-term strategy, its demise was thus inevitable. The second-hand tractors and machines were not replaced by new ones, which was an expression of the loss of trust in the joint farms. The successes of the farmers who did not belong to the joint farm and who started developing and building in the middle of the 1990s (creating their own machine plant, specializing in cow keeping) proved to work against joint farming, and encouraged self-management efforts.

Caritas. After the privatization of collectivization and that of the CCTU, as well as land distribution, the year of 1993 was of a great importance for the village in terms of equipping the farms with agricultural machines, as it was greatly influenced by the prizes won in the Caritas pyramid scheme functioning in Cluj-Napoca/Kolozsvár. Several of the most successful farmers, who were the first to start building their estate, mentioned the importance of the sums they or their parents won in the Caritas scheme. Many of them had the opportunity to purchase their first tractor and associated equipment with the money won from the Caritas.

Some bought apartments in Cluj-Napoca/Kolozsvár with the money they won; renting them out has given a certain financial stability to the families and has an important role in their use of cash. Paradoxically the Caritas scheme has proven to be one of the most important tools in the strive for independence of the households of Sárdok in the context of unfavourable political and economic processes which hindered agricultural development.

¹⁵ Man, over 80 April 24, 2013.

Creamery. At the end of the 1990s and beginning of 2000s an entrepreneur, a former inhabitant of Sárdok, living in Cluj-Napoca/Kolozsvár at that time, established a creamery in the village. The creamery employed a few people from the village, and according to my present information, it functioned for around 3 years. The creamery bought up the entire milk production of the village, making sour cream, cheese, telemea (traditional Romanian cheese), sold in stores in Cluj-Napoca/Kolozsvár. Some of the villagers say that the venture was unsuccessful, and that is why the owner closed it. According to one of the workers at the factory, employed for 3 years, the factory was the victim of wealth distribution in the divorce of the entrepreneur. In his opinion the liquidation of the factory was also the result of the negligence and short-term thinking of the villagers, as many of them supplied the factory with low-quality milk, which had a negative effect on the quality of the products.

Milk collection companies, centres. There are six milk collection centres in the village at present. Five of them collect the milk produced in the village. The five centres are managed by three companies. All three of them are national dairy companies (Bonas, Napolact, Covalact).¹⁶ The centres of two companies are placed in farms with a larger livestock, in different locations in the village, while one company operates its milk collection centres in separate buildings (in one case in the building of the “old hall” formerly belonging to the cooperative). The equipment of the hall is the property of the company.

In the households where a milk collection centre is functioning, one or two members of the household are officially part-time employees of the company. Their tasks usually include the administration of the centre, quality-check, inventory, as well as the cleaning of the building, washing the milk cauldrons, etc. Although their wage is minimal, the stability and predictability of the income, the fact that the company pays the pension fund and the health insurance of the employees is extremely important in households, where cash cannot be accessed every month, as it is connected to cycles of selling products and the sometimes uncertain payment of subsidies.

The centres usually have 1-3 part-time employees. Besides the employees performing administrative, control and hygiene tasks the centres (that is the companies operating them) employ personnel for the collection of milk as well. These usually own horse carts and regularly collect the milk in cauldrons according to a schedule adjusted to the time of milking; after that they transport the milk from the farms to the centre. In the time of the research one of the milk collectors of one of the centres was employed with four hours, for 300 RON/month (approx. 67 EUR).

Some of the milk collectors are not officially employed (“they do not have official papers”). Depending on the season, the companies transport the milk collected in the centres 1-3 times a day, and take it to their milk processing facilities.

The common strategy of the milk purchasing companies is that the price they pay for the milk varies based on the quantity produced (if it meets quality standards, for example adequate fat content). The bigger the quantity produced on a farm, the higher the price is for one litre of milk. The bigger quantities are usually measured in 50 litre units. During our research one of the companies paid 0.50 RON/litre for 1-50 l of milk. And it paid 1.5 RON/litre only for farms where production exceeded 500 litres daily.

There are few farmers who receive 1.5 RON/litre as such an amount can be produced only by the farmers with the largest livestock. The number of farmers who receive 1 RON/litre is small as well, I talked to farmers who usually hand in 120-130 litres of milk daily, and still very rarely managed to get at least 1 RON/litre.¹⁷ Achieving a higher milk yield is basically the only opportunity for the locals to influence market conditions. In this system there is little difference in the prices the companies pay.

The milk from one of the households is stored in one of the centres before transport. This farm has the largest livestock in the village. The farm is the shareholder of a regional sales cooperative (Cooperativa „Somes-Arieş”). Unlike smaller farms which give in milk in the different company centres in the village, the cooperative is a real partner in the relationship with the milk purchasing companies. As several farms of the region, producing a relatively large amount of milk are part of the cooperative, it

16 Based on the classification of an online market research website two of the companies, Napolact and Covalact, belong to the 20 most powerful brands in Romania. *50 cele mai puternice branduri românești in 2012*. [50 most powerful brands in Romania in 2012] Source: <http://www.revistabiz.ro/50-cele-mai-puternice-branduri-romanesti-in-2012-668.html> Last accessed on: June 3, 2013.

17 During the research the price for 1 litre of milk in the Cluj-Napoca supermarkets was between 4 and 6 RON.

is a factor which cannot be ignored by the milk purchasing companies. As opposed to village farms, it sells milk at a significantly higher price to one of the companies, which has two milk collection centres in the village.

The cooperative is thus the only form of advocacy of the market interests of the farmers, representing them against the giant firms. Being part of the cooperative - as discussed in length below - has other benefits besides being able to sell milk at a higher price. One of these benefits is the possibility to access the most important market input needs of the farms at a lower price. Despite the obvious benefits of being part of the cooperative, only one farm is member of this organization.

Competitions. Only a few people in the village took the opportunity to enter competitions in order to modernize and boost their agricultural activity. Some of the reasons are: distrust in the formal organization of farms, the high level of distrust of the farmers against the officialization of their activity, in fact against any kind of formal bond. One of the sources of distrust is the lack of experience in administration, the inscrutability of bureaucracy, fear of the abuses of control authorities, about whom I heard several stories in the village, which were quoted as the reasons for avoiding administrative ties. The unwillingness to formally organize the farms was justifiable in cases when the police applied fines on farmers performing occasional tractor services; they claimed that these activities are illegal, and pleaded tax evasion. The farmers paid these fines without protest, nevertheless they did not want to start an officially registered economic activity within a legal framework as a so-called PFA¹⁸ (*persoană fizică autorizată – self-employed person*).

Operating farms as legal entities has several drawbacks from the point of view of the farmers, only one of them being the lack of experience in administrative activities. One of the reasons is that in order to register a PFA, the land needs to be the property of the registering person. Nonetheless the farmlands are the property of several members of the household, not mentioning the arrangements between the relatives regarding the use of lands. In a joint farm household one part of the land is usually the property of the older generation, which has become theirs as a result of restitution. Another part of the commonly worked land is represented by lands bought by the descendants in the period since land redistribution, a significant proportion of which became their property as a result of non-official sales activities. The young families consider the lands bought to be their own, although they work it together. After the death of the old generation these lands will implicitly not be the object of land distribution. The fact that ownership is still unresolved from the legal point of view constitutes the biggest obstacle in the eligibility of farmers in competitions regarding agricultural development. Farmers have an extremely difficult time to make their estates official to meet the conditions of the given competition. Not to mention the fact that officialization is very time-consuming and expensive. However, most competitions require the aforementioned PFA registration as an entry criterion. Most farmers are not aware of the legal consequences and taxation conditions of being a self-employed person. They fear that registration as a PFA will result in disproportionate taxing on behalf of the state based on the market price of the crops they produce on the lands, even if they do not sell the grain, and thus do not have a direct income from it. The general trend is that based on the actual characteristics of their farm (e.g. regarding the size of the land, of the livestock, machinery, etc.) the majority of farmers would be eligible without any problems in competitions aiming to support their agricultural production efficiency, land development, purchase of agricultural machinery, etc., however the official parameters of their farms do not meet these conditions. For example in the case of farmers under a certain age the size of the lands is considered “too small” or “too large” according to the conditions of the majority of the competitions.

18 PFA - (*persoană fizică autorizată*): self-employed person - a natural person or private contractor who is entitled to carry out economic activity. In the translation of the Romanian-Hungarian banking dictionary of the Transindex news portal.

THE SOCIAL STRATIFICATION OF SÁRDOK BASED ON ECONOMIC STRATEGIES

Profit-oriented farm groups		Groups involved in agricultural activities mainly for domestic food production (FSP)		Groups not independently active and not engaged in FSP
Large farms	Medium-size farms	Small farms	Households with small gardens	
	Local administrative and cultural elite	Pensioners	Living in Cluj-Napoca/Kolozsvár	Administrative and cultural elite commuting from the town
Combined farms and farms specialized in cow keeping		Commuters, merchants, artisans		Servants
Sheep farms Grain production farm	Marketers (gardeners/cow keepers)	Beekeepers	Romani households	

The local groups of the settlement – except for several members of the administrative and cultural elite, who do not live in the village, but work there (apart from the priests living in the village) – are connected to agriculture to some extent due to domestic food production. The volume of food production mainly aimed at subsistence or (mostly) at the food supply of children/relatives living in towns varies significantly for each household, from a few fowls and gardens around the house to a few pigs, one or two cows and agricultural activity on a few hectares.

There is a significant overlap between the members of the administrative elite living in the village and the group of the farmers. The mayor, the deputy mayor (his wife is a social worker), the official responsible for emergency measures, who is also the local leader of the DAHR (his wife is the secretary of the Union of Cattle Breeders) are all farmers as well. The local priests – Orthodox (his wife is the librarian), Greek Catholic, Unitarian, Reformed – own only small gardens, or are engaged in agricultural activities solely for the purpose of additional income (food self-provisioning, beekeeping).

In the most intensive farms with profit-oriented agricultural activities, cattle's keeping is of a special importance, and so is sheep keeping, even if to a lesser extent. All of the livestock farmers also cultivate cereal and fodder crops, which are used to feed the animals. The majority of farmers sell the cow's milk produced on the farm to the companies who buy milk, while a smaller group sells the milk in the nearby town door-to-door or on the farmers' markets. The sheep keeping farmers have a customer base for the cheese, wool, etc., but selling the produce in the urban markets is also common. Some of the households selling cow's milk also work in tunnel farming (flower and vegetable production). In some of the smaller households food self-provisioning is combined with the more profit-oriented beekeeping. There are also exceptions to these dominant branches, such as the farmer working in extensive, profit-oriented cereal production, who is not involved in animal husbandry. Or there is the lonely intellectual woman living in the company of her countless dogs, who moved to the village when she retired, and who is considered to be a little eccentric by the villagers; she farms on the lands inherited from her parents although she does not own machines, and thus needs the services of the tractor farmers in the different agricultural works.

In the 1990s pig keeping was of a special importance. It was common that a household had more than 50 animals. Today the importance of keeping pigs is greatly reduced; farmers keep them mainly for the needs of their own household.¹⁹ Because of the lack of slaughtering houses it is hard to sell the pigs, and the only market for the pig keeping farmers is represented by the merchants coming to the village. The arrival of the merchants is unpredictable, and the prices they offer limit the bargains. The cash generated

¹⁹ Man, over 80 April 24, 2013.

from occasional sales represents an important additional income for smaller farms, but it does not provide stability similar to that of cow and sheep keeping because of the aforementioned reasons, and that is why not a single farm specializes in pig keeping. Nevertheless the income generated by the sales to merchants has an important role in the cash management of the households, although this income is more of an additional nature in the yearly income structure of the households, and because of the uncertainty of the sales they are frequently not taken into consideration beforehand. If they cannot sell the pig, they slaughter it, “they dissipate it for the household” as a farmer said. Pig keeping with a maximum of 10-15 animals characterises the extensively agricultural/cow keeping farms, where the crops needed by the pigs is available, and as they are not meant to be sold, the costs of keeping are also not taken into consideration.

In the following I will discuss three major groups of society, identified by the importance of their income from agricultural activities: the *profit-oriented farmers*, the *food self-provisioning farmers*, as well as the groups which *do not farm independently and do not work in food self-provisioning*. Further sub-categories of profit-oriented farms as well as of groups working in food self-provisioning were distinguished based on the economic strategies they follow as well as on the size of the farms.

Groups not independently active and not engaged in FSP

Administrative and cultural elite commuting from the town. This group represents an exceptional situation: unlike the administrative and cultural elite living in the village, they are not involved in independent farming, their belonging to the local community is problematic, although some of them have been working in the village for a longer period of time, everybody knows them and they are embedded in the local system of interpersonal connections.

A significant part of the elite working in administration, education and culture commutes from Cluj-Napoca/Kolozsvár or the neighbouring villages. A part of the teaching staff, the local physician, the veterinarian, the clerk of the Mayor's Office working with the agricultural records (“agent agricol” or agricultural officer), the cashier, the accountant as well as the two programmers working in a full house project (PAPI) do not live in the village. Together with the servants employed on larger farms they constitute the category of groups not farming independently and not engaged in food self-provisioning.

Servants²⁰. The servants are employed permanently on farms mainly specialized in extensive animal keeping. They usually work on the largest cattle and sheep keeping farms in the village which exceed 20-30 cows or several hundred sheep. Usually 1-2 servants work in such a household. Their main role is looking after the animals, but the largest farms employ them in the more important seasonal agricultural work-phases in addition to the occasionally hired day-labourers. Usually the servants are not part of the local society; they are from other settlements of the county or even other counties.

Three servants are employed on one of the largest farms in the village. The landlady of the farm reported that they managed to hire the servants in such a way that the latter were the ones who were looking for work, who “offered themselves”. They receive a pre-negotiated salary and full sustenance, including some drinks and cigarettes, and their laundry is also done. In the aforementioned household their accommodation was in a separate building near the farm buildings (the family of one of the servants lived there as well), and during seasonal grazing they are permanently outdoors with the animals.

The salary of one of the servants on this farm is 700 RON/month plus the monthly cost of cigarettes (based on the estimation of the landlady approx. 300 RON/month), but a servant's value can vary within one household depending on the deal he/she or his/her parents made with the landlord. There are some deals, for example in the aforementioned household, which include crops or a pig given to the family of the servant in addition to the cash payments. The servants are not usually Gypsies, although I met Gypsy servants in the settlement. The reason for this is that the institution of servitude often goes hand in hand with a close proximity between the family of the landlord and the servant, and the landlords do not trust Gypsies as much. The servant often eats together with the family of the landlord, and works together with the members of the household. It is a general opinion that the servants work under permanent supervision of the landlord, otherwise “servants do not farm”.

²⁰ Emic expression.

Groups involved in agricultural activities mainly for domestic food self-provisioning (FSP)

Small farms

Pensioners. Pensioners represent the largest group of the local community. They usually work one or two acres of land by investing their pension/invalidity pension in agricultural activities. According to the village social worker approximately 80 people in the village receive a certain disability support. Almost every pensioner has a pension; most of them receive a so-called collective pension. They rent their remaining lands to the farmers with a more extensive agricultural activity. They withhold the funding received from the state for the lands they rent ("árenda") as well, which they also use to cover the expenses of the land they work themselves. In return for the rent – based on the quality of the land – they receive a certain quantity of crops, but frequently in return for the use of land the machine owner farmer offers complete machine cultivation for the other lands of the owner as well. With the crops they receive and from the yield of the land cultivated by them, they keep a few pigs, 1-3 cows and poultry aimed at the supplementation of food for themselves or for the families of their children living in towns. The family of the children sometimes helps in the agricultural works, but this workforce is uneven from the point of view of the agricultural work phases and is often unpredictable. In the case of this group the approach towards the land and farming which is filled with symbolical contents has a determining role in the motivations of agricultural activities (this being a subjective appreciation of land and farming), recorded by the scholarly literature as a characteristic of peasant farming (e.g., Fél-Hofer 1997: 19–20, Gagyí 1995, Kiss 2002, Kotics 2001, Szilágyi 2002).²¹ In the case studied by A. M. Jervell, one of the motivations for the reinvestment of agricultural income into agriculture, i.e. of the operation of pluriactivity was seen as a strong traditional attachment to the land, also considered by the family narrative tradition to be the "insurance strategy" of defiance against "hard times" (vid. Jervell 1999: 111).²²

The farming activity of the retired on a few hectares of land as well as around the house remains far below the specialized, profit-oriented farms from the point of view of production efficiency. These farms are not sufficiently equipped with machines; they only have carts or horse ploughs, harrows, etc., but often the work-phases carried out with the help of horses are also paid for. (A very frequently used service is the so called "sorkihúzás" or ridging ploughing, the special ploughing of potatoes performed by horse keeping Gypsies during potato harvest).

Commuters, merchants, artisans. The group of commuters working mainly in Kolozsvár/Cluj-Napoca includes around 40-50 people. The men usually work at construction sites as machine operators, drivers or doormen²³, while a group of younger women works as cleaning ladies, cooks, etc. A part of the commuters use the minibus-line adjusted to their work-time, nevertheless many use their own cars to commute, usually in groups, cost-effectively.

The commuters do not own an extensive farm; nevertheless they maintain a smaller household farm: in the gardens around the house they grow vegetables for their own consumption, the households including one or two pigs and a few poultry. More rarely one or two cows are also kept in such households, especially those whose working hours are more flexible (as in the case of several doormen) or of those who perform less physically demanding work.

The merchants owning shops or pubs in the village, as well as the few artisans (carpenters, masons) earn money from their business ventures, as well as from jobs they perform, nevertheless they cultivate a smaller farm as well. Similar to other groups of non-profit-oriented households the aim of their agricultural-type activities is mainly the providing of home-grown food: vegetables, potatoes, maize, wheat flour, etc., as well as the production of grain and forage for the poultry, the 1-3 pigs as well as the few sheep.

21 Regarding the "identity-forming factors of agricultural activity" (the terms of the cited author) see in detail: Szabó 2009: 67.

22 Terms of the author - P.L.

23 *This means to be a doorman: one can have a small farm, and still have a salary. Which is not very much, but still, one can rest over there.* Man, around 60, April 24, 2013.

Such farming habits do not exclude the occasional sale of the surplus produced, or its exchange for crops lacking in such households. Grains or forage needed for the keeping of animals is seldom bought, it is more frequent that the crops they lack are received from the other villagers as a quid pro quo for services they provide (physical works or some needing special qualifications).

Apiculturists. This includes approximately 7 households, Romanians and Hungarians alike. The evolution of such households has been significantly aided by a competition announced three years ago, which aims at the gradual expansion and development of apiary. The period of validity of the grant is five years, represented by a grant of 1500 euros for the young apiculturists. The income from beekeeping is not the only livelihood of these households. Three of the apiarists belong to the cultural elite, the family of the former and the current reformed minister and of the kindergarten teacher. The rest – except for a retired farmer, who works only in beekeeping – owns a small farm besides operating apicultures.

The apiaries do not have the size to produce significant profit. Based on their current size the apicultures can be considered small, with an average of 20-25 bee colonies. Most of the apiarists do not own 50 bee colonies. The apicultures are still in the development phase, which allows only occasional, small volume sales. Most of them sell their honey to a wholesaler.

Households with small gardens

Living in Cluj-Napoca/Kolozsvár. Originating from Sárdok, moved to the town in the 1970s, and received land during land distribution. At the beginning of the 1990s, up until approx. 2000 they managed to work the lands with the help of their elderly parents by investing their income from town jobs, pensions into agriculture. With the help of local work-force (usually Gypsy day labourers), and together with friends from Kolozsvár/Cluj-Napoca they used to cultivate their farm during weekends. Thus they could provide the basic food their family and the family of their adult children needed (mainly flour, milk, pork, sunflower oil). The surplus (mostly crops, grain and corn, a couple of pigs, milk) was sold locally by the parents.

By 2000, the parents of today's 50-60-year olds, who used to have a key role in the organization and daily operation of the household became too old or died. Such households began to gradually deteriorate due to labour shortage as the parents, grandparents became disabled, as well as due to the lack of machine equipment and the high price of machine services. These households sold their largest lands by the year 2000, and in the present the lands which were not sold are rented. The majority maintains the uninhabited parental homes, in the garden of which they grow vegetables during weekend agricultural works. In the case of some of these houses it can be observed that their owners (and the adult children living in the town) turned them into weekend leisure houses; this fact is signalled by the grass lawn yards, the bowers and the orchards planted around the houses.

They often formulate the idea of a superior quality of what they produce: "it has a different taste", "we only spray it as much as needed".²⁴ Pluriactivity in their case fulfils the aspect described by Marta Blad, according to which the households involved in such activities can both enjoy the benefits of rural life and the securities of a permanent job (vid. Blad 2010: 163).

Romani households. The small gardens around their homes are usually worked by the majority of Gypsy families. In the majority of the households they cultivate vegetables and keep one or two pigs for self-subsistence. According to the law of land privatization 50 acres of land were given to the Gypsy families, who lived in the village during the socialist era and worked on the local collective farm. A significant group of the Gypsy families sold the lands received during land distribution, the majority of which were bought by a Gypsy farmer specialized in cow-keeping, who in the present owns one of the largest farms in the village. The Gypsy families who did not sell the received lands cultivate them as a part of supplementary food production, mainly to grow the corn needed to feed the one or two of pigs and a couple of poultry. These lands have a significant importance in the case of horse-keeping Gypsy families, for the feeding of the 1-2 horses.

24 Man, over 60. Cluj-Napoca/Kolozsvár, March 5, 2013.

Profit-oriented farm groups²⁵

Medium-size farms

Combined farms and farms specialized in cattle keeping. The most significant group of the local society, which is engaged in extensive farming and the most important part of its income comes from agriculture.

The most important group is represented by farms specialized in cattle-keeping; there are approximately 15 such farms. A smaller group combines cattle-keeping with sheep-keeping. In the case of the combined farms (specialized in sheep and cattle-keeping) about 7-10 cows and 100-300 sheep are bred. The farms specialized solely in cattle-keeping usually have a larger herd (10 to 25), than the combined farms.

They usually work lands of 10-15 hectares; the farms are significantly mechanized, having the most important agricultural machines needed for agriculture. They usually lack a more special, higher value machine at most, such as a reaper or corn-reaper. Such special machine services are paid for to the farmers which provide them.

This group is usually made up by younger farmers, in their 40s, where every member of the family helps out in the agricultural works. External labour force is rarely used during seasonal agricultural works. The start of these farms was greatly helped by the lands and buildings inherited from the parents, as well as the channelling of the workforce of the parents into the farm had a significant role as well after the system change.²⁶ Although the lands, machinery, farm buildings or even savings inherited from the parents also had a determining role in these farms, they have mostly become independent by now. Today's level of development was reached during the activity of these younger farmers, in the last 10-15 years.

The majority of such households has become independent. In the purchase of mechanical equipment – similar to other farms – the money won in the Caritas pilot game played an important role, with the help of which tractor and agricultural production machinery was bought. The 2-5 hectares of lands inherited have been doubled by continuous purchases. Besides the lands they own, they rent 2-5 hectares of land. They do not sell any crops; they feed their animals with the grain they produce. There are approximately 10 such farms, with a herd of 10-25 cows. The most important source of income for these farms is milk, which is sold to one of the companies operating milk-collection centres in the village. In the price structure determined of the dairy companies acquiring the milk based on the quantity of milk produced they are located “in the middle”.

The members of this group are a determining factor in the local power structure, however not the most important. There is a significant overlap between some members of this group and the administrative elite: the deputy mayor (his wife being the social worker with the Office), an employee of a division of the Mayor's Office (who is also the leader of the local organization of the DAHR, his wife being the secretary of the Union Of Cattle Breeders of Aranykút and Sárdok), as well as several councillors are also part of this group.

Some of these farms (approximately 5) have been expanded in recent years (compared to the 2009 field work) thanks to an EU competition. Similar to the apiaries, these farms received a non-refundable grant of 7,000 euros for the increase of the size of the farms, and beginning with the 3rd year of the project, for a 20% profit growth. The farmers interviewed used this money to increase the number of animals, to renovate barns and to buy agricultural machinery missing from their equipment. All of the above are especially important from the point of view of receiving information about the competition, of writing the application and - later on - managing it, as well as of the mobilization of the appropriate

25 For the aspects presented in the scholarly literature regarding the characteristics of this group – including but not limited to the following – see the households grouped under the concept of “market-oriented agriculture” by Esther Golibruch (Golibruch 2002: 163–164), the types of farms characterized by Dumitru Sandu as enterprises (Sandu 1999), the farming practices called “production-oriented methods” (Oláh 2004b: 31–32); the “strategy groups” characterized as large farmers and diversified households by Endre Borsos and István György (the concepts of the authors – P. L.) have several features in common (Borsos–György 1999: 80–81). One of the most important characteristic of these types of farms is the more or less specialized market-oriented production.

26 As Marsden et al. report, in the English family farms of the 1980s, where economic activities were a family tradition, the accumulation of capital made flexible responses to economic challenges possible without any bank loans (Marsden et al. 1989: 6).

external relations needed in the project. Most information about the competition was received through the county organization of the DAHR. All of the applications were written by the son of the president of the Kolozs/Cluj county regional organization of the DAHR, who is also the vice president of the Kolozs/Cluj county youth organization, who is wooing a girl from Sárdok.

A part of the younger farmers leading such farms receive significant help from their parents, who usually channel their work-force into the farm. One of the farmers reported that when he urgently needs cash because of the frequently unpredictable payments of agricultural state aids or because of the delayed payment of milk, he usually borrows money from his parents, who manage their pension separately, but they channel their total labour-force into the farm led by their son. The utilization of the work of the family members is not realized only within the nuclear family (the wife and children of the farmer) and the parents. One joint farm for example is operated by two brothers (one of them having a family).

The common strategy of these farms is that the crops (cereals) and the feed are not sold, but are fed to their own animals. Thus they do not buy feed for the animals, they produce it themselves. However the fertilizers, herbicides needed for agricultural production are bought usually from the nearby Mócs, while others buy them from the markets in Cluj-Napoca/Kolozsvár.

Their main income comes from the milk sold locally to dairy companies, and in the case of farmers owning a larger flock of sheep it is completed with the income from the sale of lambs. An important constituent of the financial stability of the farm is the fact that they own their lands, as well as the aid, subsidy received for the animals. Several farmers reported that the money received for the milk is almost entirely invested in the operating costs of the farm, and the yearly profit from the maintenance of the farm comes from the state subsidy they receive for the lands and animals they own. Three such medium-sized farms operate a hammer mill as well, which in addition to agricultural production represents a supplementary service.

Marketers. Approximately 8 households belong to this type. While the farms of this type sell their most valuable product (cow's milk) to the companies operating milk-collection centres in the village, the marketers sell the products directly to the consumers. Sale consists of the delivery of the milk to Cluj-Napoca/Kolozsvár every other day, which includes delivery to the customer's home as well. On average approx. 100-150 litres of milk are delivered every time to be sold in the town. In addition to sales at the homes of the customers they occasionally rent tables in the markets in Cluj-Napoca/Kolozsvár, although they sell different types of products on the market; they sell milk only on exceptional occasions.

Every marketer farmer has acquired a network of buyers over the years, who – besides attributing a better quality to the milk bought from local farmers – can buy milk at a lower price than in supermarkets. Thus the marketers receive 1.5 times or even twice the price they would if they sold their milk locally. Nevertheless the door-to-door sale of the milk is a very time and energy consuming occupation. Most of the farmers, who sell their milk locally, for a cheaper price, stated that they did not choose this method of selling because of such challenging aspects. The marketer farmers work in crop production and agriculture as well, similar to the ones not selling their products in markets, which is an important element of the system because of the feeding of the animals. The fact that besides crop production these farmers also operate farms, they look after their animals, they milk the cows and regularly transport milk into the town and sell them in the homes of the customers, can be considered even self-exploitation. In the case of such farms the other members of the household also work in the farms as a main occupation.

In the case of the other marketer farms the sale of milk in towns is supplemented with the sale of other dairy products as well. Most often dairy products from domestically processed cow and sheep milk are sold (cheese, cottage cheese, "telemea" or salty cheese²⁷, butter, sour cream), but other "village-produced domestic products" are also delivered according to the buyers' demands (usually bacon and other pork products, poultry, etc.). These products mostly come from the specific farm, but quite often the marketers buy them locally from other farmers, and then re-sell them in the markets. Such farms usually have a herd of 7-10 milk cows.

It is essential for these households to own a car, and in most of them the women also have a driving license. They often take turns with their husbands/sons, or they are the ones exclusively engaged in the delivery and sale of milk.

27 Cheese soaked in salt water.

The marketers are different from the above presented type of farming not only regarding the sale of the products, and there are significant differences in the input factors of the farms. They report that unlike the other farms, the marketer households buy products which increase the crop/milk yield more often: seeds, fertilizers, herbicides, nutrients. As a result they can have the same product yield on a smaller land and with less livestock, than their non-marketer counterparts. The fact that on the input side of the household there are more significant investments than in the case of the non-marketer counterparts can be explained by the cash permanently on hand. Unlike in the case of the non-marketer farmers the cash access of these households is much more fragmented, the return of the investments is much faster than in the case of the other farm types, so the pursued strategies of diversification manifest their benefits in this respect as well. The lack of a larger amount of money needed in the periods of greatest demand for investments, a lack which is a constant problem in the case of the aforementioned households is less frequent, as their main source of income, the subsidy received for the lands and livestock as well as the money received for milk does not always coincide with preparatory works of the spring and fall input intensive period.

Compared to their counterparts who sell the milk locally, their input investments are larger and more common, with extra costs (transport, refrigeration, costs of vegetable and fruit cultivation, market authorizations, table rental as well as car buying and maintaining, etc.).

The marketer farms differ from the non-marketer farms both from the point of view of financial calculation and from the point of view of their formal and non-formal relationships. While in the case of non-marketer farms the operation of the household is the least formal (they have no legally registered form, they do not pay any taxes, etc.), the majority of marketer households have a formal background of being registered as a legal entity, they pay taxes and medical insurance. The marketer households are significantly more calculated: they have bookkeeping, as well as a significantly bigger administrative experience than the non-marketer households. This explains their higher level of trust regarding the competitions as well, as a more marketer households have a winning competition.

A part of the marketer households is different from the others from the point of view of product specialization. Some of the households are involved in tunnel-farming as well, they grow vegetables and flowers for sale.

Two households are involved in selling on the market solely by being specialized in cattle keeping; they only sell cow's milk. They own a larger livestock (approx. 20 milking cows) than the other marketers.

Large farms

Combined farms and farms specialized in cow keeping. Three of the large farms specialize in cattle keeping, there are no significant differences in the strategies they follow compared to the farms presented at medium-size farms with a similar specialization. These farms can be distinguished from the ones presented above based on the size of the livestock and of the cultivated lands compared to the other farms, as well as the higher degree of machine equipment. The size of the cattle herd is between 30 and 80, they cultivate a minimum of 50 hectares, much of which is owned by the farmers. In addition to the livestock-centred specialization, which represents the main source of input of the farms, grain is occasionally sold as well, depending on the yield. In one of such farms, the main profile of which is cattle-keeping, sunflower is grown on large areas, and the grains are sold to one factory in Nagykároly/Carei and one factory in Aranyosgyéres/Câmpia Turzii under contractual terms fixed in advance. One farm – unlike the others – specializes solely in growing crops.

During the past years they had major investments: they bought high-value and high-capacity agricultural machinery as well as extensive tracts of land.²⁸ In addition to the lands owned they rent significant areas especially from the descendants of former landowners (who received fields under the law of land restitution), as well as from the churches. The current mayor, a Gypsy farmer as well as the former, Romanian forester belong to this group. Similar to other farms, one household comprises the work force of several generations, farming is thus carried out in the framework of the so-called "big/extended family". The fact that the land concentration and the accumulation of wealth is more successful in these households has been greatly influenced by their early start, and the leader/manager of the

28 During the research the price of 1 hectares of good quality land could reach 2000 euros (approx. 9000 RON).

farm belongs to the older generation in each case. The key position of the head of the household in the local society during communism resulted in the accumulation of a much more significant capital represented by the wider network of connections (the head of the agricultural machinery department, forester, driver).

The case of T. B. and his sons. In one of the large farms they combine cattle-keeping with sheep keeping, although the main profile of the household is the keeping of a large number of milking cows. The farm is operated by three families, the parents and their two children, who have families of their own. The parents and their sons, as well as one of the daughters-in-law invest their full-time work in the operation of the farms, only one of the daughters-in-law have an off-farm salary, who is a sales clerk in one of the shops, and is currently on child-rearing leave. Three servants work in the household; they live in furnished rooms in the farm buildings, one of them together with his family. During the seasonal agricultural works they occasionally hire day labourers in addition to the work-force of the servants.

Besides the approximately 80 pieces of cattle they keep about the same number of sheep as well. The household includes 3 high-value and high-capacity tractors, a modern combine harvester as well as agricultural machines of several values, which were purchased with the help of a competition aiming to help the purchase of high-value agricultural machinery. They are the only ones in the village to be members of the abovementioned regional marketing cooperative.

The parents used to keep 2-3 cows during communism as well. The proliferation of the size of the farm took place in the early 1990s, when their sons living in towns lost their jobs at the factory where they used to work as drivers, and moved back to their parents' house.

Similar to other farms combining sheep-keeping with cattle-keeping, their most important source of income is the sale of cow's milk. In addition the EU subsidies and the state aids received for the animals (cattle and sheep), as well as the sums received for the lands they own play a significant role in their annual income. Another important source of income is the money received from the sale of lambs. The sheep's milk is not sold; the annual quantity of cheese by the number of sheep is an important food in the diet of the family and that of the workers (servants, day labourers).

The food they produce plays a significant role in the non-pecuniary transactions as well. A part of the servants' wages as well as a significant part of the rent of lands is not paid in money but in food, in which case the raised pigs or pork, veal, poultry, milk, sheep cheese, eggs, wheat, potatoes, etc. can be used among the investments of the household as there is no need to monetize them.

In the case of larger households – such as the present case – where the feeding of 1-3 servants, as well as that of the day labourers hired during agricultural work phases needing external work force happens within the household, the role of pig-keeping is still significant, despite the fact that the sale of pigs has lost its importance over the years. Besides its role of reducing the costs in the case of land rental (when the lands are "paid for" with food produced on the farm and not with money) pig-keeping also has an additional significance in the case of the institution of servants: the annually raised pig is frequently included in the wage of the servant.

The three families jointly own the production tools, the lands and the animals. The boys sometimes offer machine services to the villagers. The income coming from such "additional works" is kept by everyone to oneself. The most important decisions are usually taken together, however the head of the farm, the father has the final word.

Unlike other farms, they own a cooling system which enables the storage of milk produced within the household for several days. The cooling system is stored in a special room which is equipped with the basic sanitation and infrastructural facilities (running water, electricity, and tiling). The basin and its accessories used to store and cool the milk are also the property of the farm. This household purchased the installations and the equipment of the centre with the help of the cooperative. As the cooperative purchased the special equipment for the farms belonging to it in bulk, they managed to negotiate substantially lower prices even when selling the equipment on to their members than the prices the farmers would have had to pay if having initiated the purchase of such equipment on their own. As we have previously mentioned, the milk is sold at a higher price negotiated by the cooperative to one of the companies with a collecting centre in the village.

The input resources needed in the operation of the farms are acquired solely with the help of the cooperative, which has access to the various chemical products, seeds, means of production, etc. at a better price. The cooperative also provides a credit line for its shareholders in such a way that the purchased goods need not be immediately paid for by the farm, the dairy company deducts it from the milk money. This is especially beneficial for farms during periods of high investment, the spring and autumn

seasonal agricultural works, when the majority of the economies are struggling with the lack of funds because of the aforementioned reasons.

Besides the fact that the fleet of agricultural machines is well equipped and modern on the local level, several operations in connection with the care of animals are performed with the most out-of-date methods and tools. That is why in addition to the high-performance agricultural machinery horses and even donkeys are also kept. The farm buildings, barns, engine-sheds, granaries, similar to the whole of the village - with only a few exceptions - are self-made, rudimentary and overwhelmed. The main obstacle of further growth of the economy is the lack of stables. The existing stables are in fact old stables extended with a few new joints, and their animals were crammed into them. Water is carried from afar; the cleaning of the animals is done by human effort.

The farm has become more successful than others due to the fact that the family owns a large piece of land at the far end of the village, around the parental home, which facilitated the spatial expansion of the farm (the construction of sheds, garages, stables). Cow grazing and care around the farm, the cost effective repair/maintenance of the pastures due to their proximity (e.g., the lower costs of manuring as compared to the price of fertilizers) also represent a positional advantage over other farms. The pastures around the house are de-pastured intermittently (using electric fences), hence protecting their pastures from overgrazing.

The crops produced - similar to other farms - are fed to the animals. Due to the large number of livestock they are sometimes forced to buy crops (mainly in the case of corn, wheat, bran, sunflower-based diets). The crops are purchased from the cooperative, and not from other local farmers.

They own approximately 10 hectares of pasture, 7 hectares of which lay close to the house. They also own circa 30 hectares of plough land. In addition they rent approximately 30 hectares of plough land from different people. They report that their annual profit is invested in the development of the farm; they usually buy some agricultural machinery the farm does not have.

Sheep farms. There are three farms specialized in raising sheep in the village, with a livestock between 500 and 1000 sheep. The amount of the subvention received from the state is much higher than state subsidies received for other agricultural activities. Similar to farms specialized in cattle keeping, these farms have an agricultural activity as well. Although the crops they produce are usually not enough to feed the animals, and they have to buy a certain amount of produce, growing their own crops is a cost-effective solution among the annual investments of the farm. This explains the fact that besides renting pastures they also rent plough lands, and similar to other farmers with a more significant economic activity, they also own the most important agricultural machinery. The most important income is the subsidy received for the animals, as well as the sale of lambs and of sheep's milk products. Two of the most important farmers are father and son, who have their own livestock and farm separately. The wife of the younger farmer has a table at the central market in the town, where she sells their sheep's milk products herself. A trader buys the bulk of cheese from the older farmer, occasionally the inhabitants of Sárdok and of other neighbouring settlements buy from them as well, especially during the weekly village market held every Monday.

Due to the intensive agricultural activity carried out the village (and especially due to the pasture demands of the cattle-keeping farmers) there is little sheep pasture in Sárdok. As a result of the lack of pastures one of the farmers has rented a significant part of the sheep pastures in the neighbouring village. All three sheep farmers employ servants.

A farm specialized in grain production, a "special" economy - The case of J. Sz. The only farm in the village whose main income comes from cultivation of grain is unique due to its economic orientation as well as from several other aspects among the other farms of the village. In the following we present the story and the economic strategies of this farm.

J. Sz. is 42 years old. He became unemployed in 1993, when the town tailor, where he used to work, paid him slightly more than the cost of his daily commute. He continued to work at home as a tailor, and occasionally worked in day labour.

In 1994 he bought a low capacity, barely functional tractor during the privatization of CCTU with the money he won in the Caritas game. He did not think of farming at that time, the tractor was a hobby for him. He worked on it for two years performing significant mechanical changes and improvements on it, and then he sold the restored and upgraded tractor (which attracted media attention and the attention of the original manufacturer because of the innovations he made) for a price multiple to the purchase price.

In 1999, with the money he received for the upgraded tractor he bought a higher capacity tractor from a newspaper ad, together with a disc and a plough, and started offering machine services to those requiring it, and worked a few acres of private land as well. He started working his first 2-3 hectares of land in 2004. With the money he received from his machine services and the occasional under-the-table tailoring he started to gradually buy further machines and lands. The more significant development of his farm was prevented by the lack of lands, as he could not buy a significantly large area at once, because land is rarely sold in the village, and there is significant competition in buying it.

He now owns 6 tractors, 4 of which are functional, two high value (over 10,000 euros), a harvesting machine, six ploughs, discs, weed control machines, fertilizer spreader and trailer. He purchased used tractors and then upgraded them himself (two of them were brought from Sweden). Two of the highest value machines of his fleet are corn picker, stick shedder combine harvesters, one of which being suitable for industrial-strength work as well; their combined value is more than 40,000 euros (these were bought unused), representing approximately 40% of the estimate value of the total fleet. (According to his calculations the value of his fleet is approximately 100,000 euros). He did not apply for any support or bank loan in the purchase of the machines. When buying the industrial capacity corn picker he paid 70% of the price, and the remaining 30% were paid off in monthly instalments of 1500 euros with no interest, under strict contractual conditions: in case he fails to pay three months' instalment, the company is entitled to take the machine without any legal problems.

He has only been working occasionally for other farmers with his machines for years now, which can be explained with a decrease in demand: all of the farms engaged in extensive farming own the most important machines, while the demand of small farms for the services he provides is divided among the other farms with well-equipped machinery.

J. Sz. is presently working almost 20 hectares of land, 12 of which are his property, while the rest is rented. He produces grain on his lands. In 2012 he had approximately 80,000 kg of grain cereals to sell; he kept an additional 20,000 kg to the annual feed of the 12 pigs his wife is keeping. He sold the grain cereals for 1.3 lei/kg, while the corn on the cob for 1 lei/kg. According to his calculations the full mechanical cultivation of one hectare of land (including intensive fertilization, the application of herbicides, as well as the purchase of seeds) costs approximately 2000, or 2500 lei at most, not counting his own work, the rent of the lands, as well as machine wear.

In 2011 6500 kg of corn was produced on one hectare of land, which he can sell for at least 1 lei/kg. (In the spring of 2012, when I visited him, he still had approximately 25-30 tons of corn to sell). According to his calculations on his 20 hectares of land he will have a net income of around 80,000 lei (circa 18,000 EUR). In 2012 he increased the size of the cultivated area hoping that in the case of an average harvest in 2013 he will be able to increase the annual yield to 100,000 kg. In addition he receives an annual amount of around 2000 EUR as a subsidy for the lands he owns, which can also be considered a profit.

He rents lands from 10 different land owners. He did not calculate the price of rent because he pays the land owners with crops and not money: 300 kg of grain for the yearly rent of 1 hectare of land. He mentioned one case when he paid with money, then the annual rent for the use of 1 hectare of land was 200 lei. The value of the grain he pays as a rent is recorded as sale. It is also a very cost-effective solution for his farm that he does not pay any money for the occasional help the villagers offer in the maintenance of his machinery, but he lends these machines to them so that they can cultivate their own lands.

His buyers are the largest farms in the village and in the region, mainly shepherds who buy large amounts of grain from him to supplement the winter feeding of the animals. A few times he tried to sell his produce in the weekly markets of the different villages of the region, but he sold much less than expected, only 5-6 sacks a time. As he puts it, he does not need it very much, and he does not need contracts with his large-scale purchasers, as he can sell his grain nonetheless.

He has been mainly growing corn for three years now, and the largest part of his income comes from selling it. In the case of bulk sales (tonnes) he also mills the grain on request with a high-capacity, tractor-operated mill (capable to mill grain and corn as well), and he provides home delivery in a 30-40 km radius of the village. He does not charge for this separately, but reports it as an input expense when calculating the hectare expenditure. He does not mill grain as a service, for others; this is provided only for those who buy grain from him. These extra services provided in order to increase sales can be defined as a strategy of structural diversification as Brian W. Ilbery defines it, being a "marketing technique" which adds new value to the undertaking (vid. Ilbery 1991: 210). Besides home delivery in the case of large-scale purchase, grain is sold at his house as well. (When I was there, a customer came to buy a few sacks of seed grain).

In spite of his more equipped machinery, he cannot exploit his machines appropriately on the local level. He cannot buy or rent as much land to be able to have a significantly larger production, and - as mentioned before - his services are rarely required. According to his calculations he would be exploiting his machinery to the fullest if he cultivated approximately 100 hectares of land and employed 2-3 men.

Besides his properly exploited and in some respect "over-equipped" machinery he is struggling with other infrastructural shortages hindering a more efficient production, the purchasing of which would mean an immediate input expense of several tens of thousands of euros, for which however there is no possibility under the circumstances. One of his biggest problems is that he only has improvised warehouses for the storage of the large amounts of grain produced, in which the prolonged storage of crops is possible only with a gradual deterioration of quality. The lack of buildings for the storing and maintaining of the machinery is also a big issue, at present he is forced to keep them in his yard, around the house and by the side of the road. According to his calculations the construction of a modern warehouse would cost around 30,000 euros, while a minimally satisfying investment would also be around 10,000 euros. Another major problem is that in delivering his grain to his customers he is forced to use an improvised, overloaded trailer pulled behind a car. According to him the purchase of a proper vehicle which could be used to deliver the grain to larger distances would cost another 10,000 euros.

In the near future he will have to buy another machine harvester (around 30,000 euros), as the currently used one is quite out of date, as it was bought used 15 years ago. For a significant increase in the productivity of his farm he would need around 50-70,000 euros.

In addition to the lack of resources on the input side of the farm, J. Sz. has to calculate a significant expense in his everyday life as well: he is building a house. A few years ago he bought a plot and an old, small farmhouse with a low ceiling, which has provided modest housing conditions, nevertheless this was planned to be a temporary solution even at the time of purchase. He would need around 50,000 euros to build a new house.

Similar to most farms he is also characterized by reluctance towards formal ties (contracting industrial stakeholders, competitions, formal organization of the farms, bank loans). The legitimacy of this attitude is sustained by several episodes of his life. For example at the end of the 1990s he could have received a state-supported loan for machine purchase only if he would have guaranteed with his tractor, which however would have been evaluated to a fraction of its real value by the lending institution. According to another story he bought a car together with his brother who is involved in marketing the goods produced, and because of more favourable tax conditions his brother registered a PFA, which could be closed only with great difficulty and significant loss of money. Such experiences determined him not to formally register his farm even when at the end of the 1990 the police organized a serious action in the village trying to determine the farmers offering machine services to pay taxes based on their income. He rather chose to pay the fine and then to bribe the local police officer. In the early 1990s the bankruptcy of the farmer who had built a pig farm with the help of a bank loan, as well as the problems of another farmer, who failed to successfully manage a cattle keeping farm which he developed with the help of a bank loan also confirmed to him, that he would not go into debt under any circumstances.

During the acquisition of the input-factors of the farm he takes on short-term loans in such a way that he pays 70-80% of the amount in advance, while the remaining amount is paid after receiving cash from selling his produce.

J. Sz. could raise his farm to the present level by restricting his other needs to a minimum. Although his achievements are significant on the level of Sárdok, his path shows several differences from the patterns and common elements the other large farms followed in their formation. His late start (he founded his farm approximately 10 years after the others), the lack of a significant inheritance (lands, buildings, forest, production tools) represent significant obstacles in the development of his farm.²⁹ He follows a completely different strategy than the farms specialized in animal keeping, which has made it possible for him to fill a previously unfulfilled market segment (niché). His personal competence (his hobby engineering skills and innovations), his more calculated mentality as opposed to other farmers (he performs informal bookkeeping), the presence of the marketing element in the output side of the farm, his continuous self-education (the purchasing of engineering and agriculture books) resulted in the success of his farm. Although he carried out several innovations, J. Sz. is also part of the mentally established peas-

29 As he did not inherit any forest land, he had to buy one and a half hectares of forest as well.

ant hierarchy according to which the place of the individual in the social structure of the settlement is determined by the economic success of its family and of the ancestors several generations back. *I myself am a poor fellow in the village. (...) I am not among the most important farmers; I am part of the secondary farmers.* - This is how he determines his place in the economic and prestige hierarchy of the village.

Conclusions

■ The results of the quantitative research conducted by Csák László and Kiss Dénes on the changes and recent situation of the rural farming in Hargita County have several connection points with the above presented phenomena (vid. Csák–Kiss 2013). In the following I wish to point out three of their results, which characterize the farming behaviour and the forms of agricultural production in Sárdok as well: 1. the “agricultural involvement” of almost all farms in Hargita County; 2. there has been a slow asset concentration in recent years in the farms which have been involved in a certain economic specialization; the high degree of pluriactivity (in the studied villages in Hargita County only 14% of the income of the households came exclusively from the agricultural sector, while the rest comes from or is supplemented by other types of income included in the group of pluriactivity phenomena) (vid. Csák–Kiss 2013). Although quantitative measurements were not carried out and I can solely rely on my observations, it appears that these trends are present in the case of Sárdok as well.

A certain amount of food is produced in every household in the village for personal use (except for the case of the daily commuting administrative and cultural elite). The newest forms of agricultural non-food production is met only occasionally in the settlement (the flower-growing economies of the marketers, vegetable cultivation under plastic, the sunflower seed production of one of the cattle keeping large farms under contractual terms). In this sense *agricultural diversification* as defined by Brian W. Ilbery is not among the dominant economic strategies of the village. However the forms of *structural diversification* as defined by Brian W. Ilbery (Ilbery 1991) are much more common: the new added value with home food processing and delivery to the market (in the case of marketer household the “extra services” of the grain producing economy through the milling and home delivery of goods). Although the marketer households carry out a more active economic and more money-oriented activity, in which several innovations and “modernizations” can be identified, the system is built upon a traditional pattern. During socialism and even after the system change it was not uncommon for the old folk from the village to take a few litres of milk to the town on the bus to sell.

In the farming strategies of Sárdok pluriactivity is a major farming behaviour. As Marta Blad has discovered, this phenomenon has shown an increasing tendency in other countries of the EU as well, in which EU funding plays a significant role, and about which she claims that “they do not promote development but consumption and they maintain the current unfavourable agrarian structure” (Blad 2010: 164).

Pluriactivity is operated by somewhat different motivations in the case of the different types of farms presented above. In the case of retired farmers the investment of the pensions, of the patient pensions, of the social support and of the subsidies received from the European Union in the costs of the farm, such financing of the machine-based activities implies a deep attachment to the land and a mental attitude favouring farming. This farming habit is not mainly profit-oriented (although selling the surplus is not unusual), but is focused in food self-provisioning. Giving away the produced food - mainly, but not exclusively to their children living in towns, having a family of their own - has an important social function, which is similar to what Smith and Jehlička report based on their research in the Czech Republic and Poland: “These practices are going on through family and friendship networks in large cities as much as rural areas and also transcend the rural/urban divide” (Smith–Jehlička 2013: 25). In return to the food the parents can expect occasional weekend visits and work from their children and grandchildren. The fact that they send food to their children decreases the costs of their household significantly. Being able to farm has also an identity-function in the case of the elderly.³⁰

30 Similarly to what Mohay Tamás writes about the identity-functions expressing strength and independence of the elderly people who walk the steep path of the Csíksomlyó pilgrimage several times (vid. Mohay 2005: 182–183).

I. Gidakou and his fellow authors formulate their dilemma in their study on the small family farms in Greece asking the question “whether pluriactivity of the farming households is sustained due to its significance as a survival and continuity strategy or the fact that in the process of the gradual shrinking of the farming population there is always a category of farms who abandon farming through their engagement in pluriactivity?” (Gidakou et al. 2004: 152). The authors study the relationship between pluriactivity and the succession of agricultural activities, and they conclude that “pluriactivity while not supporting succession in the framework of the fragile agricultural structures under consideration it does not prove to be a step towards exodus either” (Gidakou et al. 2004: 158). The interviews conducted with the farmers from Sárdok show that the phenomenon of pluriactivity is not a stage in the gradual abandonment of farming, which is a possibility in the aforementioned Greek study. The investment of the salaries, pensions, social benefits into the agricultural activity indicates the aspect of “silent sustainability” of the farms described by Joe Smith and Petr Jehlička (Smith–Jehlička 2013). This is true especially in the case of the medium-size farms, which have gone through a significant development and growth over the past few years. The investment of the incomes from salaries and wages is the most important resource to operate and develop this type of farms.

In the case of the farms in Sárdok the system change was followed by a progressive centralization of the lands which can be exploited agriculturally. This process was manifested through land sales and purchases in the years following the system change, while after the accession of the country to the EU through the informal leasing of lands. The aging, retired families and the ones moving to Kolozsvár/Cluj-Napoca represent the groups which have reduced the size of the lands cultivated by them most significantly. The largest problem of the farms in Sárdok with the most intensive agricultural activity is the lack of lands (in addition to the lack of resources hindering major improvements).

Despite of the reduction of the size of cultivated lands through sale or lease, the members of the group defined as inhabitants of Kolozsvár/Cluj-Napoca are also engaged in food production in the few acres of land around their houses either for themselves or to give food away. The group of the pensioners has the same activity on the 1-2 hectares of land kept for food self-production or in the gardens near their houses. The scholarly literature presents examples in which land owners living in a situation similar to that of Sárdok, in an urban centre not too far from the village are engaged in part-time farming activities within the framework of pluriactivity (vid. Gidakou et al. 2004: 158).

At the same time the families of Sárdok do not apply for bank loans even in the cases of the development of the households, that is why the resources for such developments are represented by the reinvestments of profit into the farms, respectively pluriactivity.

Among the presently active younger farmers engaged in farming as a commitment there are some who chose to farm as a result of losing or quitting their poorly-paid urban jobs in the 1990s, as a necessity. Farming was also an last strategy without any alternatives for the farmers without high-school education and a profession, who stayed at home.

It seems that in Romania, unlike the majority of post-socialist countries, domestic home-food production is much more to do with avoiding expenses and self-sustainability, than in the Czech case investigated by Jehlička and Kostecký (Jehlička–Kostecký 2008), although it is not yet clear whether it is the exclusive strategy of the poor as Alber and Kohler state (Alber–Kohler 2008).³¹ In the answers regarding crop and food use, only the inhabitants of Kolozsvár/Cluj-Napoca, who are engaged in backyard farming in the village mentioned the hobby nature of the agricultural activity as a motivation for it, that is the healthy, quasi-organic idea of food (only with the most necessary chemical treatment). Nevertheless besides the other aspects of domestic food-production the main motivation of the pluriactive strategy of the inhabitants of Kolozsvár/Cluj-Napoca is its cost-effectiveness. The other cultural motivations of food self-provisioning mentioned especially by Joe Smith and Petr Jehlička, such as altruism, sharing, exchange (vid. Smith–Jehlička 2013: 28–30) constitute an important motivation also in the case of the non-profit-oriented pensioner farmers.³²

31 According to the results of a parallel research conducted in a village along the Kis-Küküllő/Tárnava Mică river, the poorest Gypsies are left out of the opportunity of domestic food production because of the fact that they do not own lands and the tools necessary in agricultural activities.

32 I wish to thank Kiss Dénes for his comments regarding the present study.

Bibliography

ALBER, Jens – KOHLER, Ulrich

2008 Informal food production in the Enlarged European Union. *Social Indicators Research*, 89. 113–127.

BLAD, Marta

2010 Pluriactivity of farming families – old phenomenon in new times. In: Andrew Fieldsend (ed.): *Linking competitiveness with equity and sustainability: new ideas for the socio-economic development of rural areas*. Rural areas and development – vol. 7. European Rural Development Network, University of Debrecen. Warsaw, 155–165.

BORSOS Endre – GYÖRGY István

1999 Gencs: egy erdélyi falu a parasztosodás útján. In: BORSOS Endre – CSITE András – LETENYEI László: *Rendszerváltozás után. Falusi sorsfordulók a Kárpát-medencében*. MTA Politikai Tudományok Intézete – SZÁMALK Kiadó, Budapest, 51–90.

CSÁK László – KISS Dénes

2013 *A mezőgazdasági tevékenység és a területhasználat dinamikája Hargita megyében*. [manuscript]

FÉL Edit – HOFER Tamás

1997 *Arányok és mértékek a paraszti gazdálkodásban*. Balassi Kiadó, Budapest.

FULLER, Anthony M.

1990 From Part-time Farming to Pluriactivity: a Decade of Change in Rural Europe. *Journal of Rural Studies*, Vol. 6., No. 4., 361–373.

GAGYI József

1995 „Földhöz kötött” mentalitás. In: TÚROS Endre (ed.): *Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról*. Csíkszereda, 214–222.

GIDARAKOU, I. – KAZAKOPOULOS, L. – KOUTSOURIS, A.

2004 Pluriactivity and succession in small family farms: The case of two less favoured areas in Greece. In: CRISTÓVÃO, Artur (coord.): *Farming and rural systems research and extension. European Farming and Society in Search of a New Social Contract – Learning to Manage Change*. (Pre)Proceedings of the 6th European IFSA Symposium. Serviços de Reprografia da UTAD, Vila Real, Portuga, 151–160.

GOLIBRZUCH, Esther

2002 Informal activities in rural areas: family situations in farming and day labouring. In: NEEF, Rainer – STĂNCULESCU, Manuela (szerk.): *The Social Impact of Informal Economies in Eastern Europe*. ASHA-GATE, Burlington, 149–168.

ILBERY, Brian W.

1991 Farm Diversification as an Adjustment Strategy on the Urban Fringe of the West Midlands. *Journal of Rural Studies*, Vol. 7., No. 3., 207–218.

JEHLIČKA, Petr – KOSTELECKÝ, Tomáš – SMITH, Joe

2008 Food self-provisioning in Czechia: beyond coping strategy of the poor: a response to Alber and Kohler's Informal Food Production in the Enlarged European Union' (2008). *Social Indicators Research*, 111(1), 219–234. [1–39.]

JERVELL, Anne Moxnes

1999 Changing Patterns of Family Farming and Pluriactivity. *Sociologia Ruralis*, Vol. 39., No. 1., 100–116.

KISS Antal

2002 Magánvállalkozók és a hagyományos értékrend. In: SZILÁGYI Miklós (ed.): *Utak és útvesztők a kisüzemi agrárgazdaságban 1990–1999*. Budapest, 89–107.

KOTICS József

2001 Gazdálkodói mentalitás és paraszti polgárosodás. Egy régióvizsgálat tanulságai. In: *Mások tekintetében*. Miskolc, 109–153.

MARSDEN, T. K. – MUNTON, R. J. C. – Whatmore, S. J. – LITTLE, J. K.

1989 Strategies of Coping in Capitalist Agriculture: an Examination of the Responses of Farm Families in British Agriculture. *Geoforum*, vol. 20., No. 1., 1–14.

MOHAY, Tamás

2005 Moldvai magyarok pünkösdkor Csíksomlyón. In: MOLNÁR Ádám (ed.): *Csodaszarvas. Östörténet, vallás és néphagyomány. I.*, Molnár Kiadó, Budapest, 173–186.

OLÁH Sándor

2004a Ember és föld a Székelyföldön. In: Uő.: *Falusi láttelepek (1991-2003)*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 18–24.

2004b Gazdálkodásmód és életvitel. In: Uő.: *Falusi láttelepek*. ProPrint, Csíkszereda, 25–32.

SANDU, Dumitru

1999 Cine sunt antreprenorii din agricultura de tranziție? *Sociologie Românească*, nr. I., 33–52.

SOFER, Michael – BORDANC, Florica

1998 Opportunities, constraints and pluriactivity in rural Romania during the transition period; preliminary observations. *GeoJournal* 44., 4., 238–296.

SMITH, Joe – JEHLIČKA, Petr

2013 Quiet sustainability: Fertile lessons from Europe's productive gardeners. *Journal of Rural Studies*, 148–157.

SZABÓ Á. Töhötöm

2009 *Kooperáló közösségek. Munkavégzés és kapcsolatok a falusi gazdálkodásban*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

SZILÁGYI Miklós

2002 Mai kisüzemi agrárgazdaságok néprajzi kutatásának lehetőségei. In: Idem (ed.): *Utak és útvesztők a kisüzemi agrárgazdaságban 1990–1999*. Budapest, 7–19.

VARGA E. Árpád

2007 Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 1850-2002 között. <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

VERDERY, Katherine

1995 Faith, Hope, and Caritas in the Land of the Pyramids, Romania 1991–1994. *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 37., No. 4., 625–699.

2003 *The Vanishing Hectare. Property and Value in Postsocialist Transylvania*. United States of America, Cornell University.

WALFORD, Nigel

2003 A past and a future for diversification on farms? Some evidence from large scale, commercial farms in south east England. *Human Geography*, vol. 85. No. 1. 51–62.

DESPRE INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

ABOUT THE ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES

A NEMZETI KISEBBSÉKGUTATÓ INTÉZETRŐL

INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE (ISPMN) funcționează ca instituție publică și ca personalitate juridică în subordinea Guvernului și sub coordonarea Departamentului pentru Relații Interetnice. Sediul Institutului este în municipiul Cluj-Napoca.

■ Scop și activități de bază

Studierea și cercetarea inter- și pluridisciplinară a păstrării, dezvoltării și exprimării identității etnice, studiarea aspectelor sociologice, istorice, culturale, lingvistice, religioase sau de altă natură ale minorităților naționale și ale altor comunități etnice din România.

■ Direcții principale de cercetare

Schimbare de abordare în România, în domeniul politicilor față de minoritățile naționale: analiza politico-instituțională a istoriei recente;

Dinamica etno-demografică a minorităților din România;

Revitalizare etnică sau asimilare? Identități în tranziție, analiza transformărilor identitare la minoritățile etnice din România;

Analiza rolului jucat de etnicitate în dinamica stratificării sociale din România;

Patrimoniul cultural instituțional al minorităților din România;

Patternuri ale segregării etnice;

Bilingvismul: modalități de producere, atitudini și politici publice;

Noi imigranți în România: modele de încorporare și integrare.

The ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES (RIRNM) is a legally constituted public entity under the authority of the Romanian Government. It is based in Cluj-Napoca.

■ Aim

The inter- and multidisciplinary study and research of the preservation, development and expression of ethnic identity, as well as social, historic, cultural, linguistic, religious or other aspects of national minorities and of other ethnic communities in Romania.

■ Major research areas

Changing policies regarding national minorities in Romania: political and institutional analyses of recent history;

Ethno-demographic dynamics of minorities in Romania;

Identities in transition – ethnic enlivening or assimilation? (analysis of transformations in the identity of national minorities from Romania);

Analysis of the role of ethnicity in the social stratification dynamics in Romania;

The institutional cultural heritage of minorities in Romania;

Ethnic segregation patterns;

Bilingualism: ways of generating bilingualism, public attitudes and policies;

Recent immigrants to Romania: patterns of social and economic integration.

A kolozsvári székhelyű, jogi személyként működő NEMZETI KISEBBSÉGGKUTATÓ INTÉZET (NKI) a Román Kormány hatáskörébe tartozó közintézmény.

■ Célok

A romániai nemzeti kisebbségek és más etnikai közösségek etnikai identitásmegőrzésének, -változásainak, -kifejeződésének, valamint ezek szociológiai, történelmi, kulturális, nyelvészeti, vallásos és más jellegű aspektusainak kutatása, tanulmányozása.

■ Főbb kutatási irányvonalak

A romániai kisebbségpolitikában történő változások elemzése: jelenkortörténetre vonatkozó intézménypolitikai elemzések;

A romániai kisebbségek népességdemográfiai jellemzői;

Átmeneti identitások – etnikai revitalizálás vagy asszimiláció? (a romániai kisebbségek identitásában végbemenő változások elemzése);

Az etnicitás szerepe a társadalmi rétegződésben;

A romániai nemzeti kisebbségek kulturális öröksége;

Az etnikai szegregáció modelljei;

A kétnyelvűség módozatai, az ehhez kapcsolódó attitűdök és közpolitikák;

Új bevándorlók Romániában: társadalmi és gazdasági beilleszkedési modellek.

A apărut/Previous issues/Megjelent:

■ Nr. 1

Kiss Tamás – Csata István: *Evoluția populației maghiare din România. Rezultate și probleme metodologice. Evolution of the Hungarian Population from Romania. Results and Methodological Problems*

■ Nr. 2

Veres Valér: *Analiza comparată a identității minorităților maghiare din Bazinul Carpatic. A Kárpát-medencei magyarok nemzeti identitásának összehasonlító elemzése.*

■ Nr. 3

Fosztó László: *Bibliografie cu studiile și reprezentările despre romii din România – cu accentul pe perioada 1990–2007*

■ Nr. 4

Remus Gabriel Anghel: *Migrația și problemele ei: perspectiva transnațională ca o nouă modalitate de analiză a etnicității și schimbării sociale în România*

■ Nr. 5

Székely István Gergő: *Soluții instituționale speciale pentru reprezentarea parlamentară a minorităților naționale*

■ Nr. 6

Toma Stefánia: *Roma/Gypsies and Education in a Multiethnic Community in Romania*

■ Nr. 7

Marjoke Oosterom: *Raising your Voice: Interaction Processes between Roma and Local Authorities in Rural Romania*

■ Nr. 8

Horváth István: *Elemzések a romániai magyarok kétnyelvűségéről*

■ Nr. 9

Rudolf Gräf: *Palatele țigănești. Arhitectură și cultură*

■ Nr. 10

Tódor Erika Mária: *Analytical aspects of institutional bilingualism. Reperle analitice ale bilingvismului instituțional*

■ Nr. 11

Székely István Gergő: *The representation of national minorities in the local councils – an evaluation of Romanian electoral legislation in light of the results of the 2004 and 2008 local elections. Reprezentarea minorităților naționale la nivel local – O evaluare a legislației electorale românești pe baza rezultatelor alegerilor locale din 2004 și 2008*

■ Nr. 12

Kiss Tamás – Barna Gergő – Sólyom Zsuzsa: *Erdélyi magyar fiatalok 2008. Közvélemény-kutatás az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetéről és elvárásairól. Összehasonlító gyorsjelentés. Tinerii maghiari din Transilvania 2008. Anchetă sociologică despre starea socială și așteptările tinerilor maghiari din Transilvania. Dimensiuni comparative*

■ Nr. 13

Yaron Matras: *Viitorul limbii romani: către o politică a pluralismului lingvistic*

■ Nr. 14

Sorin Gog: *Cemeteries and dying in a multi-religious and multi-ethnic village of the Danube Delta*

■ Nr. 15

Irina Culic: *Dual Citizenship Policies in Central and Eastern Europe*

■ Nr. 16

Mohácsék Magdolna: *Analiza finanțării alocate organizațiilor minorităților naționale*

■ Nr. 17

Gidó Attila: *On Transylvanian Jews. An Outline of a Common History*

■ Nr. 18

Kozák Gyula: *Muslims in Romania: Integration Models, Categorization and Social Distance*

■ Nr. 19

Iulia Hossu: *Strategii de supraviețuire într-o comunitate de romi. Studiu de caz. Comunitatea „Digu-lui”, Orăștie, județul Hunedoara*

■ Nr. 20

Székely István Gergő: *Reprezentarea politică a minorităților naționale în România. The political representation of national minorities in Romania*

■ Nr. 21

Peti Lehel: *Câteva elemente ale schimbării perspectivei religioase: secularizarea, transnaționalismul și adoptarea sectelor în satele de ceangăi din Moldova. Transnational Ways of Life, Secularization and Sects. Interpreting Novel Religious Phenomena of the Moldavian Csángó Villages*

■ Nr. 22

Sergiu Constantin: *Tirolul de Sud – un model de autonomie și conviețuire?*

■ Nr. 23

Jakab Albert Zsolt: *Organizarea memoriei colective în Cluj-Napoca după 1989. The Organization of Collective Memory by Romanians and Hungarians in Cluj-Napoca after 1989*

■ Nr. 24

Peti Lehel: *Apariția Fecioarei Maria de la Seuca – în contextul interferențelor religioase și etnice. The Marian Apparition from Seuca/Szőkefalva in the Context of Religious and Ethnical Interferences*

■ Nr. 25

Könczei Csongor: *De la Kodoba la Codoba. Despre schimbarea identității etnice secundare într-o familie de muzicanți romi dintr-un sat din Câmpia Transilvaniei. Hogyan lett a Kodobából Codoba? „Másodlagos” identitásváltások egy mezőségi cigánymuzsikus családnál*

■ Nr. 26

Marius Lazăr: *Semantică socială și etnicitate. O tipologie a modurilor identitare discursive în România*

■ Nr. 27

Horváth István (coord.) – Veress Ilka – Vitos Katalin: *Közigazgatási nyelvhasználat Hargita megyében az önkormányzati és a központi kormányzat megyesintű intézményeiben. Utilizarea limbii maghiare în administrația publică locală și în instituțiile deconcentrate din județul Harghita*

■ Nr. 28

Sarău Gheorghe: *Bibliografie selectivă privind rromii (1990 - 2009)*

■ Nr. 29

Livia Popescu, Cristina Raț, Adina Rebeleanu: *„Nu se face discriminare!”...doar accesul este inegal. Dificultăți în utilizarea serviciilor de sănătate de către populația romă din România/ „No discrimination!” Just unequal access... Barriers in the use of health-care services among the Romanian Roma*

■ Nr. 30

Kiss Tamás – Veress Ilka: *Minorități din România: dinamici demografice și identitare*

■ Nr. 31

Sólyom Zsuzsa: *Ancheta sociologică – Coeziune socială și climat interetnic în România, octombrie – noiembrie 2008*

■ Nr. 32

Könczei Csongor: *Művészeti szakoktatás avagy műkedvelő hagyományörzés? Helyzetkép a romániai magyar iskolai néptáncoktatásról*

■ Nr. 33

Veress Ilka: *Strategiile de reproducere culturală ale minorității armenie din România*

■ Nr. 34

Kiss Dénes: *Sistemul instituțional al minorităților etnice din România*

■ Nr. 35

Gidó Attila – Sólyom Zsuzsa: *Kolozsvár, Nagykároly és Nagyvárad zsidó túlélői. A Zsidó Világkongresszus 1946-os észak-erdélyi felmérése. The surviving Jewish inhabitants of Cluj, Carei and Oradea. The survey of the World Jewish Congress in 1946*

■ Nr. 36

Marin Timeea Elena: *„We are Gypsies, not Roma”. Ethnic Identity Constructions and Ethnic Stereotypes – an example from a Gypsy Community in Central Romania*

■ Nr. 37

Kiss Dénes: *Romániai magyar nonprofit szervezetek – 2009–2010. A szervezetek adatbázisának bemutatása és a nonprofit szektor szociológiai elemzése*

- Nr. 38
Lazăr Andreea: *O cartografiere a concepțiilor „populare” despre apartenența națională în statele membre ale Uniunii Europene*
- Nr. 39
Gidó Attila: *School Market and the Educational Institutions in Transylvania, Partium and Banat between 1919 and 1948*
- Nr. 40
Horváth István: *Romania and Moldova, Migration mid-19th Century to Present, with Special Focus on Minorities Migration/Migrația din România și Republica Moldova de la mijlocul secolului XIX până în prezent, cu accent pe migrația minorităților*
- Nr. 41
Plainer Zsuzsa: *WHAT TO GIVE IN RETURN? Suspicion in a Roma shantytown from Romania*
- Nr. 42
Sorbán Angella: *Kisebbség – társadalomszerkezet – kétnyelvűség*
- Nr. 43
Kiss Tamás – Barna Gergő: *Népszámlálás 2011. Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében. Demográfiai és statisztikai elemzés*
- Nr. 44
Plainer Zsuzsa: *Controlul presei locale ordene în primii ani ai sistemului ceaușist. Descriere generală și aspecte minoritare*
- Nr. 45
Remus Gabriel Anghel: *Migrația croaților din România. Între migrație etnică și migrație de muncă*
- Nr. 46
Gheorghe Sarău: *Istoricul studiului limbii rromani și al școlarizării rromilor în România (1990–2012)*
- Nr. 47
Könczei Csongor – Sárkány Mihály – Vincze Enikő: *Etnicitate și economie*
- Nr. 48
Csősz László – Gidó Attila: *Excluși și exploatați. Munca obligatorie a evreilor din România și Ungaria în timpul celui de-al Doilea Război Mondial*
- Nr. 49
Adriana Cupcea: *Construcția identitară la comunitățile turcă și tătară din Dobrogea*
- Nr. 50
Kiss Tamás – Barna Gergő: *Erdélyi magyarok a magyarországi és a romániai politikai térben*
- Nr. 51
Benedek József – Török Ibolya – Máthé Csongor: *Dimensiunea regională a societății, diversitatea etnoculturală și organizarea administrativ-teritorială în România*
- Nr. 52
Kiss Tamás: *Analysis on Existing Migratory Data Production Systems and Major Data Sources in Romania*
- Nr. 53
Kiss Tamás – Barna Gergő: *Maghiarii din Transilvania în spațiul politic maghiar și românesc*
- Nr. 54
Bakk Miklós: *Regionalism asimetric și administrație publică*
- Nr. 55
Plainer Zsuzsa: *Audit Culture and the Making of a “Gypsy School”. Financing Policies, Curricula, Testing and Educational Inequalities in a Romanian Town*

